AHİRZAMAN ve KIYAMET ALÂMETLERİ

Doç. Dr. AYHAN TEKİNEŞ

ÂHİRZAMAN VE KIYAMET ALÂMETLERİ

Doç. Dr. Ayhan TEKİNEŞ

ÂHİRZAMAN VE KIYAMET ALÂMETLERİ

Doç. Dr. Ayhan TEKİNEŞ

ÂHİRZAMAN VE KIYAMET ALÂMETLERİ

Editör
Ali BUDAK

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-278-308-9

Yayın Numarası
493

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Aralık 2008

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 00 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Üçüncü Bölüm

Dördüncü Bölüm

Beşinci Bölüm

Altıncı Bölüm

Yedinci Bölüm

Sekizinci Bölüm

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm, kıyametin muhakkak kopacağını ve bütün insanların ebedî âhiret âleminde hesaba çekilip dünyadaki amellerinin karşılığını göreceğini kesin bir üslûpla beyan etmiştir. İlahî kaynaklı bütün dinler kıyametin kopacağını haber vermişlerdir. Hem Kur'ân-ı Kerîm hem de hadis-i şerifler, kıyamet vaktini yalnızca Allah Teâlâ'nın bildiğini açıkça ifade etmiştir. İnsanlara yalnızca kıyametin yakınlaştığını bildiren bazı iz ve işaretler yani alâmetler bildirilmiştir. Bu alâmetlerin bir kısmı tekvinî yani kozmolojik değişiklikler diğer bir kısmı ise dinî ve ahlâkî alandaki değişikliklerdir. Toplumu ilgilendiren değişiklikler, toplumsal bozulmanın bir başka deyişle o toplumun kıyametinin yakınlaştığının alâmeti olduğu gibi aynı zamanda büyük kıyametin de habercisidir.

İnsanın ve toplumun ölümü kâinatın ölümünün habercisidir. Kâinat; insan ile diğer şuur ve irade sahibi varlıkların bir imtihan alanı olarak yaratıldığına göre imtihan süresi bittiğinde kâinatın vazifesi de bitmiş olacaktır. Bu sebeple her gün biraz daha ferdî kıyametimize yakınlaştığımız gibi kozmolojik kıyamete de yakınlaşmaktayız. Niyazî-i Mısrî'nin dediği gibi;

Günde bir taşı bina-yı ömrümün düştü yere,
Can yatar gafil, binası oldu vîrân bîhaber.

Cenâb-ı Hakk, kullarına kıyameti ve haşri, alâmetleri ile anlatmıştır. Kıyametin vaktinin bilinmesi insanların en çok merak ettiği konulardan birisidir. Ama âyet-i kerîmeleri ve hadis-i şerifleri okuduğumuzda kıyametin ne zaman kopacağı üzerinde durulmadığı, bunun yerine kıyametin alâmetleri ve âhirzaman fitnelerine dikkatlerimizin çekildiği görülmektedir. Zira hayat bir imtihandır. Âhirzaman alâmetleri insanlar için bir imtihan vesilesidir. İnsanın vazifesi dünya hayatında karşısına çıkan imtihanlarda başarılı olmaktır.

İnsanın dünya hayatını ve âhiretini mahvedebilecek âhirzaman fitnelerinden korunması son derece önemlidir. Âhirzamanda ortaya çıkacağı bildirilen her alâmet insan için bir fitne/imtihan vesilesi olabilir. Bu sebeple insanın dünya hayatında mutlu olabilmesi âhiret kurtuluşunu kazanabilmesi, âhirzaman fitnelerinden korunabilmesine bağlıdır. Bu fitnelerden korunabilmek için öncelikle onların bilinmesi gerekmektedir.

Âhirzaman alâmetleri yalnızca gelecek merakı sebebiyle öğrenilecek konular değildir. Hatta merak ile araştırılması ve gayb âleminin sırlarını öğrenmeye çalışmak, çoğu zaman olumsuz neticelerin ortaya çıkmasına sebep olabilir. Âhirzaman alâmetleri, öncelikle korunmak ve ibret almak maksadıyla öğrenilmelidir. Nitekim Cenâb-ı Hakk, "Yoksa onlar, kıyametin kendilerine ansızın gelmesini mi gözlüyorlar? Zaten alâmetleri geldi bile! Ama kıyamet gelip çattıktan sonra, ibret almaları neye yarar ki!"[1] buyurarak kıyamet alâmetlerinden insanların ibret alması gerektiğine işaret eder.

Bilinç, geleceğe yönelik şeyleri, geçmişe yönelik olanlardan daha çabuk kavrar. Biz insanlar, anılarımız veya şimdiki yaşan-

---

1 Muhammed Sûresi, 47/18.

tılarımızla olmaktan çok geleceğe ilişkin korku ve kuşkularımız, heyecan ve umutlarımızla yaşarız. Bu sebeple bugünün insanını, geçmiş dönemlerdeki sosyal kargaşalardan ziyade içinde yaşadığımız anda işaretleri görülen, gelecekte olması beklenen kargaşalar daha çok korkutmaktadır. Bu korkuyu yenmek ve yarın ne olacağını sormaktan kaçınmak mümkün değildir. Geleceği düşünmek ve gelecekte yaşamak insanın vazgeçemeyeceği, yaratılışına ait niteliklerinden birisidir. Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) gelecek hakkındaki sözleri, insan üstü bir kaynağa dayandığı için tecrübe ve deneyle bilinebilecek türden ya da kehânet türü bir bilgi değildir. Onların gelecek haberleri aşkın bir bilgi kaynağına dayanmaktadır. Peygamberlerin gelecek hakkındaki haberleri yalnızca "önceden bilme" anlamını içermez, ayrıca söz verme (vaad) manasını da kapsar. Bu haberler, "yeni bir gökyüzü ve yeryüzü" umut ve güvencesini canlı tutarlar. Korku ve kaygılarımızın içinde hep taptaze umutlar da vardır. Binaenaleyh istikbal ile ilgili haberleri, gelecek kargaşa günlerinin habercileri olarak değil, umutları her dem taze tutan haberler olarak okumalıdır.

Kıyamet alâmetleri, ibret almak ve âhirete hazırlanmak için âhiret yurdunun yoluna dizilmiş yol işaretleri gibidir. Âyet ve hadislerdeki kıyamet alâmetleri gelecekten açık bilgi vermekten ziyade dünya hayatında inanan insanların karşısına çıkması muhtemel tehlikeleri haber vermek maksadıyla zikredilmiştir. Bu sebeple kıyamet alâmetlerinde kişi, tarih ve mekânlar açıkça belirtilmemiş, kapalı bir üslûpla benzer birçok olaya işaret edecek şekilde ana hatlarıyla belirtilmiştir. Kıyamet alâmetleri tayin ve teşhis için değildir. İnananlara ümit vermek, günahlara, fitnelere ve küfre karşı uyanık olmalarını temin etmek için okunmalıdır. Aksi takdirde "Mehdi kim?" "Mesih kim?" gibi tartışmaların inanan insanlara kazandıracağı dünyevî ve uhrevî hiç bir kazanç yoktur. Tam aksine bu tür tartışmalar, olumsuz kıyamet alâmet-

lerinin en önemlilerinden birisi olan mü'minler arasındaki ihtilafların artmasına sebep olurlar. Bu eser yeni tartışma konuları üretmek maksadıyla değil, insanlık için en büyük hakikat olan ölüm ve ötesi yani kıyamet günündeki dehşetli hesaba hazırlanmaya bir vesile olabilmek ümidiyle kaleme alınmıştır.

Tevfik ve hidayet Cenâb-ı Hakk'tandır.

GİRİŞ

Kıyametin Anlamı ve Alâmetleri

"Yoksa onlar, kıyametin kendilerine ansızın gelmesini mi gözlüyorlar? Zaten alâmetleri geldi bile! Ama kıyamet gelip çattıktan sonra, ibret almaları neye yarar ki!" (Muhammed, 47/18)

İnsanlık, âdeta bir **Sûr** sesi bekleme heyecanı içinde kıyametin gölgesinde sabahlıyor ve akşamlıyor. Lâkin kıyameti beklediğinin farkında olan ne az insan var. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) "*Kıyameti, bekleyiniz*"[2] emrinin, farkında olan mü'minlerin sayısı her zamankinden daha az. Kıyametin ansızın gelip insanı yakalaması ve hiçbir hazırlık yapamadan insanların başına kıyametin kopması ve ansızın tutulup hesaba çekilmenin ne dehşetli bir son olduğunun bilincinde mi insanlar? Hâlbuki inanan insanların, her an hazır olmak için Sûr'a hemen üflenecekmiş gibi kıyamet gününe ve âhiret hayatına hazır olmaları gerekmiyor mu? "Acaba onlar, farkında olmadıkları bir sırada, Allah'ın cezasına uğrayıp azabın kendilerini kaplamasından yahut ansızın kı-

2 Buhârî, *İlim* 2.

yametin kopmasından emin midirler?”[3] âyetinde bildirildiği gibi inananların korku ve ümit arasında âhiret hazırlıklarını yetiştirme telaşı içinde olmaları gerekmez mi? Yoksa Resûl-ü Ekrem Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kıyameti beklememizi emretmesi, kıyamet günü için hazırlanın anlamına gelmiyor mu? Kıyametten bahsedildiğinde yalnızca bir merak duygusu ile âhirzamanda vuku bulacak harikuladeliklere takılıp kalmak mı gerekiyor, yoksa her bir kıyamet alâmetinin izini korku ve endişe içinde takip ederek kıyamet gününe hazırlanmak mı gerekiyor.

Şüphesiz her şey, bilmek ve doğru anlamakla başlıyor, ancak bilgi insanın kurtuluşu için yeterli değil; bildiğini yaşamak, bildiğiyle amel etmek, sosyal ve ruhî hayatını tanzim etmek gerçekte esas olan. Bu sebeple kıyamet alâmetlerinin izlerini merak saikasıyla değil kurtuluşumuzun yol işaretleri olarak okuyabilmektir önemli olan. Bu çalışmada âhirzaman alâmetlerinin merak uyandırıcı yönlerinden ziyade bizim için bugün ne ifade ettiği üzerinde durulacak; âhirzaman alâmetlerinin nasıl yorumlanacağı tetkik edilecek ve günümüz insanının hayatını doğru yaşaması için âhirzaman alâmetlerinin günümüze tuttuğu bazen apaçık bazen flu ışık yakalanmaya çalışılacaktır. Her şeyden önce kıyametin daha sonra da kıyamet/âhirzaman alâmetlerinin anlamı üzerinde durulacaktır. Âhirzaman alâmetleri, Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerde gelecekle ilgili olarak bildirilen haberlerdir. Yani tamamen vahiy kaynaklıdır. İnsanların kendi zihinlerinden ya da kıyas yoluyla kıyamet alâmeti uydurması mümkün değildir. Kur'ân-ı Kerîm kıyameti haber verdiği gibi önemli kıyamet haberlerini de açıkça bildirmiş, diğerlerini ise perdeyi tam açmayarak farklı âyetlerdeki işaretlerle bizlere anlatmıştır. Âhirzaman alâmetlerini anlatan hadislerin ise bir kısmı mütevatir, diğer bir kısmı ise sıhhat açısından farklı derecelerdedir. Biz bu çalışmada daha ziyade

3 Yûsuf Sûresi, 12/107.

temel hadis kitaplarındaki (kütüb-i sitte) kıyamet alâmetleri ile ilgili hadisleri esas aldık.

1. Kıyametin Anlamı

Kıyamet kelimesi kıyam etme, yani ayağa kalkma, dik durma anlamlarına gelir. Âhirette insanların dirilmesi, ölülerin kabirlerinden kalkması ve diriltilmesi anlamındadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de âhirette insanların Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda kıyam edecekleri, "Sahi onlar, o en mühim günde, yani bütün insanların Rabbü'l-âlemîn'in divanında kıyam edecekleri günde, diriltilip toplanacaklarını düşünmezler mi?"[4] âyetlerinde tasvir edilmiştir.

Âhirete iman ve kıyamet günü Kur'ân-ı Kerîm'in ana konularından; Kur'ân'ın insanlara inandırmayı hedeflediği temel iman esaslarından ve Kur'ân'ın gerçekleştirmeyi hedeflediği gayelerinden birisidir. Birçok âyet-i kerîmede kıyamet ve kıyamet günü ile ilgili bilgiler bazen açık bazen dolaylı bir anlatımla zikredilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de sıkça geçen "yevm/gün", kelimeleri genelde insanlar için en önemli gün olan "kıyamet günü" anlamındadır. Yaklaşık 400 âyette kıyamet günü "yevm" kelimesi ile anlatılmıştır. Kıyamet kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de 69 âyette "yevmü'l-kıyâme" (kıyamet günü) şeklinde terkip olarak geçmektedir. Hatta Kur'ân-ı Kerîm'in 75. sûresinin adı Kıyamet Sûresi'dir. Kıyamet gününün anlatıldığı bu sûrenin hemen ilk âyeti "Hayır, gerçek öyle değil! **Kıyamet günü** hakkı için" buyrularak, kıyamet gününe yeminle başlamaktadır.

Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerîm'de önemli hususlar üzerine yemin edilmiştir. Kıyamete yemin edilmesi onun insanlar için ne derece önemli bir hakikat olduğunu göstermektedir. Daha sonra kıyametin kopuşuna inanmayan insanlara hitap edilerek; "Kendisi-

---

4 Mutaffifîn Sûresi, 83/4-6.

ni eleştirip kusurlarından pişmanlık duyan kimse hakkı için (ki siz mutlaka diriltileceksiniz) insan zanneder mi ki ölümünden sonra Biz kemikleri toplayıp onu diriltmeyeceğiz? Evet toplarız, hem de parmak uçlarına varıncaya kadar eski halinde düzenleriz." buyrularak kıyametin muhakkak vuku bulacağı bildirilmektedir.[5] Sûrenin devamında kıyameti kabul etmeyen inkârcılara kıyametin bazı âlametleri şöyle sıralanır: "Fakat insan suç işleyip durmak için önündeki kıyameti inkar etmek ister de, 'ne zamanmış o kıyamet günü?' diye alay eder. Gözler kamaşıp karardığı, ayın ışığının büsbütün gittiği, güneş ile ay yan yana getirildiği zaman… İşte o gün insan der: 'Var mı kaçacak mekân?' Hayır, sığınacak hiçbir yer yoktur"[6] daha sonra bu sûrede, kıyamet günü tasvir edilir ve insanların kıyamet gününde Rab'lerinin huzurunda nasıl hesap verecekleri anlatılır: "O gün insana yaptığı her türlü iyilik ve fenalık ile; yapmadığı her türlü iyilik ve fenalık tek tek bildirilir. Ona göre karşılığını alır".[7] Görüldüğü gibi Kıyamet Sûresi'nde, kıyamet ve alâmetleri, insanların hesap gününe hazırlanması ve hayatlarını hayır ve iyilik ekseninde düzenlemeleri vurgulanmak maksadıyla anlatılmıştır.

Kıyamet ve âhirete iman İslâm'ın usûlü'd-dîn denilen altı iman esasının aslı olan üç esasından (Allah'a iman, peygamberlere iman ve âhirete iman) birisidir. Bu sebeple özellikle Mekke'de indirilen sûrelerin ana konularından birisi kıyamettir. Kur'ân-ı Kerîm'de kıyametin anlatıldığı başka birçok sûre vardır. Mesela Vâkı'a, Hâkka, Tekvîr, İnfitar ve İnşikak Sûreleri'nin ana konusu kıyamettir. Hatta altmış yedinci sûre olan Mülk Sûresi'nden sonraki kırk sekiz sûrenin ana konularından birisi kıyamettir. Kıyamet, Kur'ân-ı Kerîm'deki muhtelif sûrelerde, kıyametin farklı özelliklerini anlatan, "sâ'a(t)" (zaman), "ukbâ" (dünyanın sonu), "vâkıa" (mutlaka gerçekleşecek gün), "hâkka" (kesin gerçekle-

5 Kıyamet Sûresi, 75/2-4.
6 Kıyamet Sûresi, 75/5-11.
7 Kıyamet Sûresi, 75/13.

şecek olan), "kâri'a" (dehşetli gün), "gâşiye" (dehşeti her tarafı saran gün), ve et-tâmmetü'l-kübrâ (her şeyi bastıran felaket) gibi muhtelif isimlerle anılmıştır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de kıyamet "âzife" (yaklaşan), sâhha (kulakları patlatan gürültü), "hâfıda-râfı'a" (alçaltan-yükselten) gibi sıfatlarla tavsif edilerek, insanların dikkatleri kıyamet gününün farklı özelliklerine çekilmîştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de kıyametin ne zaman kopacağı haber verilmemiş, ancak ansızın kopacağı bildirilerek, insanların her an kıyamete hazır olmaları gerektiği vurgulanmıştır: "Bütün göklerin ve yerin gaybını bilmek Allah'a mahsustur! Kıyametin oluş işi ise, başka değil, ancak göz açıp kapama yahut daha da kısa bir anda olup biter. Şüphe yok ki Allah her şeye kadirdir!"[8] Kıyametin ne zaman kopacağı bildirilmediği halde ilk yüzyıllardan itibaren kıyametin ne zaman kopacağı insanların hep merakını çekmiştir. "Yüzyıl sonra içinizden nefes alıp veren kalmayacak." hadisinin eksik nakledilen bir rivayetine dayanılarak bazı kişiler, hicrî birinci yüzyılda kıyametin kopacağını iddia etmişlerdir. Hâlbuki Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm), "Bugün doğmuş (canlı olan) hiçbir nefis yoktur ki, yüz sene sonra ölmemiş olsun." buyurarak, insan ömrünün ne kadar kısa olduğuna dikkat çekmiş; o gün orada bulunanların yüzyıl sonra kıyametlerinin kopacağını yani hepsinin ölmüş olacağını haber vermiş; her kişinin kıyameti kendisinin ölümüdür, hakikatine işaret etmiştir.[9] Yine "Alâmetler, iki yüzden sonradır"[10] hadisine dayanılarak, bazı kişiler hicrî ikinci yüzyıldan itibaren kıyameti beklemek gerektiğini vurgulamışlardır. Hâlbuki hadiste kıyametin kopacağı zaman değil alâmetlerinin hicrî ikinci yüzyıldan itibaren (yoğun olarak) ortaya çıkmaya başlayacağı haber verilmiştir. Keza hicrî bin yılından önce de bin yılında kıyametin kopacağı beklentisinin ortaya çıkması üzerine

---

8 Nahl Sûresi, 16/77.

9 Müslim, *Fezâilü's-sahâbe* 218; Tirmizî, *Fiten* 64.

10 İbn Mâce, *Fiten* 28.

devrin önemli âlimlerinden Celaleddin es-Suyûtî (ö. 911/1505), *el Keşf an mücâvezeti hâzihi'l-ümmeti el-elf* (Bu ümmetin bin yılını geçeceğini açıkça ortaya koyma) adlı bir risâle kaleme alarak bu iddiaların asılsız olduğunu ortaya koymuştur.[11]

Kıyametin ne zaman kopacağını yalnızca Allah bilir. İnsanı öncelikle ilgilendiren kıyametin ne zaman kopacağı değil, âhirete hazırlanmaktır. Âyet ve hadislerde kıyametin ne zaman ve nasıl kopacağına dair açık bir ifade yoktur. Kıyametin kopması demek, şu kurulu düzenin bozulması demektir. Bunun için Samanyolu'nda bir yıldızın mihverini kaybedivermesi yeterlidir. İnsanı asıl alâkadar eden ondan sonra yerinin neresi olacağıdır. Cennet mi, cehennem mi? Bu sebeple kıyametin ne zaman kopacağı gibi teferruatla uğraşıp vakit kaybetmek yerine, mü'minler inandıkları ölüm ötesi hayat için hazırlanmalıdırlar. Bir insanın ölümü onun kıyametidir. Nitekim âyet-i kerîmede "Kıyamet vaktini bilmek O'na aittir. O'nun bilgisi ve izni olmaksızın, ne bir meyve tomurcuğundan çıkabilir, ne herhangi bir dişi hamile kalabilir, ne hâmile olan biri yavrusunu doğurabilir. Gün gelir, 'Neredeymiş Bana ortak saydığınız putlar?' diye nida eder de, müşrikler: 'İçimizden buna şahitlik edecek bir tek kişi bile olmadığını Sana arz ederiz!' derler."[12] buyrularak, kıyametin ne zaman kopacağı bilgisiyle ilgilenmek yerine Cenâb-ı Hakk'ın kâinattaki tevhid delillerinin tefekkür edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir.

Ölüm, gerçekte insanlar için muhakkak karşılaşacakları yakın bir kıyamettir. Âhirete iman, mü'minlerin ölüme daha bir mûnis ve sıcak bakmasını temin eder. Hatta ölümü ebedî âhiret yurduna bir geçiş kapısı gibi gördüklerinden dolayı şairin dediği gibi,

Ölüm bize ne uzak bize ne yakın ölüm
Ölümsüzlüğü tattık bize ne yapsın ölüm. (Erdem Beyazıt)

---

11 Suyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvâ içinde*, 2/103-110.
12 Fussılet Sûresi, 41/47.

diyerek ölüme seslenirler. Ölüm, bir idam sehpası ve yokluğun başlangıcı değildir. Bizatihi hayat kadar gerçektir ve ebedî hayatın geçiş kapısıdır. Âhirete inanmayanlar ise ölümü kendilerine uzak gördüklerinden kıyametin kopacağına da inanmak istemezler. Kendi nefislerinin ölümüne de inanmak istemeyen, sanki hiç ölmeyecekmiş gibi dünya hayatına sımsıkı sarılan bu insanların ruh hallerini Kur'ân-ı Kerîm, şöyle tasvir eder: "Kıyamet saatinin gelmesini acele ile isteyenler, ona inanmayanlardır. Mü'minler ise O'nun gerçekten vaki olacağını bilir ve ondan kaçınırlar. Kıyamet hakkında münakaşa edenler, haktan ve gerçekten çok uzak, derin bir sapıklık içindedirler."[13] Âyet-i kerîmede ifade edildiği gibi kıyametin kopacağına inanmayanlar acele ile "Hadi uyardığınız kıyamet gelsin." diye inananlarla tartışmaya girişirler. Kıyametin vakti bazı insanlar istiyor diye değişecek değildir. Cenâb-ı Hakk'ın kâinata koyduğu tekvinî kanunlarda nasıl bir değişiklik olmuyorsa bu kanunlardan birisi olan kıyametin kopma vakti de insanların dilemesiyle değişmeyecektir. Hâlbuki insanlar ibret alsalar kendilerini daha yakından ilgilendiren birçok kıyamet sahnesinin gözleri önünde cereyan edip gittiğini görebilirler. Akşam, bir günün kıyameti, son bahar mevsimlerin kıyameti ve ölüm, insanın kıyameti her an tekrarlanıp durmakta ve âdeta her an büyük kıyametin vukuunu haber vermektedir.

Herkesin ölümü kendi kıyametidir. Hatta kıyamet anında hep birden ölseler de gerçekte herkes kendi ölümünü yaşar. Şairin dediği gibi "Bir anda ölseler de insanlar tek tek ölür" (Necip Fazıl) Bu sebeple ölüme küçük kıyamet, kıyamete de kâinatın ölümü denilmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), büyük kıyametten haber verdiği gibi bazı kişilere büyük kıyametle ilgilenmek yerine daha önemli olan kendi ölümleri için hazırlanmaları gerektiğini söylemiş; herkesin ölümünün onun kıyameti olduğu gerçeğini ha-

13 Şûrâ Sûresi, 42/18.

tırlatmıştır. Kıyametin ne zaman kopacağı bazı cahil bedeviler tarafından Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) de sorulmuş, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir defasında içlerinden en küçüğüne bakarak, "Eğer bu çocuğun ömrü olur da yaşarsa o yaşlanmadan hepinizin kıyameti kopar." buyurarak, onların dikkatini kendi kıyametlerine, yani ölüme çekmiştir.[14] Yine bir başka hadiste kendisine "Kıyamet ne zaman?" sorusunu soran sahabiye "Kıyamet günü için ne hazırladın?" sorusuyla cevap vererek, yalnızca bilgi olsun diye kıyametin vaktinin araştırılmasının doğru olmadığına işaret etmiş; insan için kıyamet gününe hazırlanmanın daha önemli olduğunu veciz bir üslûpla ifade etmiştir.[15]

2. Âhirzaman/Kıyamet Alâmetleri

Alâmet, iki şey arasındaki sınırı gösteren nişan ve yol gösteren işaret anlamlarına gelmektedir. Kıyamet alâmetleri, dünya hayatı ile âhiret arasındaki sınırı gösteren nişanlar gibidir. Âhiretin yakınlaştığı bu alâmetlerle anlaşılmaktadır. Âdeta hesaba çekilme tehlikesinin yakınlaştığı bu alâmetlerle haber verilmektedir. Ayrıca bu alâmetler, âhirete giderken nasıl bir yol haritası takip edileceğini insanlara bildirmektedir. Âhirzaman alâmetleri, âhiret hayatının ve ebedî saadetin yolunu gösteren işaretlerdir. Kıyamet cennete açılan kapıdır. Cennetin yakınlaştığını bildiren işaretlerdir aynı zamanda kıyamet alâmetleri. Bu sebeple kıyametin bütün alâmetlerinin tehlike bildirisi olması gerekmez. Kıyamet alâmetlerinin bir kısmı olumlu işaretler, müjdeli haberler şeklinde de olabilir. Nitekim Allah Resûlü'nün gönderilişi kıyametin yakınlaştığını bildiren en büyük alâmetlerden birisidir. Kıyametin en büyük alâmeti Âhirzaman Peygamberi'nin gönderilmesidir.[16]

---

14 Buhârî, *Rikâk* 42.

15 Buhârî, *Edeb* 96.

16 Buhârî, *Rikâk* 39; Müslim, *Cum'a* 37.

Kıyamet alâmetleri "eşrâtü's-sâ'a(t)" ya da "alâmâtü's-sâ'a-(t)" olarak anılmıştır. Kıyamet alâmetlerinin ilk habercileri olanlar "küçük alâmetler", kıyametin kopmasına yakın ortaya çıkanlar da "büyük alâmetler" olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Huzeyfe b. Yemân (radıyallahu anh), ileride ortaya çıkacak fitnelerin bir kısmının küçük bir kısmının da büyük olduğunu; bir kısmının "yaz rüzgârları" gibi, diğer bir kısmının ise önünde hiçbir şey bırakmadan her şeyi silip süpürecek "kasırgalar" gibi olduğunu haber vermiştir.[17]

Kıyamet alâmetlerini ahlâkî ve toplumsal olanlar ve fizik âlemle ilgili olanlar şeklinde ikiye ayırmak da mümkündür. Ortaya çıkışları dikkate alınarak, geçmiş kıyamet alâmetleri, ortaya çıkmış olup da artarak devam eden alâmetler ve gelecekte gerçekleşmesi beklenen kıyamet alâmetleri şeklinde bir ayırım da yapılabilir. Farklı bir yaklaşımla ferdin ölümü "kıyamet-i suğrâ" (küçük kıyamet), toplumun ifsadı "kıyamet-i vustâ" (orta kıyamet) ve kozmik kıyamet de "kıyamet-i kübrâ" (büyük kıyamet) şeklinde değerlendirilmiştir. Gerçekte hepsi birbiri üstüne sarılmış ya da bir başka deyişle özde aynı olan tek bir hakikatin farklı tabakalardaki yansımalarıdır. Bu âlem fanidir. Küçük âlem olan insan fani olduğu gibi devletler ve toplumlar da fanidir nihayet büyük âlem olan kâinat da fanidir. Dünya da insan da vazifeleri bittiğinde kıyamet gününde Rabbleri'nin huzuruna getirilecek ve hesaba çekileceklerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de kıyametin ne zaman kopacağını yalnızca Allah Teâlâ'nın bildiği haber verilmiştir. Kıyametin zamanının insanlara bildirilmemesinin birçok hikmetleri vardır. Cenâb-ı Hakk, kadir gecesinin vaktini, Cuma günündeki duaların kabul ânını ve İsm-i A'zamını bildirmediği gibi kıyametin ne zaman kopacağını da bildirmemiş, ancak onun alâmetlerinin olduğunu haber vermiştir. Nitekim Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile alay eden münafıklar hakkında; Cenâb-ı Hakk, "Yoksa onlar, kıyametin kendilerine ansızın

---

17 Müslim, *Fiten* 22.

gelmesini mi gözlüyorlar? Zaten alâmetleri geldi bile! Ama kıyamet gelip çattıktan sonra, ibret almaları neye yarar ki!" buyurmuştur.[18] bu âyette geçen, "eşrât" kelimesi, iz, belirti ve işaret anlamlarına gelmektedir. Âyette geçen "eşrât" ve "es-sâ'a(t)" kelimeleri terkip halinde kullanılarak, "eşrâtü's-sâ'a(t)" (kıyamet alâmetleri) tabiri Kur'ân kaynaklı bir terim olarak literatüre girmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm kıyametin alâmetleri olduğunu bildirdiği gibi, bu alâmetlerin bir kısmını da zikretmiştir. Hatta bazı âlimler, bütün kıyamet alâmetlerinin Kur'ân-ı Kerîm'de ya açıkça ya da işaret olarak geçtiğini söylemişlerdir.[19] Bazı kıyamet alâmetleri Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça zikredilmiştir. Mesela Kamer Sûresi'nin ilk âyetinde ayın yarılmasının kıyamet alâmeti olduğu "Kıyamet saati yaklaştı, ay bölündü." şeklinde anlatılmıştır. Yine âyet-i kerîmelerde "gökyüzünü kaplayacak olan duman",[20] "ye'cûc-me'cûc"[21] ve "dâbbetü'l-arz"[22] kıyamet alâmetleri olarak açıkça zikredilmiş olanlardır.

Kıyametin saadet asrından itibaren beklenmeye başlanmasının sebebi, kıyametin dehşeti ve insan için ifade ettiği önemdir. Cenâb-ı Hakk, kullarına olan merhametinden dolayı kıyametin muhakkak vuku bulacağını ve pek yakında gerçekleşeceğini bildirmiştir. Kâinatın yaşı ve insanlık tarihi dikkate alındığında kıyametin saadet asrından sonraki zaman diliminde pek yakın bir geleceği işaret ettiği açıktır. Ayrıca âyet-i kerîmelerde muhakkak gerçekleşecek bir hakikat olarak, kıyametin yakınlığı üzerine vurgu yapılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de "İşte bu Peygamber de önceki rehberlerden ve uyaranlardan biridir. O yaklaşan (kıyamet) yaklaştı. O gelmeden, ne zaman olacağını bildirecek, geldiğinde de

---

18 Muhammed Sûresi, 47/18.
19 Bk. Sarıtoprak, *Deccal*, s. 55.
20 Duhân Sûresi, 44/10-12.
21 Enbiya Sûresi, 21/96.
22 Neml Sûresi, 27/82.

onu kaldıracak Allah'tan başka kimse yoktur."[23] buyrularak kıyametin yaklaştığı haber verilmiştir. Bir başka âyette ise "Onları yaklaşan müthiş güne karşı uyar! Yürekler ağza gelir, yutkunur da yutkunurlar. O zalim kâfirlerin ne dostları ne de sözüne itibar edilir şefaatçileri olmaz"[24] buyrularak, Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) kıyamet günü hakkında insanları uyarması emredilmiştir. Keza "İnsanların hesap verme vakti yaklaştı. Ama onlar hâla koyu bir gaflet içinde Hak'tan yüz çevirmekteler."[25] buyrularak insanların muhakkak hesap vereceği günün yakınlaştığı bildirilmiştir.

Kıyametin yaklaştığı yine bir başka sûrenin ilk âyetinde "Allah'ın emri ha geldi ha gelecek! Artık onun gelmesini çabuklaştırmak istemeyin. Allah müşriklerin koştuğu ortaklardan münezzehtir, yücedir."[26] şeklinde haber verilmiştir. Kıyametin Kur'ân-ı Kerîm'in bazı sûrelerinin ilk âyetinde anlatılması kıyametin önemine dikkatlerimizi çekmek içindir. Nitekim Hac Sûresi'nin yine ilk âyetinde "Ey insanlar! Rabb'inize karşı gelmekten sakının. Gerçekten kıyamet saatinin depremi müthiş bir olaydır!" buyrularak, kıyametin önemi haber verilmiştir. Kıyamet alâmetlerinin anılması ibret almak ve hazırlanmak içindir. Nitekim "Yoksa onlar, kıyametin kendilerine ansızın gelmesini mi gözlüyorlar? Zaten alâmetleri geldi bile! Ama kıyamet gelip çattıktan sonra, ibret almaları neye yarar ki!"[27] buyrularak, kıyamet koptuktan sonra ibret almanın bir anlamı olmadığı vurgulanmıştır. "Elbet gelecek kıyamet saati. Nerdeyse açıklayasım geliyor onun vaktini. Ta ki her kişi bulsun orada bütün yapıp ettiğini, işlerinin karşılığını. Buna inanmayanlar ve nefsinin arzu ve ihtiraslarının peşine

---

23 Necm Sûresi, 53/56-58.
24 Mü'min Sûresi, 40/18.
25 Enbiyâ Sûresi, 21/1.
26 Nahl Sûresi, 16/1.
27 Muhammed Sûresi, 47/18.

düşenler, sakın seni ona inanmaktan vazgeçirmesin, sonra sen de helâk olursun."[28] âyetinde ise kıyametin vukuuna inanmanın ne kadar önemli bir iman esası olduğu haber verilmektedir. İnsanlar gaflet ile kıyameti düşünmemek sûretiyle kıyamet gününe hazırlanmakta ihmalkâr davranmaktadırlar. Hâlbuki hayattaki en önemli hakikat ölüm, kâinattaki en önemli hakikat ise kıyametin vukuudur. Maddenin ebedî olmadığı, kâinatın kendi kendine varlığını devam ettirmesinin mümkün olmadığı fizik ilmi açısından da açık bir hakikattir.

3. Hadislerde Kıyamet Alâmetleri

Kıyamet ve kıyamet alâmetleri hakkında âyet-i kerîmelerde anlatılan hususlar hadislerde beyan edilmiş, açıklanmıştır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kıyametin vukuunu, alâmetlerini ve çok yakın olduğunu söylemiş, kendisinin kıyametten önce gönderilen son peygamber olduğunu vurgulamıştır. Kıyametin yakın olduğunu anlatmak ve kendisinden sonra kıyamete kadar başka bir peygamberin gelmeyeceğini bildirmek için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), şehadet ve orta parmaklarını bitiştirerek göstermiş ve "Benimle kıyametin durumu, bunların yakınlığı gibidir" buyurmuştur.[29] Bir başka rivayette Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm), "Ben Kıyamet'in kopacağı aynı saatte gönderildim. Ancak, şu parmağın şunu geçmesi gibi ben Kıyamet saatini geçip biraz evvel geldim!" buyurmuş ve orta parmağı ile şehadet parmağını göstermiştir.[30]

Kıyametin yakın olduğunu bildiren Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kıyametin ne zaman kopacağını yalnızca Allah'ın bildiğini söylemiş, kendisine bu konuda soru soranlara yalnızca

---

28 Tâhâ Sûresi, 20/15.

29 Buhârî, *Rikâk* 39; Müslim, *Cum'a* 37, *Fiten* 132; Dârimî, *Rikâk* 46;

30 Tirmizî, *Fiten* 39.

kıyametin alâmetleri hakkında bildiklerini ve kendisine bildirilen hakikatleri anlatmıştır. Meşhur Cibrîl hadisinde, Cibrîl'in (aleyhisselâm) "Kıyamet ne zamandır?" sorusuna "Sorulan sorandan daha fazla bilgiye sahip değildir." diye cevap vermiştir. Hz. Cibrîl, alâmetlerini sorunca kıyametin alâmetlerinden bir kısmını söylemiştir.[31] Allah Resûlü, böylece ashabının kıyametin zamanı hakkındaki meraklı sorularına nihaî cevabı bildirmiştir. Ancak kıyamet her zaman ashabın ilgisini çekmiş, kıyametin dehşetinden Allah'a sığınmışlar ve kıyamet alâmetleri acaba bizim zamanımızda çıkar da bizim dinî hayatımıza zarar verir mi diye endişe etmişlerdir. Birgün sahabe-i kiram efendilerimiz aralarında konuşurlarken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yanlarına geldi, ne hakkında konuştuklarını, sordu; onlar, kıyamet hakkında konuştuklarını söyleyince Allah Resûlü, "Kıyamet, siz onun on alâmetini görmedikçe kopmaz." buyurdu ve şu on alâmeti saydı: "Duman, Deccal, Dabbe, güneşin battığı yerden doğması, İsa b. Meryem'in (aleyhisselâm) inişi, Ye'cûc ve Me'cûc, doğuda, batıda ve Arap yarımadasında üç beldenin yere batması ve Yemen'den çıkıp insanları haşrolacakları yere süren ateş.[32] Hadisin bazı rivayetlerinde Hz. İsa'nın nüzulü yerine "insanları denize dökecek bir rüzgâr" zikredilmiştir.[33] Bu hadiste anlatılan kıyamet alâmetleri kıyametin büyük alâmetleri diye adlandırılan ve en bilinen kıyamet alâmetleridir. Zikredilen bu on alâmet dışında hadislerde başka birçok kıyamet alâmeti haber verilmiştir.

Hadis âlimleri, hadis kitaplarında kıyamet alâmetleri ile ilgili hadisleri farklı bablarda bir araya getirmişlerdir. **Kitâbu'l-Kıyâme** bölümü kütüb-i sitte eserlerinden yalnızca Müslim'in *Sahîh*'inde ve Tirmizî'nin *Sünen*'inde yer almaktadır. Kıyametten önce gerçekleşecek büyük savaşların anlatıldığı "Melâhim" bölümü ise

31 Buhârî, *İmân* 37; Müslim, *İmân* 1.

32 Müslim, *Fiten* 40.

33 Müslim, *Fiten* 40, 41.

Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde yer almaktadır. Kıyamet alâmetlerinin en önemlilerinden birisi olan Mehdi ile ilgili müstakil bir bölüm de yine Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde yer almaktadır. Kıyamet alâmetleri ile ilgili hadislerin bazıları da hadis kitaplarının Kitabu'r-Rikâk bölümlerinde bir araya getirilmîştir.

Muhaddisler, kıyamet alâmetleri ile ilgili hadisleri daha ziyade fitene dair müstakil kitaplarda ve hadis eserlerinin "fiten" bölümlerinde nakletmişlerdir. Fiten başlığı altında devlet başkanına ve idarecilere karşı nasıl davranılması gerektiğini, Müslümanlar arasındaki iç savaş ve kargaşa dönemlerinde takınılacak tavrı, gelecekte ortaya çıkması beklenen felaketler ve kıyamet alâmetleri gibi konuları ele almışlardır.

Arap dilinde farklı kullanım alanları olan fitne kelimesindeki ortak anlamlar, sıkıntıya sokma, imtihan ve denemedir. Kelimenin asıl anlamı, bir şeyi yakmaktır (ihrâk). Saf altın ile cürufun birbirinden ayrılması maksadıyla altının ateşte yakılmasını ifade etmek için bu kelime kullanılmıştır[34]. Fitne dinî bir terim olarak "insanın iyilik ve kötülük hallerinin ortaya çıkmasına vesile olan şeylerdir" şeklinde tanımlanmıştır.[35] Madenin ateşle fitneye sokulması, nasıl saf altınla cürufun ayrışmasını temin etmekteyse aynı şekilde fitneler de insanların iyi mi kötü mü olduğunu ortaya çıkaran sıkıntılardır. Ayrıca bir insanın fitneye düşmesi ile günaha ve dalâlete bulaşıp rüsvay olması kastedildiği gibi insanların arasında görüş ayrılıklarının, şikak ve kavganın vukûu da fitne olarak anılmıştır.[36]

---

34 İbn Manzûr*, Lisânu'l-arab*, FTN mad.

35 Ebu'l-Bekâ, *Küllîyât*, s. 692. Müellif, "fitne" kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'de 15 ayrı manada kullanıldığını, örnekleriyle gösterir. Bk. aynı yer. Mecduddîn Fîrûzâbâdî ise fitnenin Kur'ân-ı Kerîm'de geçen on iki farklı anlamını kaydetmiştir, bk. *Besâiru zevi't-temyîz*, 4/166-169. Fitne kavramının Kur'ân-ı Kerîm'deki anlamları hakkında geniş bilgi için ayrıca bk. Hasan Keskin, *Kur'ân'da Fitne Kavramı*, s. 43-133.

36 Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, FTN mad.

Bugün elimizde bulunan fitene dair ilk müstakil eser Nu'aym b. Hammâd'ın[37] (ö. 229/844) *Kitâbu'l-Fiten*'idir.[38] Muhtevası, konuları sıralama ve takdim tarzı incelendiğinde Raşid halifeler, Emevîler ve Abbâsîlerle ilgili olduğunu düşündüğü rivayetleri kronolojik olarak gruplandırdığı ve sıraladığı görülmektedir. Nu'aym b. Hammâd'ın eseri on bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm konuya giriş mahiyetindedir. İkinci bölümde sahabîler arasında vuku bulan savaşlarla ilgili hadisleri rivayet etmiştir. Bu bölümün sonunda, bu fitnelerden korunmanın, fazla konuşmama, iç savaşlara katılmama, bir köşeye çekilip uzleti tercih ederek ne olup bittiğine bakmamak sûretiyle mümkün olacağını belirtir. Üçüncü bölümde Abdullah b. Zübeyr, Emevîler ve Abbâsîlerin ortaya çıkışına ilişkin rivayetlere yer vermiş, bahsin sonunda bu fitnelerden kurtuluşun çarelerini zikretmiştir. Dördüncü bölümde kendi dönemine kadar olan fitneleri zikretmiş; beşinci bölümde Mehdi'nin çıkışı ve ilgili bahislere yer vermiş; altıncı bölümde İstanbul'un fethine ilişkin rivayetleri; yedinci bölümde Deccal'in çıkmasından önceki alâmetleri zikretmiş; sekizinci bölümde İsa'nın (aleyhisselâm) Deccal'i öldürmesi ve Deccal'den kurtuluş çaresi ve ye'cûc-me'cûcü anlatmış; dokuzuncu ve onuncu bölümlerde ise kıyametten hemen önce ortaya çıkacak alâmetleri anlatan ri-

---

37 Nu'aym b. Hammâd, Sünnet'e bağlılığı ile takdir edilmiş ancak münker rivayetleri bulunduğu için eleştirilmîştir. Sahih hadisleri toplayan muhaddisler rivayetlerine itibar etmemişlerdir. Buhârî, hadislerini diğer rivayetlere makrun olarak bir iki yerde rivayet etmiş; Müslim yalnızca *Sahîh*'in Mukaddimesi'nde bir yerde ondan rivayette bulunmuştur. Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n nübelâ*, 10/595-612; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 10/458-463.

38 Bk. Nu'aym b. Hammâd, *Kitâbu'l-Fiten*, nşr. Süheyl Zekkâr, Beyrut 1414. Nu'aym b. Hammâd'ın bu eseri fitnelerle ilgili sahih, hasen rivayetlerin yanı sıra zayıf ve uydurma rivayetleri de ihtiva etmektedir. Nu'aym b. Hammâd, Melâhim konusunda münker rivayetler nakletmekle itham edilmiştir. (bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 10/462). Dolayısıyla bu eserin dikkatli kullanılması gerekmektedir. *Fiten* konusundaki önemli eserlerden birisi de Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr'in (ö.774/1372), *Târîh*'inin bir bölümü olup müstakil olarak neşredilen *en-Nihâye fi'l-fiteni ve'l-melâhim*, (nşr. Ahmed Abdüşşâfî, Beyrut 1988) adlı eserdir. Müellif, konunun çerçevesini oldukça geniş tutmuş, *Fiten* hadislerinin yanı sıra diğer istikbal haberlerini, kıyamet, âhiret, cennet ve cehenneme ilişkin hadisleri de bu eserde tetkik etmiştir.

vayetlere yer vermiştir. Müellif bazı bölümlerin sonunda o bölümde anlatılan fitnelerden korunmaya ilişkin nasihatlar içeren hadislere yer vermiş; böylece insanları ümitsizliğe düşmekten korumayı ve fitnelerden kurtuluşun çarelerini de hemen fitneyi zikrettikten sonra göstermeyi hedeflemiştir. Onun eserinin belki de en önemli yönlerinden birisi fitneleri gruplandırdığı gibi fitnelerden kurtuluş yollarını da gruplandırmış olmasıdır. Zira bu çözüm yolları arasında da farklı hatta zahiren ihtilaflı gibi görülen tavsiyeler vardır. Mesela fitne zamanında uzleti tavsiye eden hadislerin sahabe-i kiram arasındaki fitnelerle ilgili olduğunu, aksini tavsiye eden hadislerin de daha sonraki durumlarla ilgili olduğunu söyleyerek, konuyla ilgili ihtilaflı gibi görünen hadisleri uygun bir şekilde yorumlamıştır.

Nu'aym b. Hammâd, bu eserinde saadet asrından sonra ortaya çıkmış olumlu ya da olumsuz İslâm toplumunu ilgilendiren siyasi, içtimai olayları ve belirli bazı kişilere ilişkin rivayetleri bir araya getirmiştir. Onun eserinde takip ettiği yöntem incelendiğinde fiten ile maksadının Allah Resûlü'nün gelecekle ilgili verdiği olumsuz haberler olduğu anlaşılmaktadır. Nu'aym b. Hammâd'ın bu eseri daha sonra tasnif edilen hadis kitaplarını büyük ölçüde etkilemiş, fiten bahisleri yaklaşık Nu'aym b. Hammâd'ın *Kitâbu'l-Fiten*'inin muhtevasına uygun bir şekilde düzenlenmiştir. Nu'aym b. Hammâd'ın hadisçiliği beğenilmese de şahsiyetinin ve sünnete bağlılığının muhaddisleri etkilediği açıktır. Nitekim Yahyâ b. Ma'în onun hakkında "Hadisçiliğine itibar edilmez ama sünnet ehlindendir." demiştir. Nuaym b. Hammâd'ın mihne döneminde baskılara direnip hapse atılması ve orada vefat etmesi de onun sünnete ne derece bağlı olduğunu göstermektedir.[39]

Hadisleri bablara göre düzenleyen ilk eserlerden İmam Mâlik'in (ö.179/795) *el-Muvattâ* adlı eserinde fiten bölümü bulun-

---

39 İbn Hacer, a.g.e, 10/461-462.

mamaktadır. Fitenle ilgili bazı hadisleri kitabının muhtelif bölümlerinde tahriç etmiştir. Fiten başlığı altında hadisler, tespit edebildiğimize göre, ilk defa Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın (ö. 210/825) *el-Musannef* adlı eserinde bir araya getirilmiştir. Abdürrezzâk, Bâbu'l-fiten başlığı altında 33 hadis nakletmiştir. Onun kitabında aynı konudaki babları bir araya toplayan "kitap"lar bulunmadığı için benzer konulardaki bablar peş peşe zikredilmiştir. Burada Müslümanlar arasındaki iç savaşları yasaklayan, ileride fitnelerin çıkacağını haber veren hadisler tahriç edilmiştir. Daha sonra "fitne zamanında insanların en hayırlısı babı" başlığı altında 3 hadis nakledilmiştir. Daha sonraki bablarda kütüb-i sitte müelliflerinin fiten bahsine aldığı konulara yer verilmiştir. "Geçmiş ümmetlerin yolunu izleme babı"nda 6 hadis, Mehdi babında 11 hadis, "kıyamet alâmetleri babı"nda 32 hadis, "Rumları kınama babı"nda 5 hadis, Deccal babında 23 hadis, Hz. İsa'nın (aleyhisselâm) nüzûlü babında 7 hadis, Kıyamet babında 5 hadis ve Havz babında 4 hadis olmak üzere toplam129 hadis birbirini takip eden bablarda tahriç edilmiştir.[40]

Hadis âlimlerinden İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) *el-Musannef* adlı eserinde fiten bablarını Kitâbu'l-Fiten başlığı altında ilk defa müstakil bir bölüm içinde ele aldığı görülmektedir. Musannıf bu bölüme "Fitne zamanında hurucu kerih görenler ve Fitneden kaçınma" başlığı altında topladığı hadislerle başlamıştır. Bu babda 346 hadis rivayet etmiştir. "Deccal fitnesi" hakkındaki ikinci babda 199 hadis, "Osman hakkında zikredilenler" hakkındaki üçüncü babda ise 103 hadis olmak üzere Kitabu'l-fiten'de toplam 648 hadis yer almaktadır[41]. İbn Ebî Şeybe, Hz. Osman (radıyallahu anh) ile ilgili haberleri geniş bir şekilde nakletmiştir. Bu bölümdeki hadislerin bazısı kütüb-i sitte musannıfları tarafından

40 Abdürrezzâk b. el-Hemmâm, *el-Musannef*, 11/349-407.

41 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 8/590-702.

fiten bölümlerine de alınmıştır. İbn Ebî Şeybe'nin muasırı Câhız'ın (ö.255/869) Hz. Ebû Bekr'i Hz. Ali'ye tercih edenlerin delillerini naklettiği *Kitâbu'l-Osmaniyyîn* adlı bir eser yazması, o dönem bilginleri arasında bu konunun canlı bir şekilde tartışıldığını göstermesi açısından manidardır.[42]

Hicrî üçüncü yüzyılda telif edilen Kütüb-i sitte adlı meşhur altı hadis kitabının beşinde fitnelerle ilgili hadisler "Kitabu'l-fiten" bölümlerinde bir araya getirilmiştir. Yalnızca Kütüb-i sitte müelliflerinden en son vefat eden İmam Nesa'î'nin (ö.303/915) *Sünen*'inde fiten bölümü yer almaz. Hadis kitaplarındaki fiten bölümleri incelendiği zaman bu kısımlarda nakledilen hadislerde sahabîlerin ve tabiîn imamlarının saadet asrına duydukları özlemi dile getiren sözlerine yer verildiği de görülmektedir. Bunun yanı sıra gelecekte ortaya çıkması muhtemel kargaşalara dikkat çeken hadisler yine bu bölümlerde tasnif edilmiştir. Hadisçiler, fiten bahislerinde tahriç ettikleri hadislerle İslâm toplumunun ileride karşılaşması muhtemel tehlikelere işaret etmeyi hedeflemişlerdir. Naklettikleri haberlerde ilk okunduğunda bazı kişileri ümitsizliğe sevk eden bilgiler bulunsa da bu haberleri, insanların ümitlerini kırmak, pasifliğe sevk etmek düşüncesiyle değil; aksine şiddeti önlemek, kardeş kavgalarını engellemek, toplumu ıslah ve sosyal barışı temin maksadıyla nakletmişlerdir.

Kütüb-i sitte musannıflarından İmam Buhârî (ö.256/870), *el-Câmi'u's-sahîh* adlı eserinde kıyametle ilgili hadisleri Kitâbu'r-rikâk (81. kitap) ve Kitâbu'l-fiten (92. kitap) bölümlerinde tasnif etmiştir. Rikâk bölümünde Allah'a yakınlaştıran ibadetler ve insanı felakete düşüren ameller anlatılmış. Bölümün son kısmında ise kıyamet ahvali ve kıyamet alâmetleri ile ilgili bab başlıklarına yer verilmiştir. Böylece müellif, kıyamet alâmetlerinin zikrinin

---

42 Ebû Osman el-Câhız, *Kitâbu'l-Osmaniyyîn*, nşr. Abdüsselam Muhammed Harun, Kahire 1955.

insanları âhirete hazırlamak ve kalplerini inceltmek (rikâk) olduğuna işaret etmiştir. İmam Buhârî, Kitabu'l-fiten bölümünde ise 29 babda 88 hadis tahriç etmiştir. İlk iki babda fitne kelimesi ile kastedilenin ne olduğunu anlatan rivayetlere yer verilmiştir. Bu bablarda Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatından sonra bid'atların, adam kayırmaların ve dinen uygun olmayan işlerin ortaya çıkacağı haber verilmiş; bunlara karşı ashabının kıyamet günü havzın başında Peygamber'le buluşuncaya kadar sabretmelerini tavsiye eden rivayetlere yer verilmiştir. Bu rivayetler, konuya giriş mahiyetindedir. İkinci babın başlığında Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu fitnelerden kurtuluş için ashabını sabretmek ve hakkını almayı âhirete bırakmayı tavsiye eden hadisine yer verilmiştir.

Buhârî, üçüncü babda Allah Resûlü'nün "İslâm ümmetinin helakının Kureyş kabilesinden (sefih) genç idarecilerin eliyle gerçekleşeceğini" bildiren hadisini bab başlığı olarak seçmiştir. Dördüncü babda ise Arapları yaklaşan fitnelerden sakındıran hadis ile Medine sokaklarının fitnelerden nasıl etkileneceğini bildiren hadisi rivayet etmiştir. Bu iki babda sahabe-i kiramın karşılaşacağı yakın dönem fitneleri anlatılmıştır. Beşinci babda ise kıyamet öncesi ortaya çıkacak karışıklıklar ve öldürme olaylarının çoğalmasını haber veren haberlere yer verilmiştir. Altıncı babın başlığı ise bir sonraki zamanın bir önceki zamandan daha kötü olacağıdır. Böylece İmam Buhârî, fitne olaylarını tarihi bir çerçeveye oturtarak, âdeta konunun tarihsel bir takdimini yapmıştır.

Daha sonraki bablarda (7-10) Müslümanların kendi aralarında savaşmamasını, bu savaşlara katılmamasını tavsiye eden rivayetlere yer vermiştir. On bir, on iki ve on üçüncü bablar cemaatle ilgilidir. On birinci babda İslâm cemaatinden ayrılmamayı tavsiye eden Hz. Huzeyfe'nin (radıyallahu anh) rivayet ettiği hadisi tahriç etmiştir. On ikinci bab ise yine fitnede taraf olma ile ilgi-

li, talebesi İkrime'nin İbn Abbâs'dan (radıyallahu anhum) naklettiği "İman edip de hicret etmeyerek kendi öz nefislerine zulmeder vaziyette olanların canlarını alırken melekler onlara diyorlardı ki: Ne işte idiniz."[43] âyet-i kerîmesinin Mekke'de kalıp hicret etmeyerek müşriklerin safını çoğaltan kişiler hakkında nazil olduğunu bildiren haberdir. On üçüncü bab "Müslüman hayırsız insanlar arasında kaldığında" başlığını taşımaktadır. Yirminci babda yine fitne-sosyal grup ilişkisine dairdir. Burada musannıf "Allah bir kavme azab indirince, o kavim içindeki iyi-kötü her ferde azabın isabet edeceğini" bildiren hadisi tahriç etmiştir.

On dördüncü ve on beşinci bab başlıkları ise doğrudan fitnelerden kurtuluşla ilgilidir. "Fitne zamanında çölde yaşama" (14. bab) ve "Fitnelerden (Allah'a) sığınma" (15. bab) bablarında fitnelerden kurtuluş çarelerini anlatan hadisler tahriç edilmiştir. Yirmi ikinci babda da yine mefhum-i muhalifi ile fitnelerden kurtuluşa delalet eden "İnsan bir topluluk yanında bir şey söyler onların yanından ayrılınca aksini söyler" başlığını taşımaktadır.

Yirmi birinci babda ise muhtemelen saadet asrından sonra ortaya çıkan fitne olaylarında olumsuz bir rol oynadığı hatıra gelmemesi için Hz. Hasan'ın (radıyallahu anh) faziletini anlatan rivayetler nakledilmiştir.

On beşinci babtan itibaren İslâm ümmetinin karşılaşacağı fitnelerin çeşitleri muhtemelen çıkış sırası gözetilerek tek tek anlatılmıştır. Bu kısımda yer verilen fitneler arasında doğudan çıkacak fitne, deniz dalgaları gibi insanların üzerine gelecek fitne, hicazdan çıkacak ateş, Deccal, Ye'cûc ve Me'cûc fitneleri yer almaktadır.

Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî'nin (ö.261/875) *Sahîh*'inde 52. bölüm olan "Kitabu'l-fiten ve eşrâti's-sâ'a"da 143 hadis bulunmaktadır. *Sahîh*'i şerh eden İmam Nevevî (ö.673/1274) bu bö-

---

43 Nisa Sûresi, 4/97.

lümdeki hadislere 27 bab başlığı koymuştur. İlk babda "fitnelerin yakınlaşması ve Ye'cûc ve Me'cûc seddinin aralanması" ile ilgili hadisleri, ikinci babda "Mekke'ye hücum eden bir ordunun yere batırılması"nı, üçüncü babda ise "Yağmur(un) toprakta bıraktığı izler gibi fitnelerin inmesi" konusundaki hadisleri tahriç etmiştir. Beşinci babda iki Müslüman arasındaki savaş, altıncı babda ise İslâm ümmetinin birbirleri sebebiyle helak olacağını bildiren hadisler tahriç edilmiştir. Daha sonraki bablarda kıyamet alâmetleri ve İbn Sayyâd ve Deccal fitneleri anlatılmıştır. Yirmi beşinci babda "Öldürmelerin çoğaldığı zaman ibadetin fazileti" başlığı altında ilgili hadisi tahriç edilmiştir. Yirmi altıncı ve yirmi yedinci bablarda ise kıyametin yaklaşması ve kıyamet öncesi ile ilgili hadislere yer vererek, konuyu tarihi süreç içinde tamamlamıştır. Buhârî'den farklı olarak Müslim'in daha çok bu bölümde kıyamet alâmetlerine yer verdiği görülmektedir. Nitekim bu sebeple bölümün başlığı da "fitneler ve kıyamet alâmetleri kitabı" adını taşımaktadır.

İbn Mâce el-Kazvinî'nin (ö.273/886), *Sünen*'inin 36. bölümü Kitabu'l-fiten'dir. İbn Mâce, bu bölümde 36 bab başlığı altında 172 hadis rivayet etmiştir. Kütüb-i sittedeki fiten bölümleri içinde en kapsamlı ve tertip itibarıyla en düzenli Kitabu'l-fiten'in İbn Mâce'nin *Sünen*'indeki bölüm olduğu söylenebilir. Bu bölümde şimdiye kadar zikrettiğimiz fiten konularına temas edildiği gibi diğer musannıfların temas etmediği mal fitnesi ve kadın fitnesi gibi konulara (18, 19. bablar) yer verilerek, fiten kavramının kapsamının genişletildiği görülmektedir. Kıyamet alâmetleri müstakil bir bab başlığı altında, melâhim ayrı bir başlık altında ele alınmış, birçok yeni bab başlığı açılarak konunun âdeta imkân ölçüsünde bütün yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Fiten bölümüne ilk olarak "kelime-i şehadet getirene dokunmama" babıyla başlamış, hemen ikinci babda "mü'minin canı ve malı haramdır" konusu

ile ilgili hadisler tahriç edilmiştir. 4. 5. ve 6. bablarda yine Müslümanların hukukuna saygı gösterme, onlara kötü söz söylememe ve zarar vermeme konusundaki hadislere yer verilmiştir. Böylece musannıf daha girişte konuya sağlam bir zemin oluşturarak, Müslümanlar arasındaki iç savaş ve kargaşalarda takınılması gereken tavrı ortaya koymuştur. Daha sonra asabiyeti kınayan Müslümanların cemaatine (sevad-ı a'zama) tâbi olmayı emreden hadisleri (7, 8. bablar) tahriç etmiştir. Daha sonra fitnelerin çeşitlerine geçmiş fitnelerden korunmak için nasıl davranılması gerektiğini anlatan hadisleri (9, 10. bablar) rivayet etmiştir. Fitneleri anlattıktan sonra fitnelerden kurtuluş çarelerini zikrettiği bablara (12, 13, 14, 20, 21, 23 bablar) yer vermiştir. Diğer hadis eserlerinde olduğu gibi kıyamet alâmetleri ve âhirzaman olaylarına ilişkin rivayetlerin tetkik edildiği bablarla konuyu bitirmiştir.

İmam Ebû Dâvud es-Sicistânî (ö.275/888) *Sünen*'inde Kitabu'l-fiten başlığı altında fitneleri ve fitnelerden kurtuluş yollarını bildiren rivayetleri nakletmiştir. İlk babda fitneleri ve fitnelerin alâmetlerini tetkik etmiştir. Daha sonraki beş babda fitnelerden kurtuluş çarelerini bab başlığı olarak kaydetmiş konuyla ilgili hadisleri bu başlıklar altında tetkik etmiştir. Yedinci babda ise mü'minlerin fitne zamanlarında öldürülmelerinin âhiretleri açısından günahlarına keffaret olacağını bildiren hadisleri tahriç etmiştir. Ebû Dâvud, mehdi konusundaki hadisleri Kitabu'l-Mehdî'de, kıyamet alâmetleri ve büyük fitneleri bildiren hadisleri de Mehdi bölümünün peşinden zikrettiği Kitabu'l-melâhim'de rivayet etmiştir. Ebû Dâvud böylece fiten kavramını Abdürrezzak ve İbn Ebî Şeybe gibi daha hususi manasıyla değerlendirmiş, Deccal ve benzeri kıyamet alâmetlerini Müslümanların iç savaşları ve çekişmelerini ifade eden dar manadaki fitne kavramından ayırmıştır.

Kütüb-i sitte âlimlerinden Ebû İsâ et-Tirmizî (ö. 279/892), *el-*

Câmi'u's-sahîh'in 35. kitabı "Kitâbu sıfâti'l-kıyâme" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde müellif, 60 bab başlığı altında kıyamet ahvali ile ilgili hadisleri rivayet etmiştir. Bu bölümde hesap, haşir, Sûr, şefaat ve havz gibi kıyamet günüyle ilgili konulardaki hadisleri nakletmiştir. Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*'in 31. kitabını da Kitâbu'l-fiten'e ayırmıştır. Kıyamet alâmetleri ile ilgili rivayetleri daha ziyade bu bölümde nakletmiştir. Bu bölümde konuları 79 bab başlığı altında incelemiştir. Tirmizî'nin Kitâbu'l-fiten'deki birçok babında başlık bulunmamaktadır. Bu bölüme aldığı konular arasında "Rüzgâra sövmeyi yasaklayan hadisler babı" (65. bab) "Ay'ın yarılması hakkındaki haberler babı" (20. bab) gibi fitenle doğrudan alâkasını kurmanın zor olduğu bahislere de yer vermiştir. "Halifelik konusundaki hadisler babı" ve "Kıyamet kopuncaya kadar halifeler Kureyş'tendir" (48, 49. bablar) gibi daha önceki musannıfların fiten bahislerine almadığı yeni başlıklar açtığı müşahede edilmektedir. Keza "Türklerle savaş" ve "Kisra gittikten sonra başka kisra yoktur" (40, 41. bablar) gibi fitenle doğrudan alâkalı olmayan istikbal haberlerinin diğer fiten bahisleri arasında zikredildiği görülmektedir. Ayrıca Tirmizî'nin kendinden önceki musannıfların fitnelerden uzak durma ile ilgili konu başlıklarına karşılık, ısrarlı bir şekilde emr-i bi'l-ma'ruf (9. bab); münkerin el, dil veya kalp ile değiştirilmesi (11. bab) ve "zalim sultanın yanında hakkı söylemenin en faziletli cihad olduğu" (13. bab) gibi aktif mücadele yöntemlerini öneren bahislere yer vermesi, ilgi çekici özellikleri olarak görülmektedir.

Fiten bölümleri incelendiği zaman muhaddislerin öncelikli gayelerinin toplum huzurunu korumak ve sosyal barışı temin etmek olduğu görülmektedir. Hazreti Peygamber'in vefatını müteakip iç huzursuzlukların başlaması dinden dönen bir kısım insanlarla yapılan savaşlar (ridde savaşları), halifelere karşı yapılan suikastlar ve iç savaşlar, kazanılan başarıları gölgelemiş toplumda

umutsuzluk ve karamsarlık başlamıştı. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) gelecekle ilgili hadislerinin bir kısmında, kendisinden sonra kıyamete kadar yaşayacak olan ümmetinin karşılaşacağı sıkıntılar anlatılmıştır. İçinde bulundukları karamsarlık hadis kitaplarının musannıflarını bu tür hadislerin tamamının kendi zamanlarını anlattığı düşüncesine sevk etmiştir. Bu düşüncelerine delil zannettikleri hadislerin bir kısmında "insanların gelecekte Cahiliye döneminde olduğu gibi putlara tapacağı"[44], "bütün Arap yarımadasını aydınlatacak bir ateşin çıkacağı"[45], gelecekte "Deccal"ın çıkacağı,[46] "Ye'cûc ve Me'cûc"[47] adlı bir topluluğun insanları ifsat edeceği, hatta "insanların ölümü arzu edecek, ölülere imrenecek bir kötümserlik içine düşeceği"[48] ifade edilmiştir. Söz konusu hadisler bir kısım insanlarda "her geçen zamanın bir öncekinden kötü olacağı"[49] kanaatinin yerleşmesine ve bu yanlış yorum da toplum içinde ümitsizliğin yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Muhaddisler, hemen hemen aynı konulardaki hadislerden haberdar oldukları ve kitaplarının muhtelif yerlerinde rivayet ettikleri halde fiten bahislerinde, her muhaddis farklı hususları ön plana çıkarmıştır. Gelecekte ortaya çıkacağı bildirilen fitnelerle ilgili hadisler hakkında muhaddisler arasında önemli farklar bulunmamakla beraber çözüm yolları konusunda her muhaddisin öncelikleri değişik olmuştur. Fıkhî ve itikadî görüşleri arasında büyük farklar bulunmayan kütüb-i sitte gibi muteber eserlerin müellifleri olan muhaddislerin benzer hatta bazen aynı rivayetleri nasıl farklı yorumladığı fiten bölümlerinde müşahede edilmekte-

44 Buhârî, *Fiten* 24.
45 Buhârî, *Fiten* 25.
46 Buhârî, *Fiten* 27.
47 Buhârî, *Fiten* 29.
48 Buhârî, *Fiten* 23.
49 Buhârî, *Fiten* 6.

dir. Zira muhaddislerin dünya görüşü, yalnızca ilmî tecrübe ve tercihleri sonucu ortaya çıkmamış, içinde yaşadıkları toplumun hususiyetleri ve sosyal ihtiyaçlar da belirli ölçüde, onların tasnifteki tercihleri üzerinde belirleyici olmuştur. Hatta Kütüb-i sitte müelliflerinden en son vefat edeni İmam Nesa'î (ö. 303/915) gibi bazı muhaddisler, fiten ve benzeri bölümlere kitaplarında yer vermemiş; konuyla ilgili hadisleri kitaplarının farklı yerlerinde, değişik yönlerini dikkate alarak takdim etmişlerdir. Bu durum, hadis kitaplarının bölüm ve bab adlarının ihtiyaçlara göre zaman içinde değiştiğini göstermektedir.

Fiten kitapları, toplumu, fırka mensuplarını ve yönetici kadroyu uyarmak maksadıyla tasnif edilmiştir. Fitne zamanında susmakla (samt) ilgili sınırlı sayıda hadis bulunduğu halde muhaddis, doğrudan fitneyle alâkalı olmasa da fazla konuşmamanın önemiyle ilgili diğer hadisleri naklederek, bu konuda muhataplarına nasihat etmeyi hedeflemiştir. Muhaddisler, kitaplarının diğer bölümlerinin tasnifinde bu yönteme pek rağbet etmemişler; genelde her hadisi muhtevasına uygun yerlerde zikretmeyi tercih etmişlerdir. Onların fiten bölümlerindeki bu metodu fiten kitaplarının, ileride örnekleri ortaya çıkacak siyasetnâmeler gibi tasarlandığını göstermektedir. Fiten bölümlerinde zikredilen Mehdi, Deccal, Ye'cûc-Me'cûc gibi müşahhas konuların bile yönetici-yönetilen ilişkileri çerçevesinde okunması mümkündür. Fiten bölümleri toplumun bütününü ilgilendiren olumsuz durumları haber veren hadisleri, ihtiva etmektedir. Fiten bölümlerinde daha ziyade toplum düzeni ve sosyal barışı hedefleyen bir tasnifle hadisler takdim edilmiştir.

Hadis kitaplarının bölümleri o dönem hâkim olan sosyal grupları ve bu gruplar arasındaki fikri tartışmaları yansıttığı için hadis kitaplarının her bölümü sosyal bilimlerin ilgili alanları dikkate alınarak okunabilir. Mesela sosyoloji, siyaset bilimi ve ileti-

şim gibi bilimler çerçevesinde fiten bahislerindeki hadisler yeniden ele alınıp yorumlanabileceği gibi, modern zamanların bazı sosyal problemleri yeni dönem fitneleri olarak da değerlendirilebilir. Zira fitnelerin bir kısmı her dönem ve her toplumda yoldan çıkarıcı olduğu gibi yeni fitnelerin ortaya çıkması ya da eski fitnelerin yeni bir formla karşımıza çıkması da mümkündür.

Birinci Bölüm

GAYB BİLGİSİ VE PEYGAMBERLER

GAYB BİLGİSİ VE PEYGAMBERLER

Kıyamet günü, yaşadığımız kâinatın sonlandırılması ile birlikte başlayacak olan her şeyi ile farklı yeni bir âlemdir. Kıyamet günü ve sonrası, fizik kanunları açısından bu âlemden tamamen farklıdır. Bu sebeple o güne ve o âleme ilişkin bilgileri akıl ve tecrübe ile sınama imkânı yoktur. Kıyamet günü ve sonrası yalnızca vahiyle bilinebilecek başka/öte bir âlemdir. Bu âlem hakkında insanların beşerî bilgi yolları ile bilgi edinmesi mümkün değildir. Kıyametin nasıl vuku bulacağı ve yeniden dirilmenin keyfiyetini yalnızca Allah (celle celâluh) bilir. Allah Teâlâ'nın peygamberlerine kıyametle ilgili indirdiği vahiyler, kıyametle ilgili tek bilgi kaynağımızdır.

Kıyamet alâmetleri, uzun bir zaman diliminde vuku bulacak istikbal haberleridir. Gelecek de bizim için zaman açısından gaybdır. Geleceği de yalnızca Allah bilebilir. Bu sebeple kıyametin ne zaman kopacağının bilgisi yalnızca Allah katındadır. Allah, vahiyle peygamberlerine gaybî olan, görülmeyen ve tecrübe edilmeyen mekân ve zaman dilimlerine ait olan diğer konulardaki bilgileri indirdiği gibi kıyametle ilgili bilgileri de bildirmiştir. Ancak gayba ait bilgiler, mahiyetleri itibarıyla insanlar tarafından tam olarak kavranamaz. Ayrıca gaybı bildiren vahiylerde ekseriyetle dolaylı

bir anlatım yani mecazî bir üslûp bulunduğundan gayb haberlerinin anlamlarını tam olarak belirlemek de mümkün değildir. Bu sebeple gayb haberlerini tevil etmek gerekir. Tevil ise haberin tek bir anlamını değil, muhtemel anlamlarından birisini işaret etmektedir. Bu bölümde gaybî bilgiyi elde etmenin imkânı ve gaybî bilgilerin nasıl yorumlanacağı üzerinde durulacaktır

1. Gaybı Bilmek Mümkün Müdür?

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyet-i kerîmede "Gaybı yalnızca Allah'ın bildiği" haber verilmiştir. Mesela bir âyette, "De ki, 'Gerek göklerde gerek yerde olanlardan hiç kimse gaybı bilemez, gaybı yalnızca Allah bilir."[50] Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Resûlü'nün gayb hakkındaki bilgisi "De ki: 'Ben size Allah'ın hazineleri yanımdadır' demiyorum. Gaybı da bilmem. Size 'Ben bir meleğim' de demiyorum. Ben, bana vahyolunan Kur'ân'dan başkasına uymam. 'De ki: Körle gören bir olur mu?' Siz hiç düşünmez misiniz?"[51] şeklinde anlatılmaktadır. Yine bir başka âyette "De ki: Ben Allah'ın dilediğinden başka, kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim, elbette daha çok hayır yapmak isterdim; bana hiçbir fenalık dokunmazdı, ben sadece inanabilecek bir kavim için uyarıcı ve müjdeleyiciyim."[52] buyrulmuştur. Fizikî mekân olarak farklı ve zaman akışı içinde gerçekleşecek gelecekteki gaybî olayların ilmi Allah'a aittir. Mesela, "Kıyamet saatinin ne zaman geleceğini yalnız Allah bilir. Yağmuru da O indirir, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Her şeyi mükemmel tarzda bilen ve her şeyden haberdar olan Allah'tır."[53] âyet-i kerîmesinde

50 Neml Sûresi, 27/65.
51 En'âm Sûresi, 6/50.
52 Â'râf Sûresi, 7/188.
53 Lokman Sûresi, 31/34.

anlatılan beş şeyi bütün özellikleri ve incelikleriyle yalnızca Allah bilir. Gayb, mutlak gayb ve izafî yani sınırlı gayb diye iki kısma ayrılır. Mutlak gaybı yalnızca Allah bilir. Sınırlı gaybı ise o konuda uzman olan ihtisas sahibi kişiler bazı teknik âletler ve ilmî metotlarla bilebilirler.

Ancak Cenâb-ı Hakk, mutlak gayba ait bilgilerin bir kısmını Resûllerinden dilediğine haber vermiştir. Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de, gaybı Allah'ın kendisine bildirmesiyle bilirdi. Nitekim bu husus âyet-i kerîmede açıkça beyan edilmiştir: "O bütün gaybı bilir. Fakat gayblarına kimseyi vakıf etmez. Ancak, bildirmeyi dilediği bir elçiye bildirir. Bu durumda o elçisinin önüne ve arkasına gözetleyiciler yerleştirir, ta ki o elçiler Rab'lerinin mesajlarını, o gözetleyicilerin kendilerine hakkıyla tebliğ ettiklerini kesin olarak bilsinler. Doğrusu Allah, kullarının nezdinde ne var, ne yoksa her şeyi ilmiyle ihata etmiş, her şeyi bir bir kaydetmiştir."[54] Gözetleyicilerden maksat meleklerdir. Allah, Resûlü'ne gönderdiği gaybı, meleklerince koruma altına alınmış olarak gönderir. Hz. Peygamber'in risaletinden sonra, gök kapıları cinlere büsbütün kapanınca, onlar, melekler tarafından sıkı bir korumanın olduğunu anlamışlardı. Bu hususta âyetü'l-kürside "Yarattığı mahlûkların önünde ardında ne var, hepsini bilir. Mahlûklar ise O'nun dilediğinden başka, ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır. Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na ağır gelmez, O öyle ulu, öyle büyüktür."[55] buyurulmuştur. Yine bir başka âyet-i kerîmede "Allah sizin hepinizi gayba vakıf kılacak da değildir. Fakat Allah, resûllerinden dilediğini seçer (ona gaybı bildirir)" buyrulmuştur.[56] Allah'ın gaybı bir peygamberine bildirmesi, gaybı Allah'tan başkasının bildiğini göstermez. Aksine gaybın Allah'a has olduğunu teyid eder.

54 Cin Sûresi, 72/26-28.
55 Bakara Sûresi, 2/255.
56 Âl-i İmrân Sûresi, 3/179.

Allah Resûlü, kendisine indirilen âyet-i kerîmeleri lafızlarını hiç değiştirmeden bildirmiştir. Kur'ân dışındaki vahiyleri ise manalarını değiştirmeden kendi sözleriyle bildirmiştir. İman hakikatları ve dinî sorumlulukları ihtiva eden gayb haberlerini olduğu gibi bildirmiş; gelecekte vuku bulacak olaylara dair kendisine bildirilen haberlerin bir kısmını olduğu gibi anlatmış diğer bir kısmını da çeşitli hikmetlere binaen işaret sûretinde perdeli ve kapalı bir sûrette haber vermiştir. O, bir ekranın başında durmuş da, kıyamete kadar zuhur edecek bütün hâdiseleri, ana hatlarıyla ve temel esaslarıyla şerh edip insanlığın gözünün önüne sermiştir. O, kendiliğinden bir şey söylememiştir; söyledikleri hep vahiy ve Cenâb-ı Hakk'ın kendisine bildirdikleriydi.[57]

Kıyametin ne zaman kopacağı insanların her zaman ilgisini çekmiştir. Allah Resûlü'ne kıyametin ne zaman kopacağını soran müşriklere Kur'ân-ı Kerîm, şöyle cevap verir: "Sana kıyametin ne zaman geleceğini sorarlar. De ki: "Onun ne zaman geleceğine dair bilgi yalnız Rabbimin nezdindedir. Vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O kıyamet öyle bir meseledir ki, ne göklerde ve ne de yerde ona tahammül edecek hiç kimse yoktur!" O size ansızın gelecektir. Sen sanki onu biliyormuşsun gibi onu sana soruyorlar. De ki: "Ona dair gerçek bilgi yalnız Allah'ın nezdindedir; ama insanların çoğu bunu bilmezler."[58] Yine bir başka âyet-i kerîmede kıyametin ne zaman kopacağını yalnızca Allah Teâlâ'nın bildiği şöyle anlatılır: "Kendilerine bildirilen o hesap gününe kavuşuncaya kadar, onları kendi hallerine bırak, bâtıllarına dalsınlar, varsın oyalansınlar. O, Allah'tır, gökte de yerde de tek ve gerçek ilahtır. O tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi hakkıyla bilir. Göklerin, yerin ve ikisinin arasında olan bütün varlıkların mülk ve hâkimiyetine sahip olan Allah'ın şanı çok yücedir, hayır ve bereketi

57 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/118.
58 A'raf Sûresi, 7/187.

sınırsızdır. Kıyamet saatini bilmek O'na aittir. Hepiniz sonunda O'nun huzuruna götürüleceksiniz."[59]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Cenâb-ı Hakk'ın kendisine gaybı nasıl gösterdiğini bir hadislerinde, "Allah benim için yeryüzünü dürdü, doğusunu ve batısını gördüm. Muhakkak benim ümmetim bütün o yerleri hâkimiyeti altına alacak. Ayrıca bana kırmızı ve beyaz iki hazine verildi" sözleriyle anlatmıştır.[60] Hadis şârihleri "kırmızı ve beyaz hazine" ile İran ve Bizans'ın Müslümanlar tarafından fethedileceğinin kastedilmiş olabileceğini söylemişlerdir. Ancak bu gibi hadislerde anlamı daraltmak doğru değildir. Hadiste doğusu ve batısı ile bütün yeryüzünün Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gösterilmesi "kırmızı-beyaz" hazinelerle bütün yeryüzünü ilgilendiren bir mananın kastedilmiş olabileceğini göstermektedir. Hadis şârihleri hadisleri kendi dönemlerindeki durum itibariyle yorumlamışlardır. Bu sebeple bazen hadisin manasını sınırlayıcı yorumlar yapmışlardır. Ancak yukarıdaki hadisten gaybî bilginin Allah Resûlü'ne yalnızca sözlü olarak bildirilmediği ve Mirac'ta da olduğu gibi bazen âdeta bir film sahnesi gibi gösterildiği anlaşılmaktadır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Cenâb-ı Hakk'ın kendisine bildirdiği gelecekte ortaya çıkacak fitnelerin bir kısmını ümmetine bildirmiştir. Ashabtan Amr b. Ahtab (radıyallahu anh) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), bir gün sabah namazından sonra minbere çıkıp öğlen namazına kadar hitap ettiğini, öğlen namazını kıldırdıktan sonra yine minbere çıkıp ikindi namazına kadar hitap ettiğini, ikindi namazını kıldırdıktan sonra yine minbere çıkıp akşam namazına kadar hitap ettiğini ve geçmişte olmuş ve gelecekte olacak şeyleri kendilerine haber verdiğini, nakletmiştir.[61] Allah Resûlü,

---

59 Zuhruf Sûresi, 43/83-85.
60 Müslim, *Fiten* 19.
61 Müslim, *Fiten* 25.

gayb haberlerinin bir kısmını ise bazı seçkin sahabîlerine bildirmiştir. Mesela onun yakın sahabîlerinden Ebû Hureyre (radıyallahu anh) "Allah Resûlü'nden iki kap dolusu ilim aldım. Bunun bir kabını size anlattım, diğer kabtaki bilgileri anlatsam şu boğazımı keserdiniz." demiştir.[62] Hadisçiler onun açıklamadığı bilgilerin dinî hükümlerle ilgili değil fitneler ve kıyamet alâmetleri ile ilgili olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Huzeyfe b. Yemân (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nün kendisine özel bazı bilgiler verdiğini kıyamete kadar ortaya çıkacak fitneleri, sahabîler içinde en iyi kendisinin bildiğini, söylemiştir. Bu bilgilerin bir kısmını Allah Resûlü ashabının içinde anlatmış, ancak sahabîlerin bir çoğu unuttuğu halde Huzeyfe (radıyallahu anh) unutmamıştır. Hatta Hz. Huzeyfe, Allah Resûlü'nün haber verdiği fitnelerin bir kısmını unuttuğunu ancak fitne ortaya çıkınca onu hemen hatırladığını söylemiştir. O, bu durumu bir kimsenin önceden tanıyıp unuttuğu bir adamı yeniden görünce hatırlamasına benzetmiştir.[63] Ashab-ı kiram, dinî hükümlerle ilgili hadisleri sürekli ihtiyaç duydukları ve rivayet ettikleri için unutmamışlar ancak gelecek haberleri ve fitnelerle ilgili hadislerin bir kısmını ise unutmuşlar ya da kendilerine unutturulmuştur.

Cibrîl-i Emin'in kendisine "Kıyamet ne zaman?" diye sorması üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) büyük bir edeb ve tevazu içinde "Sorulan sorandan daha bilgili değil."[64] cevabını vermiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de "Sana kıyamet saatini sorarlar: 'Demir atması ne zaman?' diye. Sen nerede, onun vaktini bildirmek nerede? Onun sonu Rabb'ine varır; kesin bilgisi O'na aittir. Sana düşen sadece, ondan korkanı uyarmaktır. Onu gördükleri gün, öyle gelir ki onlara: Yalnız bir akşam veya bir sabah faslı durdular dünyada!"[65] buyrularak, kıyametin ne zaman kopacağını yalnızca

62 Buhârî, *İlim* 42.
63 Müslim, *Fiten* 22-24.
64 Buhârî, *İmân* 37.
65 Naziat Sûresi, 79/42-46.

Cenâb-ı Hakk'ın bildiği beyan edilmiştir. Yer ve gök kıyametin ne zaman kopacağı bilgisini taşıyamaz. Yaratılmış varlıkların kendilerinin nasıl ve ne şekilde yaratıldıklarını bilmeleri mümkün olmadığı gibi ölümlerinin ne zaman geleceğini bilebilmeleri de mümkün değildir. Ehl-i Sünnet âlimleri istikbale ait bir şey söylemişlerse, mutlaka âyet ve hadislere dayanarak söylemişlerdir. İtikadî sınırları zorlayacak sahalara katiyen girmemişler ve geleceğe dair ifade etmek istedikleri hususlarda; "Allahu a'lem" (işin doğrusunu Allah bilir), Allah'ın atâsı gelip, onu bozmazsa" gibi kayıtlar düşerek, her şeyin doğrusunu yalnızca Allah'ın bildiğini hatırlatmışlardır.

2. Gayb Âlemleri

Şehadet âleminin yani bu görünen âlemin yanında âlem-i gayb ayrı bir âlemdir. Gayb âleminin içinde farklı tabakalar vardır. Gayb, yalnızca zaman açısından farklı zaman dilimleri ile ilgili değildir. Gayb aynı zamanda mekân itibariyle bizim yaşadığımız kâinattan farklı âlemleri de ifade eder. Ulvî âlemler diye nitelendirilen gayb âlemlerinden ilki âhiret âlemidir. Âhiret hallerine dair hadisleri fizik kuralları ile açıklamak mümkün değildir. Meleklerin ve ruhanilerin bulunduğu melekût âlemi de ulvî âlemlerdendir. Bu sebeple meleklerle ilgili hadislerde anlatılan hakikatleri o âlemin –vahyin bildirdiği– esasları çerçevesinde anlamak ve yorumlamak gerekir.

Farklı âlemlerdeki varlıkların bizim âlemimizle alâkaları bazen onların bu âlemde bizim idrak ufkumuza uygun bir şekilde temessül etmeleri ile gerçekleşmektedir. Mesela meleklerin insanlara görünmesi, temessül (misalî bir elbise giymeleri) ile gerçekleşmektedir. Meleğin temessülü ile gerçek mahiyetini birbirine karıştırmamak gerekir. Temessül bir aynadaki yansıma gibidir. Ruhanî varlıklar farklı aynalara farklı şekillerde temessül edebilirler. Bazı ruhanî varlıkların gerçekte maddi varlıkları ve sûretleri bulunmadığı hâlde, insanların kendilerini görebilmesi için bir be-

den ve şekil içinde temessül ettiği, âyet-i kerîmeler ve hadislerle sabittir. Hz. Meryem'e gönderilen Cibrîl'in tamamen bir insan şeklinde temessül etmesi[66]; meleklerden bir peygamber gönderilecek olsaydı onun bir insan şeklinde gönderileceğinin bildirilmesi[67] gibi âyetlerde meleklerin temessülü açıkça anlatılmıştır. Allah Teâlâ, melekleri muhtelif şekillerde temessül edebilecek sûrette yaratmıştır. Aynı şekilde cinlerin farklı şekillerde temessülünü ve görülebilmesini mümkün kılmıştır.[68]

Mesela bir hadis-i şerifte Hz. Mûsa'nın (aleyhisselâm), ölüm meleğine tokat vurduğu ve onun gözünü çıkardığı nakledilmiştir[69]. Muhtemelen melek, Hz. Mûsa'nın (aleyhisselâm) karşısına bir insan şekline girerek çıkmış; bunun üzerine Hz. Mûsa, karşısında temessül eden meleğin misâlî bedenine bir tokat vurarak gözünü çıkarmıştır. Ancak bu meleğin gerçek özelliklerinden bir şey eksiltmemiştir; çünkü o yalnızca bir hayal ve temessüldür.[70] Bir başka ifadeyle "kabz-ı ruh vaktinde, insanın âyinesine temessül eden Melekü'l-mevt'in insanî ve cüz'î bir misâli, Hazret-i Musa (aleyhisselâm) gibi bir ülü'l-azm ve celâlli ve hiddetli bir zâtın tokadına mâruz olmak ve o misâlî Melekü'l-mevt'in libası hükmündeki sûret-i misâliyesindeki gözünü çıkarmak ne muhaldir, ne fevkalâdedir, ne de gayr-ı mâkuldür."[71]

Benzeri bir durum da cennet ve cehennemin temessülü şeklinde olmaktadır. Hadiste "Cennete muttali oldum ve oradakilerin çoğunun saf kimseler olduğunu gördüm." buyrulmuştur.[72] Bu görmenin fikrî ve zihnî bir yönelişle olması mümkündür.[73] An-

---

66 Meryem Sûresi, 19/17.
67 En'âm Sûresi, 6/8, 9.
68 İbn Kuteybe, *Te'vîl,* s. 175.
69 Buhârî, *Cenâiz* 69; Müslim, *Fezâil* 157.
70 İbn Kuteybe, *Te'vîl,* s. 175.
71 Said Nursî, *Mektûbat,* s. 367, 368.
72 Ahmed b. Hanbel, 1/234, 359.
73 İbn Kuteybe, *Te'vîl,* s. 174.

cak “görme” kelimesinin açıkca zikredilmiş olması, cennetin temessül ettiğini ve Hazreti Peygamber’in de onu bu şekilde görmüş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Bu konuda farklı bir örnek de Necâşî’nin cenaze namazında yaşananlardır. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine’de Necâşî’nin cenaze namazını kıldırmıştır. İmrân b. Husayn (radıyallahu anh) da, “Biz cenazenin (önümüze) geldiğini gördük.” demiştir[74]. Bu rivayeti değerlendiren İslâm âlimleri, Allah Teâlâ’nın lâtif kudretiyle, Necâşî’nin cenazesini öldüğü gün, Habeşistan’dan Medine’ye Müslümanların önüne getirmiş olabileceğini ifade ederek, cenazenin misalî bir şekilde geldiğine işaret etmişlerdir.[75]

Geçmişte yaşamış insanların görüntüsü de Allah Resûlü’ne Cenâb-ı Hakk tarafından gösterilmiş olabilir. Mesela Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm), bir dağın yanından geçerken “Sanki ben Yûnus b. Mettâ’yı (aleyhisselâm) kırmızı bir deve üzerinde, yünden bir cübbe giymiş... şu vadiden telbiye ederek geçerken görüyorum”[76] buyurmuştur. Hz. Yûnus (aleyhisselâm), bilindiği gibi yüzyıllar önce yaşamış ve o vadiden de muhtemelen yüzyıllar önce geçmiştir. Muhtemelen bu durumda Peygamber Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem), o anda Hz. Yûnus’un (aleyhisselâm) temessül etmiş görüntüsünü görmüş olması mümkündür.[77]

Manaların ve ruhanîlerin temessülünü, bazı âlimler ayrı bir âlem olarak değerlendirip “misâl âlemi” diye nitelendirmişlerdir.[78] Nitekim rüyalar âlem-i misaldendir. Bazı hadislerde Haz-

74 Ahmed b. Hanbel, 4/446;

75 Tahâvî, *Müşkil*, 12/330.

76 Müslim, *İmân* 269; Ahmed b. Hanbel, 1/216.

77 İbnü’l-Vezîr el-Yemânî, *el-Avâsım ve’l-kavâsım* , 8/304, 305.

78 Dihlevî, misâl âlemini; “Manaların kendi niteliklerine uygun cisimlerde temessül etmesi ile oluşan, maddî unsurlar haricindeki âlem” şeklinde tanımlamaktadır. a.mlf., *Hüccetullahi’l-bâliğa*, 1/51; Dihlevî, yalnızca manaların temessülü şeklinde tanımlamakla birlikte, Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerinin temüssülü, Hz. Peygamber’in cennet ve cehhennemi görmesi ve kabir âlemi ile ilgili hadisleri de bu âleme örnek olarak zikretmektedir. bk. a.mlf., *Hüccetullahi’l-bâliğa*, 1/51 vd.

reti Peygamber, rüyada gördüğü bir şeyi anlatmaktadır. Ancak rüyalar tevile muhtaçtır; "kişinin kendini rüyada gerçekte olanın aksi bir durumda görmesi mümkündür."[79] Bu nedenle hadiste Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) rüyada gördüğü bir durum anlatılmışsa, hadisin uygun bir şekilde yorumlanması gerekir.[80]

3. Gaybî Bilginin Mahiyeti

Farklı bir âleme ve zaman dilimine ait olduğu için gayba ait bilgiler müteşâbihtir. Bu âlemdeki bilgilere benzer ama tam onlar gibi değildir. Bu sebeple gayba ait bilgiler, tek bir şekilde anlamak çoğu zaman mümkün değildir. Farklı şekillerde anlaşılabilir ve yorumlanabilir oldukları için muhtemel anlamları arasında da bir yakınlık ve benzerlik vardır. Bu manada gaybî bilgi müteşâbih bilgidir. Müteşâbih terimi, misil ve benzer anlamını ifade eden "şibh" kelimesinden türetilmiş tefâül kalıbından bir ism-i fâildir.[81] Teşâbehe, "iki şeyin karışıklığa sebep olacak kadar birbirine benzemesi" anlamındadır.[82] Müteşâbih kavramı "kelime ve kelâmın gayra müşâbeheti sebebiyle tefsirinin müşkil olmasıdır." şeklinde tanımlanmıştır.[83] Müteşâbih, "lafzın bir kaç ihtimali ifade etmesi nedeniyle, mütekellimin muradının dinleyene karışık gelmesidir."[84] şeklinde de tanımlanmıştır. Müteşâbihin tanımında benzeri bir kriteri esas alan allâme Hamdi Yazır ise, "Müteşâbih, her biri murad olunabilecek gibi görünmekte birbirlerine benzer müteaddid manalara muhtemildir ki, hepsi mi veya birisi mi murad olduğu zahir sûrette seçilmez; esasında mütekellime ve

79 İbn Fûrek, *Müşkilü'l-hadis* , s. 349.

80 Örnekler için bk. İbn Fûrek, *Müşkilü'l-hadis* , s. 337; 349; 366.

81 İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyîsi'l-lüga*, 3/243. Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, s. 1610.

82 Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, s. 1610; Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, 4/813.

83 Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, 4/813.

84 Ebu'l-Bekâ, *el-Küllîyât*, s. 845.

nefsü'l-emre nazaran hiç bir reyb ve şüphe olmadığı hâlde muhataba nazaran, bizzat fehimleri hafi veya müşkil veya mücmel veya mümteni bulunur."[85] demektedir.

Yukarıdaki tanımlarda görüldüğü gibi teşâbüh, iki şeyin birbirine eşit derecede benzemesi sebebiyle diğerinden seçilememesi ve zihnen temyiz edilememesi, anlamındadır. Bu sebeple manası kesin olarak bilinen naslar muhkem, kesin bilinmeyenler ise müteşâbihtir. Müteşâbih naslar, bilgi alanımız dışında kalan bizler için meçhulümüz olan konularla alâkalıdır. Bu sebeple de müteşâbih âyet ve hadislerin anlaşılması her zaman birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Müteşâbih kelimesinin sözlük anlamındaki "karşılıklı benzeşme" manası, iki ayrı âlemin birbirine benzemesi şeklinde de yorumlanmıştır. Bu durumda akılla idrâk edilemeyen fizik ötesi ile ilgili konular, insanların anladığı kelime ve manalarla ifade edildiği için karşılıklı bir benzeşme ve andırma söz konusudur. Söz konusu iki ayrı âlem arasında aynîlik bulunmadığı için, anlatılan meseleler yalnızca bir yönüyle sezilmekte, tam manasıyla anlaşılamamakta, dolayısıyla bir teşâbüh ortaya çıkmaktadır.

Müteşâbih nasların bir kısmı, hiçbir zaman tam anlamıyla idrak edilemeyeceği için "mutlak müteşâbih"; diğer bir kısmı ise araştırılarak anlaşılması mümkün olduğu için "izafî müteşâbih" şeklinde sınıflandırılmıştır.[86] Mutlak müteşâbihe, kıyametin vakti ve mukatta'a harflerinin anlamları gibi hususlar örnek gösterilmiş,[87] bunların kesin anlamlarını öğrenmek imkânsız olduğu için, tevakkuf edilmesinin daha uygun bir yaklaşım olacağı ifade edilmiştir.[88] Ancak mutlak müteşâbihler, ahkâm âyetleri ve ha-

---

85 Hamdi Yazır, *Hak Dini*, 2/1036.

86 Zerkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 2/174-178. Kur'ân-ı Kerîm'de müteşâbih kavramının kullanılışı ve bunların tahlili için ayrıca şu eserlere bakılabilir: Zerkeşî, *el-Burhân*, 2/69, 70; Zerkânî, *Menâhil* 2/168-173.

87 Ebu'l-Bekâ, *el-Küllîyât*, s. 845.

88 Hamdi Yazır, *Hak Dini* , 2/1039; Alâuddîn es-Semerkandî, *Mîzânü'l-usûl*, s. 361.

dislerinde söz konusu değildir; bunların dışındaki nasların mutlak müteşâbih olması ise mümkündür.[89]

Müteşâbih nasların usûlüne uygun bir şekilde araştırılıp yorumlanması teşvik edilmiştir. Zira Müslümanlar müteşâbihleri öğrenmek için birçok ilim dalında derinleşecek ve neticede taklitten kurtulup tahkik ehli olacaklardır.[90] Müfessir Hamdi Yazır, "Lisan-ı beşerin henüz lügatını vaz' etmediği, hatta hiç sezmediği, düşünmediği, misalini görmediği nice manalar ve hakikatler vardır ki bunlar müteşâbih bir misal ve imâ ile sezdirildikleri zaman daha müfid olur. Bu gibilerin bazısını bu gün anlayamayanlar yarın anlayabilirler."[91]

Müteşâbihâtın anlaşılması için muhkem naslar esas alınmalıdır. Ancak eğer müteşâbih nasların anlaşılmasında doğrudan akıl esas alınır ve bu naslar alâkalı olmadıkları hâlde tecrübî gerçeklik düzeyinde ele alınırlarsa aşırı yorumlarla tahrif edilme veya inkâr edilme tehlikesi vardır. Özellikle mutlak müteşâbihlerin mahiyetinin idrak edilememesi, onların akıl dışı olduğunun delili olmadığı gibi, tecrübî âlemdeki kanunlara uygun olmaması da saçma olduklarını göstermez. Bu gibi durumlarda uygun olan, "Bu mesele Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) rivâyet edildiği gibidir."[92] denilmesidir. Çünkü yalnızca peygamberlerin haberleriyle bilinebilecek müteşâbih konular hakkında yine peygamberlerin bildirdiği muhkem naslara başvurulması ve bir kısım müteşâbihâtın da yalnızca Allah Teâlâ tarafından bilinebileceğinin itiraf edilmesi ilmî ahlâka uygun olan davranıştır. Meselâ, "O gün yüzleri üstü cehenneme sürüklenenler var ya..."[93] âyeti hakkındaki soruya Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Dünyada onu iki ayağı üzerin-

89 Zekiyüddîn Şa'ban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 331; 332.

90 Subhî Sâlih, *Ulûmu'l-kur'ân*, s. 286.

91 Hamdi Yazır, *Hak Dini*, 2/1039.

92 Tahâvî, *Müşkil,* 6/61. Bu sözlerinden sonra ayrıca hadisi tevil de etmektedir bk. aynı yer.

93 Furkân Sûresi, 25/34.

de yürüten, kıyamet günü onu yüz üstü yürütmeye kâdirdir."[94] şeklinde cevap vererek, bu tür meseleler karşısında takınılması gereken tavrı bize öğretmiştir.

Gelecekle ilgili müteşâbih hadislerin doğru anlaşılabilmesi için muhkem naslar esas alınarak tevil edilmesi gerekmektedir. Aksi halde yanlış anlamaların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ashâb-ı kirâm, istikbal haberleri hakkında yorum yapmaktan kaçınmışlar, yapanları da uyarmışlardır. Rumların yakın bir zamanda (bid'u sinîn) İranlıları yeneceğini bildiren âyet-i kerîme[95] nâzil olduğu zaman Hz. Ebû Bekr, âyette geçen "bid'u sinîn" tabirinin Arapça'da üçle dokuz arasındaki seneleri ifade ettiğini düşünerek, ikisinin ortası olan altı sene olabileceğini tahmin etmiş ve bu tarih üzerine müşriklerle iddiaya girişmişti. Bu durumu gelip arkadaşlarına söylediği zaman onlar "Keşke, Allah Teâlâ'nın bildirdiği gibi deseydin; Allah dileseydi altı derdi." diyerek kanaatlerini arz etmişlerdir. Durumu gelip Peygamberimiz'e bildirince Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekr'e el-bid'u kelimesinin 10'dan az sayıları ifade ettiğini, hatırlatmıştır. Nitekim hicrî 7. yılda Rumlar yeniden yapılan bir savaşta İranlıları yenmişlerdir.[96]

İstikbal haberlerinin doğru ya da doğruya yakın yorumu bazan hâdisenin gerçekleşmesiyle birlikte ortaya çıkabilir. Meselâ, Peygamber Efendimiz, bir topluluk hakkında "Onlar, okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacaklardır." buyurarak,[97] gelecekte ortaya çıkacak bu topluluğun bir kısım özelliklerini anlatmıştır. Haricîlerin meydana getirdiği kargaşa, âlimleri, hadisin onlara delalet ettiği kanaatine götürmüş, hadiste haricîlerin kastedildiğini söylemişlerdir.[98] Kütüb-i sitte müelliflerinden Ebû İsâ et-Tirmi-

94 Buhârî, *Tefsîru sûreti'l-furkân* 34.

95 Rûm Sûresi, 30/1-4.

96 Tahâvî, *Müşkil,* 7/438-442.

97 Buhârî, *Tevhîd* 57; Enbiyâ 6; *Menâkıb* 25; Müslim, *Zekât* 142-144; Tirmizî, *Fiten* 24.

98 "Onlar (Haricîler), okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacaklardır." hadisi şu şekilde tevil

zî (ö.279/892), Resûlullah'tan (aleyhisssalâtü vesselâm) bu topluluğu niteleyen birçok hadis geldiğini ifade ettikten sonra "onlar, haricîlerdir." diyerek bu konudaki görüşünü dile getirmiştir.[99]

Âhirzaman alâmetlerini bildiren âyet ve hadislerin bir çoğu müteşâbihtir. Müteşâbih nasların tevilinde dikkatli bir üslûp kullanılmalıdır. Zira bu nasların manalarını anlamak kolay değildir. Sathi bir bakışla yapılan yorumlar ya da zahiri anlamları esas alınarak yapılan tefsirler hakikate ulaşmayı engelleyebilir. Bazı müteşâbih nasların anlamını yalnızca Allah Teâla bilir. Bir kısmı ise vukuundan sonra açıkça bilinebilir diğer bir kısmını ise ilimde derinleşen âlimler sezebilir. Nitekim âyet-i kerîmede "Müteşâbih âyetlerin hakikatini, gerçek yorumunu yalnızca Allah ve ilimde derinleşmiş olanlar bilirler. İlimde derinleşenler, 'Biz ona olduğu gibi inandık. Hepsi de Rabb'imizin katından gelmiştir' derler."[100] buyrulmuştur. Âyet-i kerîmede buyrulduğu gibi ilimde derinleşmiş âlimler de bu nasları yorumlarken 'Biz ona olduğu gibi inandık." diyerek, ihtiyatlı bir üslûpla yorumlarlar. Yorumlamakta zorlandıkları hususlarda ise "Her şeyi en iyi bilen Allah'tır." deyip tevakkuf ederler (yorumdan kaçınırlar). Nitekim Ebu Hureyre (radıyallahu anh) Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) "İki sûr arasında kırk vardır!." buyurduğunu nakletmiştir. Bunun üzerine orada bulunanlar, "Ey Ebu Hureyre! Kırk gün mü?" diye sordular. Ebu Hureyre, "Bir şey diyemem!" cevabını verdi. Yine, "Kırk ay mı?" dediler. O, "Bir şey diyemem!" cevabını verdi. "Kırk yıl mı?" dediler. O yine, "Bir şey diyemem!" cevabını vererek, tevakkuf etmiş; bize müteşâbih naslara nasıl bir üslûpla yaklaşmamız gerektiğini göstermiştir.[101]

---

edilmiştir: Yani ok ava girip çıkar da avdan hiçbir iz onda kalmadığı gibi; işte bunların da İslâm'a girişi ve çıkışı böyledir. İslâm'dan hiçbir iz üzerlerinde bulunmaz.". Ebû Ubeyd, *Garîbu'l-hadis*, 1/266, 267.

99 Tirmizî, *Fiten* 24.

100 Âl-i İmrân Sûresi, 3/7.

101 Buhârî, *Tefsîru sûreti'z-zümer* 3; Müslim, *Fiten* 141.

İkinci Bölüm

ÂHİRZAMAN ALÂMETLERİNİN YORUMU

ÂHİRZAMAN ALÂMETLERİNİN YORUMU

"Size Allah Resûlü'nden bir hadis rivayet edildiğinde, o hadisi şekilce en güzel, en doğru ve takvâya en uygun şekilde yorumlayın." (Hz. Ali)

Âhirzaman haberleri gelecekle ilgili oldukları için öncelikle zaman ve tarihle alâkalıdır. Bu haberler sıradan gelecek haberleri değildir. Vahiy kaynaklıdır. Vahyin insanlık tarihinde gerçekleştirmeyi hedeflediği bazı maksatlar vardır. Kıyamet alâmetlerinin haber olmaları cihetiyle epistemolojik açıdan değerlerinin belirlenmesi gerekir. Her şeyden önemlisi gelecek haberlerinin kader açısından bizim için ne anlam ifade ettikleri de iyi yorumlanmalıdır. Ayrıca gelecek haberlerinin dil ve edebiyat özelliklerinin dikkate alınarak yorumlanması gerekecektir. Bu bölümde kıyamet alâmetlerini bildiren haberlerin yorumunda dikkat edilmesi gereken temel ilkeler ve bu haberleri yorum metotları ele alınacaktır.

1. Gelecek Haberlerinin Yorumu

Peygamberlerin insanlara getirdiği bilgiler, medeniyetin inkişafına yardımcı olmuştur. Ancak Peygamberlerin asıl maksadı her

zaman insanları Allah'a çağırmak ve âhireti hatırlatmak olmuştur. Gelecekle ilgili verdikleri haberlerde de yine bazı keşif ve buluşları haber vermek gibi öncelikli bir maksatları yoktur. Onların maksadı gelecekte olması muhtemel tehlikelere karşı ümmetlerini uyarmak, rehberlik yapmak bazen de gelecekle ilgili müjdeler verip hedef göstermektir.

Peygamber Efendimiz'in bazı şeylere verdiği önemi âhiret hayatını esas alarak yorumlamak gerekir. Bizim bakış açımıza göre önemsiz gibi görünen bazı hususlar dinî ve dünyevî neticeleri açısından son derece önemli olabilir. Gelecek haberleri iman ve âhiret açısından değerlendirilmelidir. Dünya açısından çok önemli bazı olaylar ve yeni keşifler insanların ebedî hayatı açısından önemli olmadıklarından Peygamber Efendimiz'in verdiği haberler arasında yer almamış öte yandan dünyevî kriterler açısından küçük gibi görünen bazı hususlar ise kıyamet alâmeti olarak zikredilmiştir.

Peygamberler hakikatin habercisidir, onlar kâhin değildir. Vahyî bilgiyi kehanetten ayıran en önemli özellik peygamberlerin öncelikle maksadı bilgi vermekten ziyade irşad ve rehberliktir. Peygamberler, geleceği sanki âhiretten bakıyormuş gibi âhiret öncelikli bir üslûpla tasvir etmişlerdir. Vahiy, mele-i a'lâ'dan bakarak olayları değerlendirdiği için sonuçları itibariyle ya da geçmişteki izleri itibariyle önemli olan ancak vuku bulduğu anda küçük gibi görünen bazı olaylara büyük önem verilmiştir. Bu olaylar bazen tarih içindeki kırılma noktaları olabildiği gibi bazen de farklı gibi görünen başka birçok olayın merkezi ya da çekirdeği hükmünde olabilmektedirler.

Kilit şahsiyetler ya temsil ettikleri şahs-ı manevi itibariyle önemli görülmüş ya da taşıdıkları misyon itibariyle ehemmiyet kazanmışlardır. Ayrıca onları geçmiş ve gelecekteki benzerleri ile birlikte değerlendirmek gerekir.

Gelecek haberleri ihtar içindir inhisar için değildir. Bu sebeple âhirzaman alâmeti olarak haber verilen hususlar yalnızca zikredilenlerden ibaret değildir. Sayılarla ifade edilen hususlarda sayılar sınırlandırma maksadıyla değil yalnızca ta'dad/saymak için zikredilmiştir. Bu sebeple bir hadiste kıyamet alâmetlerinin sayısı farklı diğer bir rivayette ise farklı şekilde bildirilmiş olabilir. İrşad ve rehberlik esas olduğu için Allah Resûlü (aleyhisssalâtü vesselâm), bazen muhataplarına göre uyarılar yapmış ve haberler vermiştir.

Hz. Peygamber, geleceğe ait bazı olaylardan bahsetmiş, önemli birtakım kişi ve hâdiselere işaret etmiştir. Zira her zamanın kendine göre bir hükmü vardır. Hz. Peygamber, istikbal haberleriyle ümmetine bu hükmü bildirmek ve o zamanda nasıl davranacaklarını öğretmek istemiştir.[102] Ayrıca Resûl-i Ekrem'in istikbalden haber verdiği bazı hâdiseler, Nübüvvet vazifesi açısından kıymetsiz gibi görünmekle birlikte, gerçekte insanlık tarihinde çok karşılaşılan ve sürekli tekrarlanan önemli durumlara ilişkindir. Farklı yönleri bulunan bu türden bir meselenin, Peygamber Efendimiz, her defasında bir yönünü açıklamıştır.

İstikbal haberleri vahiyle bilinebilecek hususlardır. Ancak bazen vahiy istikbale ait bir olayın yalnızca bir kısmını Hazret-i Peygamber'e bildirmiş olabilir ya da kendisine vahiyle bildirilen mücmel bir meseleyi kendi ferâsetiyle kısmen izah etmiş olabilir. Bu gibi durumlarda olayın bütünü anlatılmadığı ya da vahiyle tam bir bütün olarak tasvir edilmediği için rivayetlerin uygun bir şekilde tevil edilmesi gerekmektedir[103]. Mesela Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde Hz. İsa'nın (aleyhisselâm) indiğinde cizyeyi kaldıracağını[104] bildirmiştir. İslâm Dinî'nin bir

102 Tahâvî, *Müşkil,* 3/224.

103 Said Nursî, *Mektûbat*, 90-92.

104 Buhârî, *Buyû* 102; *Mezâlim* 31.

hükmünü Hz. İsâ'nın (aleyhisselâm) kaldırması mümkün olmadığı için hadis "Hz. İsâ (aleyhisselâm) yeryüzüne tekrar geldiğinde tüm insanlar zenginleşeceğinden dolayı cizye kaldırılacaktır." şeklinde yorumlanmıştır. Zira bütün insanlar zengin olsa, zekâtın o dönemdeki insanlardan farziyeti düşeceği gibi tüm insanlar zengin olursa cizyeye de ihtiyaç kalmaz ve cizye de kaldırılmış gibi olur.[105]

Kur'ân-ı Kerîm'de ve Allah Resûlü'nün hadislerinde anlatılan gelecek haberlerinde, bizim için meçhul olan geleceğe ilişkin bilgiler haber verilmektedir. Bu sebeple verilen haber ne kadar açık bir bilgi verse de anlatılan husus bizim için meçhul olduğundan farklı şekillerde anlaşılması mümkündür. Bazı haberlerin manası ise ancak vukuundan sonra tam olarak anlaşılabilir. Bu sebeple istikbal haberleri yorumlanırken farklı şekillerde yorumlanabileceği hatırdan çıkarılmamalıdır.

Gelecek haberlerinde mücerred bir dil kullanılmıştır. Birçoğunda tarih, yer ve zaman belirtilmemiştir. Böylece her dönemin insanları bu haberlerden kendi hisselerine düşeni almışlardır. İstikbal haberleri kapalı bir üslûpla ve yoruma açık bir şekilde varid olmuştur. Zira belirli vakit, yer ve şahıs bildiren hadisler, haberlerle doğrudan ilgili kişileri ve dönemleri ümitsizliğe diğerlerini de gaflete sevk edebilir. Bu sebeple gelecekle ilgili âyet ve hadisler, insanların bütününe yol gösterecek ve tarihin her dönemine işaret edecek şekilde varid olmuştur. Sebebin hususiliği hükmün umumiliğini engellemez ilkesinde beyan edildiği gibi bir haber tek bir kişi ile ilgili bile olsa o haberin diğer insanlar için rehber olmadığı söylenemez. Her devirdeki insanların o haberlerden çıkaracağı dersler vardır.

Gelecek haberlerinde bildirilen ve işaret edilen hükümler her devirdeki insanları ilgilendirir. Ancak bildirilen olayı tasvir

---

105 Tahâvî, *Müşkil*, 1/100 (bab nr. 14)

ederken farklı kişileri, dönemleri ve durumları birbirine karıştırmamak gerekir. Hususi bazı kişilerle ilgili istikbal haberleri genelleştirilmemelidir. Müslümanların tarihin belirli bir döneminde ya da belirli bir bölgesinde karşılaşacakları hadiselerin genelleştirilmesi hatalı yorumların yapılmasına sebep olmuştur. Zaman ya da mekân açısından bazı özel durumları anlatan hadisler bulunduğu gibi bazı özel şahıslara işaret eden hadislerin bulunması da mümkündür. Bu sebeple gelecek haberlerinin değerlendirilmesinde zaman, mekân, sosyal ve psikolojik niteliklerdeki değişiklikler dikkate alınmalıdır. Bu gibi hadisler yorumlanırken bütün insanlara teşmil edilerek yorumlanmaması gerekir. Mesela Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına fitnelerden uzak durmalarını, uzlete çekilmelerini emretmiş; hatta evinize girseler onlara karşı koymak için elinizi bile kaldırmayın buyurmuştur.[106] Bu rivayette anlatılan durum ashab arasındaki savaşlarla ilgilidir. Hadisten her dönem ve devirdeki bütün fitnelere karşı aynı şekilde hareket edilmesi hükmünü çıkarmak mümkün değildir. Çünkü fitnelerle mücadele etmeyi emreden ve fitne dönemlerinde irşad ve tebliğ faaliyetlerinin önemini bildiren hadisler de vardır.

"Fitne-i âhirzamanın müddeti uzundur; biz bir faslındayız." sözünde anlatıldığı gibi, âhirzaman denilen zaman kesiti uzun bir dönemi anlatmaktadır. Hatta Resûl-ü Ekrem Efendimiz ile birlikte başlayan dönemi âhirzaman olarak nitelendirmek mümkündür. Bu sebeple kıyamet alâmeti olarak zikredilen hususların kimisi ilk asırlardaki insanlarla kimisi de bin sene sonraki bir durumla alâkalı olabilir. Bu sebeple Allah Resûlü'nün (aleyhisssalâtü vesselâm), kendi dönemindeki insanlar hakkında söylediği sözleri, ümmetin bütünü için anlamamak gerekir. Mesela "Sabredin, daha

---

106 Bu konudaki rivayetlerin yorumu için bakınız Sonuç bölümü "Fitnelerden Uzak Durma: Uzlet." başlığı.

öyle zamanlar gelecek ki, her gelen gün, gidenden daha şer olacak ve Rabb'inize kavuşuncaya kadar böyle devam edecek…"[107]

Gelecek asırlarda vukuu bildirilen olaylar ve şahıslarla ilgili haberlerde o asırlardaki teknik ilerlemeler de bazen dolaylı olarak haber verilmiştir. Böylesine önemli teknik gelişmeleri hayal edemeyen bazı yorumcular, bu gelişmeleri ilgili şahsın harikulâdelikleri olarak tevil etmişlerdir.

Hadislerde anlatılan gelecek haberleri müteşâbih bir dille ifade edildiği için şahıslarla ilgili haberler de kendi asırlarındaki ya da mensubu oldukları cemiyetlerin özellikleri birlikte anlatılmıştır. Geleceği bildirilen şahısların mensubu oldukları sosyal gruplar ya da tesis ettikleri siyasi cemiyetlere ait güç ve kudret bazen kendilerine ait güç gibi yorumlanmıştır. Bu sebeple bazı hadislerin yorumunda ya aşırılıklara gidilmiş ya da bazı hadisler fizik kurallarına uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

İman ve teklif, imtihan ve tecrübedir. Bu sebeple iman ve İslâm hakikatleri insan iradesini kabule mecbur edecek şekilde açık ve kesin bir şekilde gösterilmemiştir. Gayb perdesi arkasında insanın seçme hürriyetini ortadan kaldırmayacak şekilde anlatılmıştır. Ayrıca Cenâb-ı Hakk'ın irade sıfatını iptal etmeyecek bir şekilde anlatılmıştır. Bu sebeple gelecek haberlerini tarihi determinizm yaklaşımıyla yorumlamak farkına varmadan büyük hataların ortaya çıkmasına sebep olabilir.

Kâinatta tesadüfün yeri yoktur. Her şey kader kalemi ile yazılmıştır; geçmiş ya da gelecekteki her olay Cenâb-ı Hakk'ın ilmi dahilinde cereyan etmektedir. Gelecekle ilgili haberler Cenâb-ı Hakk'ın Resûlü'ne bildirdiği haberlerdir. Bu durumda onları geleceğin kader planları olarak ana arteller ve yol işaretleri gibi okumak gerekir.

---

107 Buharî, *Fiten* 6.

Gelecek haberleri Cenâb-ı Hakk'ın bildirdiği haberlerdir. Cenâb-ı Hakk irade sahibidir, bazen O'nun atâsı kazasının önüne geçebilir. O'nun bildirdiği hiçbir haberde yalan olmaz ama bildirdiği olayların vuku keyfiyeti insanların iradelerine ta'lik edilmiş olabilir. Bir yerde bomba olduğu haberi bildirilse bomba olan yere hemen gidilip gerekli tedbirler alınsa ve bomba patlamadan imha edilse ya da patlamanın zararları en aza indirilse bomba haberinin yalan olduğu söylenemez. Gelecekte bazı kavimlerin yeryüzünü ifsat edeceği bildirilmişse insanlar irşat ve tebliğ hizmetleriyle dua ederek Cenâb-ı Hakk'tan bu fitnenin tesirsiz hale gelmesi için talepte bulunsalar; Allah onların duasını kabul buyurduğunda bildirilen haberdeki zarardan en azla insanlar kurtulmuş olur.

Peygamberlerin bildirdiği gelecek haberlerini kâhinlerin sözleri gibi değerlendirmek asla doğru değildir. Hele hele "Şunların olması için önce bunlar olmalıdır. Gelecek haberlerinde böyle anlatılmıştır." gibi determinist bir yaklaşım katiyen doğru değildir. Cenâb-ı Hakk kış göstermeden de baharı halk etmeye muktedirdir. İradesi olmayan bir tanrıyı kıyamete zorlamak gibi bir düşünce asla İslam'ın kader inancıyla bağdaşmaz. Bu sebeple gelecekte vuku bulacak olayları **levh-i mahv-ı ispat** denilen kader defterinin sızıntıları gibi görmek insan iradesini ve Cenâb-ı Hakk'ın iradesini iptal etmeden olayları yorumlamak gerekir.

2. Gelecek Haberlerinin Edebî Yorumu

Gelecekle ilgili vahiy kaynaklı Nebevî bilginin özelliklerine bakıldığında öncelikle bu bilgilerin müteşâbih olduğunu, anlatımda mecazî bir dil kullanıldığı görülmektedir. Hatta bazı gelecek haberlerinde sembolik bir anlatım vardır. Sembolik anlatımda, sembollerin gösterdiği gösterilenlerin doğru okunması gerekir. Aksi takdirde yorumlama hataları kaçınılmaz olur.

Müteşâbih nasların anlatımında genelde mecâzî bir üslûp kullanılmıştır. Mecâzî ifadelerin ise yorumlanması gerektiği açıktır. Ancak bu yorumların, nassın kesin ve tek yorumu olduğunu öne sürmek çoğu kez mümkün değildir. Bu nedenle müteşâbih nasların yorumunda, daha dikkatli olunmalı, nassın birçok yorumu bulunabileceği hesaba katılmalı ve müteşâbih naslar tartışma konusu yapılmamalıdır.

Gelecekle ilgili haberlerde mecazî bir üslûp kullanılmasının hikmeti imtihan sırrının korunmasıdır. Gaybî haberler, Allah Resûlü'ne mücmel olarak bildirilmiş O da bu hakikatleri yine aynı hassasiyetle icmâlen beyân edip, mecâzî ifade kalıpları içinde dile getirmiştir. Nitekim Ye'cûc ve Me'cûc ve benzeri bazı kıyamet alâmetleri Kur'ân'da icmalî olarak anlatılmıştır. Bu icmalî anlatımda bildirilen açık hakikatler muhkemdir. Hadislerde ise aynı olay daha tafsilatlı anlatılmış ancak anlatımdaki müteşâbihlik korunmuştur. Naslardaki müteşâbih manaları muhkem âyet ve hadisleri ve dinin icmalî esaslarını, küllî kaidelerini dikkate alarak yorumlamak gerekir.

a. Mecazî anlatım

Mecâz lügatta, bir yeri seyr ve sülûk ile geçip gitmek anlamındadır[108]. Bir lâfız, vaz' olunduğu manada kullanılırsa hakikat; bir münasebetle asıl manasından başka bir manaya nakledilir ve kendi manasında kullanılmasını engelleyen bir karine (karine-i mânia) bulunursa mecâzdır.[109] Bir ifadenin sözlük anlamının saçma, ilgisiz, anlaşılmaz ve sözü söyleyenin fikirlerine aykırı düşmesi gibi bir kısım sebeplerle, sözlük anlamı dışında bir manası olduğuna hükmedilebilir. Zira birçok anlam yönü bulunan hususların, farklı anlatım yolları ile ifade edilmesi neredeyse ka-

---

108 Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, 2/786. CVZ, md.; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, CVZ, md.

109 Tâhir-ül Mevlevî, *Edebiyat Lügatı* , "Mecâz" md.

çınılmazdır. İşte alelâde anlatımdan ayrı bir söyleyiş tarzı olan ve başka türlü söylenemeyecek bir kısım hakikatlerin anlatılmasını mümkün kılan bu anlatım tarzına mecâz denilir.[110]

Mecazî ifadeler, insanların anlayışını yükseltmekle birlikte, çoğu kez kesin bir anlama ulaştırmazlar. Bu nedenle, mecâzî ifadelerde maksatlı bir müphemlik oluşmaktadır. Diğer söz sanatları ile dildeki boşluklar doldurulurken, mecâz ile yeni boşluklar meydana gelmesi mümkündür. Mecâzî ifadelerin çok anlamlılığa imkân tanıması ve mecâzda lafzî mananın bırakılarak daha farklı manaların kastedilmesi nassın tahrif edilmesine ve indî teviller yapılmasına sebep olduğu için, bir kısım âlimler tefsirde mecâzı kabul etmemiş; hatta ilk üç asırda mecazdan hiç bahsedilmediğini öne sürerek, Arap dilinde mecazın bulunmadığını öne sürmüşlerdir. Hâlbuki yerinde kullanılmak şartıyla her ifadenin, her sembol veya işaretin, geniş manada bir anlamı bulunabilir. Bu sebeple başlı başına mecâzî olmanın bilgi verici olmaya engel teşkil etmediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Hatta kimi zaman mecâzî ifade, anlatılmak istenen bir konuyu, onun, sözlük anlamına dayalı kelimelerle anlatımından daha iyi göz önüne serebilir. Buna dayanılarak mecâz ve imaja dayalı dilin, tasvir ve tanıma dayanan dille tüketilemeyen veya bu dillere çevrilemeyen epistemolojik bir özelliğinin bulunduğu bile söylenebilir.[111]

Mecâzî ifadelerin hatalı yorumlanmasını ve olur olmaz her ifadenin mecâza hamledilmesini engellemek için, mecâza bazı sınırlamalar getirilmiştir. Buna göre her şeyden önce, dilde asıl olan zahirî manadır; delilsiz, mecâz olduğuna delâlet eden bir karine bulunmadan, sözün hakikat manasının bırakılarak mecâz olduğuna karar verilmesi uygun değildir.[112] Ancak metnin lafzî an-

110 Koç, *Din Dili*, s. 115.

111 Tekineş, *Hadisleri Anlama Problemi*, s. 174.

112 Eş'ârî, *Kitâbu'l-Luma'* , s. 35.

lamı bâtıl/isabetsiz bir mana içeriyor ise, mecâzî anlamın tercih edilmesi zaruri olmaktadır. Meselâ, Sa'd b. Mu'âz'ın (radıyallahu anh) ölümü üzerine arşın titrediğini[113] bildiren hadisteki "titreme" kelimesini, ağaç ve mızrağın titremesi gibi bir hareket şeklinde yorumlamak uygun değildir.[114]

Bazı hadis-i şeriflerde ilk anlam ile mecâzî anlamın her ikisinin de kastedilmesinin mümkün olduğu ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerdeki anlamın belirlenmesinde de çeşitli ihtilaflar ortaya çıkmaktadır. Zira bir kısım kişiler, literal anlamı, bazıları da mecâzî anlamı esas almaktadırlar. Hadisin anlamını belirlerken, ister mecâza hamledilsin ister hakikat kabul edilsin, hadis metninin sözün söylenmesi açısından anlamlı kabul edilebilecek bir yönünün bulunması; yani ifadenin bir faydasının olması önemlidir. Meselâ, bir hadiste şeytanın yemeği sol eliyle yediği bildirilmiş; bu sebeple de Müslümanların sağ el ile yemek yemeleri emredilmiştir.[115] Bu ifadenin hakiki manası dikkate alındığında, şeytanın yemeği sol eliyle yediğine hükmedilir. Hâlbuki şeytan ruhânî bir varlıktır, insanlar gibi yemek yediği düşünülemez[116]. Hadis bu şekilde anlaşıldığında bize önemli bir bilgi ve mesaj sunmuş olmaz. Hadisin mecâzî manası ise, şeytan, insanların sol el ile yemek yemelerini ister ve teşvik eder. Hatta bu nedenle, sol eliyle yiyen bir insana "O, şeytan gibi yiyor." denilir ve bu sözle şeytanın sevdiği şekilde yemek yediği anlatılmak istenir[117]. Hadisin bu şekilde anlaşılması ise, her konuda şeytanın insanları kendi isteğine uydurmak için gösterdiği çabayı vurgulamaktadır ki, bu tevcihin daha anlamlı ve faydalı olduğu aşikârdır.

---

113 Buhârî, *Menâkıbu'l-ensâr* 12; Müslim, *Fedâilü's-sahâbe* 123-125.

114 İbn Kuteybe, *Te'vîl,* 168.

115 Ahmed b. Hanbel, 2/8, 33.

116 İbn Kuteybe, *Te'vîl,* s. 200.

117 İbn Kuteybe, *Te'vîl,* s. 200 vd.

Gelecekle ilgili haberlerde de çoğu zaman mecazî bir üslûp kullanılmıştır. Zira "Kıyamet alâmetleri" (eşrâtü's-sâ'at) ile ilgili istikbal haberlerinde önceden kesin bir yoruma ulaşmak biraz daha güçtür. Bu sebeple âhirzaman alâmetleri ile ilgili hadislerin yorumunda daha dikkatli olunmalıdır. Mecazî anlatım âhirzaman ile ilgili haberlerde mücerred manaların müşahhas bir dille takdim edilmesini sağlar. Böylece bu manaları herkes kendi anlam dünyasında bir yere yerleştirebilir. Meselâ, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "Yalın ayak, çıplak, sağır, dilsiz takımını yeryüzünün hükümdarları olmuş görürsen bu kıyamet alâmetlerindendir." buyurmuştur.[118] Bu hadiste bilinen dilsizlik ve sağırlık kastedilmemiştir. Hadisteki dilsizden maksat hakkı hakikati söylemeyenler, sağırdan ise hakikati dinleyip istifade edemeyenlerdir.[119]

Mecazî anlatım, kıyamet alâmetlerinin anlamının daha derin ve kapsamlı olmasını temin eder. Böylece anlatılan husus herkesi ilgilendiren bir hakikate dönüşür. Mesela kıyametin kopuşunun anlatıldığı bir hadiste "Yıl ay gibi, ay hafta gibi, hafta gün gibi, gün bir saat gibi ve bir saat de saman alevi gibi olmadıkça kıyamet kopmaz." buyurulmuştur.[120] Bu hadisin zahirî/harfî manası dikkate alındığında, böyle bir şeyin ortaya çıkması mümkün görünmemektedir. Hadisin mecazî manasının ise şu şekilde olabileceği ifade edilmiştir: İnsanlar kıyamet yaklaştığında yeni ortaya çıkan birtakım işlerle meşgul olmaya başlayacaklar; meşguliyetlerinin fazlalığı sebebiyle gerçekte zaman kısalmadığı hâlde onlara zaman çok kısalmış gibi gelecek ve âdeta zamanın yukarıdaki hadiste bildirildiği şekilde kısaldığı zannedilecektir.[121] Hâsılı mecâz, bir yandan teşhis ile yüksek

118 Müslim, *İmân* 7; Buhârî, *Tefsîru sûreti lukmân* 2.

119 Tahâvî, *Müşkil,* 7/436.

120 Ahmed b. Hanbel, 2/537, 538; Tirmizî, *Zühd* 24.

121 Tahâvî, *Müşkil,* 7/436, 437.

hakikatlerin anlatımını kolaylaştırır öte yandan tecrid ile bir ifadenin kapsamını genişletir.

b. Teşbih sanatı

Ortak vasıfları dikkate alınarak bir şeyin diğer bir şeye benzetilmesine teşbih denilmiştir. Teşbih, iki şeyin açıkça birbirine benzetilerek karşılaştırılmasıdır.[122] Teşbihin mecâzdan farkı, teşbihte benzetmenin daha açık ve net olmasıdır. Allah Resûlü'nün üslûbunda birçok edebî unsur, özellikle de teşbihler bulunmaktadır. Meselâ, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde Abdullah b. Kays ve Ebû Musa el-Eş'arî'ye "Size Âl-i Dâvud'un mizmarlarından bir mizmar verilmiştir." şeklinde iltifat ederek onların sesini Hz. Dâvud'un sesine benzetmiştir.[123] Teşbih ile süslenen söz, daha anlaşılır ve etkilidir.

Müteşâbih hadislerdeki teşbihleri doğru yorumlamak, benzetme yönünü doğru tespit etmek gerekir. Meselâ, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Allah Teâlâ'nın kıyamet günü, dolunayda Ay'ın görülmesi gibi görüleceğini" söylemiştir[124]. Bu ifadede, Allah Teâlâ'nın görülmesinin Ay'ın küçülüp büyümesine benzetildiği zannedilerek, Allah Teâlâ'yı bu tür bir eksiklikten tenzih etmek için bu rivayet reddedilmiştir. Hâlbuki hadisteki benzeşme yönü (vech-i şebeh), dolunay vaktinde Ay'ın rahat ve izdihamsız görülmesidir. Hadiste dolunay vaktinde Ay rahat görüldüğü gibi, kıyamet günü Allah Teâlâ'nın da aynı şekilde rahatça görüleceği anlatılmak istenmiştir[125].

Bazen benzetme bir edebî sanat maksadıyla yapılır. Hadisteki edebî sanatın anlaşılması, hadisin doğru yorumlanmasını temin

---

122 Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât,* s. 270, 271.
123 Buhârî, *Fedâilü'l-kur'ân* 31; Müslim, *Müsâfirûn* 235.
124 Buhârî, *Mevâkît* 16; Ezân 129; Müslim, *Mesâcid* 211.
125 İbn Kuteybe, *el-İhtilâf fi'l-lafz*, s. 31.

eder. Meselâ, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Ümmetim yağmura benzer, başı mı hayırlıdır, sonu mu hayırlıdır bilinmez."[126] buyurmuştur. Hadiste sahabîlerin dereceleri düşürülmemiş takrîb (yaklaştırma) sanatı ile sonrakilerin derecesi onlara yakınlaştırılmıştır. Bazen ön tarafının daha güzel olduğu bilindiği halde "Şu elbisenin önü mü, yoksa arkası mı daha güzel?" denilse, bu ifade ile de yine "takrîb" yapılmış olur.[127]

c. Temsil sanatı

Temsil, bir manayı o manayı ifade eden ya da ona yakın kelimelerle değil, kastedilen manaya misal olabilecek farklı kelimelerle anlatmaya denilir.[128] Temsilde karşılaştırma ve bir şeyin yerine diğerini ikâme etme söz konusudur. Mukâyese edileni bilen kişi, böylece misal getirileni de anlamış olur.[129] Temsildeki esas unsur, iki şey arasında teşbih veya kinâye ile kurulan alâkadır. Bu nedenle temsil, iki şey arasında ilgili oldukları arka plâna göre meydana gelen benzeşmedir, şeklinde tanımlanmıştır.[130] Temsilde teşbih esas olduğu için teşbihlere temsil de denilmiştir, ancak temsil teşbihten daha kapsamlıdır. Bu nedenle denilebilir ki, bütün temsiller teşbihtir, lâkin bütün teşbihler temsil değildir. Temsil, bir cümle ve kıssa şeklinde bulunabileceği gibi, bir deyim şeklinde de kullanılabilir. Temsiller, dildeki ifade şekillerinin, üslûb çeşitlerinin birçoğu ile zikredilebilirler.[131] Arap dilinde hikmetli veciz sözlere (deyim), temsilî hikayeciklere ve teşbihe dayalı dolaylı anlatıma temsil denilmiştir. Mesel ise "halk arasında kabul görüp yayılmış, teşbihe dayalı, içerisinde bir düstur ve hikmet ta-

---

126 Tirmizî, *Edeb* 81.
127 Tekineş, *a.g.e.*, s. 184-186.
128 Ebu'l-Bekâ, *el-Küllîyât*, s. 295, 296.
129 Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/487.
130 Koç, *Din Dili, s.* 69.
131 Ebû Hilâl el-Askerî, *Cemheretü'l-emsâl, 1*/10.

şıyan kinâyeli veciz sözlerdir."[132] şeklinde tanımlanmıştır. Halk arasında ise mesel, daha ziyade temsilî hikayecikler anlamında kullanılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de, hadis-i şeriflerde ve Arapçada çok sayıda mesel bulunmaktadır[133]. Nitekim ünlü dil bilgini Ebû Ubeyd (ö.224/839), "Resûlullah'dan (sallallahu aleyhi ve sellem) sayılamayacak kadar çok mesel vârid olduğunu"[134] söylemiştir. Abdullah b. Amr'ın (radıyallahu anh), "Ben Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) bin tane mesel ezberledim."[135] buyurduğu düşünülürse, hadislerde çok sayıda mesel bulunduğu anlaşılacaktır.

Cenâb-ı Hakk, bazı gayb haberlerini Resûl-ü Ekrem Efendimiz'e tafsilatlı bildirmiş bazılarını ise icmâlen bildirmiştir. Kendisine icmâlen bildirilen gayb haberlerini Allah Resûlü (aleyhisssalâtü vesselâm), gaybın bilgisinin yalnızca Allah Teâlâ'ya ait olduğunu hissettirmek maksadıyla temsillerle anlatmıştır. Gelecekte olacak bazı olayları da Resûl-ü Zîşan Efendimiz, mesellerle anlatmıştır. Böylece anlatılan husus insanların zihnine yerleşmiş ve unutulmamıştır. Ayrıca meselle anlatmak bir olayın çok sayıdaki kişi için geçerli olmasını mümkün kılar. Meselâ, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "İlim (iman, din), Süreyyâ yıldızında olsa da, (ileride) bazı İranlılar ona ulaşacaklardır." buyurmuştur[136]. Hadiste "İlim insanlardan ne kadar uzak olursa olsun, ileride bazı İranlı bilginlerin ona ulaşacakları" güzel bir meselle anlatılmıştır.[137] Bu hadisle başta Ebû Hanife hazretleri olmak üzere İran asıllı birçok âlime işaret edilmiştir.

---

132 Bulut, *Arap Dili ve Edebiyatında Emsâl*, s. 92.

133 Ebu'l-Bekâ, *el-Küllîyât*, s. 295.

134 Ebû Ubeyd, *Kitâbu'l-Emsâl*, s. 38.

135 Ahmed b. Hanbel, 4/203; Râmehurmuzî, *Emsâlü'l-hadis, s.* 5, 6.

136 Hadisin rivayetleri için bk. Ahmed b. Hanbel, 2/296, 297; 420, 422, 469; Buhârî, *Menâkıb* 70; *Tefsîru sûreti'l-cumu'a* 1; Müslim, *Fedâilü's-sahâbe* 230, 231.

137 Tahâvî, *Müşkil,* 6/67 vd.

Meseller, bazı hususların kısa yoldan anlatılmasını temin eder. Anlatımı kolaylaştırır. Meselâ Hz. Peygamber, âhirzamanda faizin yaygınlık kazanmasını anlatmak için "İnsanlar üzerine öyle günler gelecek ki, faiz yemeyen hiç kimse kalmayacak. Yemeyene dahi tozu toprağı bulaşacak." buyurmuştur[138]. Bu ifade, bir meseldir; faizin tozu olmadığına göre, insanlara bir miktar faizin bulaşacağı anlatılmak istenmiştir.[139]

Meseller anlatıma estetik kazandırır. Anlatılan hususun hiç kimseyi rahatsız etmeden anlatılmasını temin eder. Mesela bir sohbet esnasında derin bir gürültü işitilmişti; Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm), "Bu gürültü, yetmiş seneden beri cehennemin dibine yuvarlanan bir taşın sesidir." buyurmuştur. Az sonra bir sahabi, yetmiş yaşındaki meşhur münafık Abdullah b. Übeyy b. Selül'ün öldüğünü haber verince cehenneme yuvarlanan taş temsili ile veciz ve edebî bir üslûpla, onun ölümünün haber verildiği anlaşılmıştır.[140]

d. Kinâyeli anlatım

Kinâye, lügatte "sarâhatten kaçmak, tasrîhi bırakmak, gizlemek manalarına" gelir. Edebiyatta, gerçek manayı düşünmeye engel olacak bir karîne bulunmamak şartıyla, bir sözü gerçek manasına da gelebilmek üzere, onun dışında kullanmak sanatıdır[141]. Bazı hadislerde kinâye sanatı kullanılmıştır. Ancak kinâye edilen mana çok açık olduğu için hadisin yorumunda ihtilaf edilmemiştir. Meselâ bir hadislerinde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Bana en çabuk kavuşacak olan eli en uzun olanınızdır." buyurmuştur. Hz. Âişe (radıyallahu anhâ), biz Resûlullah'ın vefatın-

138 İbn Mâce, *Ticârât* 58; Ahmed b. Hanbel, 2/494.
139 Ebû Ubeyd, *Kitâbu'l-Emsâl*, s. 36.
140 Müslim, *Cennet* 31.
141 Bilgegil, *Edebiyât Bilgi ve Teorileri*, s. 175.

dan sonra birimizin evinde toplanır, duvarda ellerimizi ölçerdik. Zeyneb (radıyallahu anhâ), içimizde eli en kısa olandı, ancak o deri tabaklar, terzilik yapar ve kazandıklarını Allah yolunda tasadduk ederdi. Zeyneb binti Cahş (radıyallahu anhâ) vefat edince anladık ki, el uzunluğundan maksat, sadaka vermekmiş.[142]

Kinâye sanatının kullanıldığı hadislerin bir kısmında ise, gerçek anlamın mı yoksa kinâyeli anlamın mı kastedildiği anlaşılamadığı için hadis farklı şekillerde yorumlanmıştır. Meselâ, "Müezzinler kıyamet günü insanların en uzun boyunlularıdır"[143] hadisi bunlardan birisidir. Müezzinler dünyada her gün beş vakit ezan okumak sebebiyle, dinin çağrısının yayılması için çalışmışlardır. Sevapları çoktur, kıyamet günü sevaplarını bekleme durumunda haklı olarak boyunlarını uzatıp sevaplarını bekleyeceklerdir[144]. Başka bir tevile göre ise uzun boyunlu olmak, uzun boylu olmaktan kinâyedir. Bu yoruma göre, müezzinlerin kıyamet gününde uzun boylu yakışıklı olacağı kastedilmiştir.[145]

Âhirzamanda bazı şahısların fevkalâde güç ve iktidara sahip olacaklarından bahsedilmiştir. Bu güç o şahısların temsil ettikleri manevi şahsiyetin büyüklüğünden kinâyedir.

---

142 Müslim, *Fedâilü's-sahâbe* 101; Hâkim en-Nisâburî, *el-Müstedrek*, 4/25.

143 Müslim, *Salât* 387; İbn Mâce, *Ezân* 5; Ahmed b. Hanbel, 3/169.

144 Tahâvî, *Müşkil,* 1/199, 200.

145 bk. Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, 1/349, 350.

Üçüncü Bölüm

ÂHİRZAMANDA ORTAYA ÇIKACAK BÜYÜK GÜNAHLAR

ÂHİRZAMANDA ORTAYA ÇIKACAK BÜYÜK GÜNAHLAR

Kıyamet alâmetlerinin belki de en dehşet verici olanları gelecekte mü'minlerin inançlarını ve kimliklerini kaybedeceklerini bildiren haberlerdir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), insanların başına gelecek imandan dönme, bid'atların ortaya çıkması, günahların yaygınlaşması ve ahlâki çöküntüleri ashabına bildirdiğinde sahabîler, "Bu da mı olacak yâ Resûlallah?" diye hayretler içinde kalmışlardır. Çünkü onlar imandan sonra küfre dönmeyi ateşe atılmak gibi görüyorlardı.

Allah Resûlü'nün inançsızlığın artması ve günahların yaygınlaşmasını kıyamet alâmeti olarak zikretmesi hem gelecekten haber verme hem de ümmetini uyarmak maksadıyladır. Kıyamet ile günahların yaygınlaşması arasında bağ kurulmasının hikmeti yeryüzünün yaratılışının belirli bir gayeye bağlı olduğunu anlatmak maksadıyladır. Bu gayenin gerçekleşme imkânı ortadan kalktığında yeryüzünün varlığının anlamı kaybolacak ve kıyamet vuku bulacaktır.

1. Cahiliye İnançlarına Geri Dönülecek

İslâm'ın bütün güzellikleriyle insanlar tarafından bilinip yaşanmasından sonra bazı insanlar, İslâm'ı bırakıp başka arayışlara girecek, şeytanın onlara güzel göstermesiyle İslâm unutulup Müslümanlar farklı inaçların ve fikirlerin peşinden sürekleneceklerdir. Resûl-ü Zîşan Efendimiz gelecekte meydana gelecek bu durumu ümmetine haber vermiş, onları sapıklık ve dalâlete düşmemeleri konusunda uyarmıştır. Kıyamet gününde ümmetinden dinden dönen bazı kişilerin ne durumda olacağını bir hutbelerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), şöyle tasvir eder: "Ey insanlar! Sizler (Kıyamet günü) Allah'ın yanında yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak toplanacaksınız. "Biz ilkin yaratmaya nasıl başladıysak diriltmeyi de Biz gerçekleştiririz. Bu, üzerimize aldığımız bir vaaddir. Bunu gerçekleştirecek olan da Biziz."[146] Haberiniz olsun, o gün ümmetimden bazı kimseler getirilir ve sol tarafa alınırlar. Bunun üzerine ben,

– Ey Rabbim! Bunlar ashabcıklarımdır! derim. Bana,

– Bunların senden sonra neler yaptığını bilmiyorsun, denilir. Ben sâlih kul (Hz. İsâ)'nın dediği gibi "Yâ Rabbî! Ben aralarında olduğum müddetçe onları kolladım. Fakat vakta ki Sen beni aralarından tutup aldın, onları görüp denetleyen yalnız Sen kaldın. Sen gerçekten her zaman, her şeye hakkıyla şahitsin. Eğer onları cezalandırırsan, şüphe yok ki onlar Sen'in kullarındır. Onları affedersen, Sen aziz ve hakîmsin![147] derim. Bunun üzerine bana,

– Onlar, sen aralarından ayrıldığın günden sonra hep dinden yüz çevirdiler, denilir. Bunun üzerine Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm),

---

146 Enbiya Sûresi, 21/104.

147 Mâide Sûresi, 5/117-118.

– Rahmetten uzak olsunlar, rahmetten uzak olsunlar! diyerek onlardan uzaklaşır.[148]

Hak dini bırakıp İslâm öncesi sapık inançlara geri dönülmesi âhirzaman alâmetlerinin en dehşetlilerindendir. Hayat boşluk kabul etmez. İslâm inançları terk edilince onların yerine cahiliye dönemi bâtıl inaçları süslenerek yeni bir imajla Müslümanların önüne çıkarılmıştır. İslâm ülkelerinde İslâm öncesi putperest inançlara bâtıl dinî inanışlara yeniden canlılık kazandırılmaya çalışılarak İslâm'a alternatif bir din olarak Müslümanlara sunulmaya çalışılmasını Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kıyamet alâmetlerinden birisi olarak bizlere haber vermiş ve bizi bu tür tehlikeli temayüllere karşı uyarmıştır. Bir hadislerinde etrafındaki ashabına Cahiliye döneminde Kureyşlilerin tapındığı Lat ve Uzza putları hakkında "Lat ile Uzza'ya (yeniden) tapılmadıkça kıyamet kopmaz." buyurarak, bu tehlikeye işaret etmiştir.[149]

Devs kabilesine mensub Hz. Ebû Hureyre'yi (radıyallahu anh) de kendi kabilesinin ileride başına gelebilecek muhtemel tehlikelere karşı uyarmıştır. Ebû Hureyre'nin (radıyallahu anh) rivayet ettiği bir hadiste Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Yemen kabilelerinden Devs'in cahiliye döneminde taptığı Zulhalasa putuna âhirzamanda yeniden tapacaklarını, hatta o putun etrafında dans edip gösteri yapacaklarını veciz bir teşbihle anlatmıştır.[150]

Allah Resûlü günümüzü tam tasvir eden bir hadislerinde "Kur'ân bir utanma mevzûu ve İslâm da garip olmadıkça kıyamet kopmaz." buyurmuştur.[151] Kâfir küfrünü açıkça ilan ederken, Müslüman Müslümanlığını sanki utanılacak bir şeymiş gibi utanarak, sıkılarak söyleyecektir. Onlar, kendi düşünce ve kendi neşriyatlarını otobüste, uçakta ve daha başka yerlerde açıkça rek-

---

148 Buhârî, *Rikak* 45, Enbiya 8, 44; Müslim, *Cennet* 57; Tirmizî, *Kıyamet* 4.
149 Müslim, *Fiten* 52.
150 Müslim, *Fiten* 51.
151 Ali el-Müttekî, *Kenzu'l-ummâl*, 14/244.

lâm etmelerine karşılık, Müslümanlar, Kur'ân'ını açıp okuyamayacaklar. Öyle bir psikolojik baskı altında kalacaklar ki, zahiren bir yasak konulmasa da o baskı altında Kur'ân yanlısı olmayı ar edip saklayacaklardır.[152]

İslâm'dan dönmeyi dile getiren hadislerden birisi de "İnsanların üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o günün mü'mini, onların arasında gizlenecek, aynen, bugün münafığın sizin içinizde gizlendiği gibi."[153] hadisidir. O devrede münafık nasıl davranıyordu? Kendisini hissettirmemek için hangi çarelere başvuruyordu; aynen mü'min de onun gibi davranacak, kendini gizleyecek, ibadetlerini gizli gizli yapacak ve bulunduğu yeri korumaya çalışacak. Yoksa onu iflah etmeyeceklerdir. Bu baskıcı şerir güçler, onu ve onun gibi olanları bağrında barındırmak istemeyecektir. İş yerleri ve devlet kademelerinin bazı kesimleri, onlara tamamen kapalı tutulacak ve onlar cemiyet içinde hor ve hakir görülecektir.[154]

İslâm âlemi, kendinden evvelki ümmetleri, yani Hıristiyan ve Yahudileri, adım adım, karış karış takip ve taklit edecek; hatta onlardan biri başını bir keler deliğine soksa Müslümanlar da onları aynen takip edip başlarını oraya sokacaklar. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz bu hususu, şu veciz ifadeleriyle beyan buyurmaktadırlar: "Sizden evvelkileri öyle takip ve taklit edeceksiniz ki, karış karış, kulaç kulaç onların ardından gideceksiniz. Hatta onlar başlarını bir keler deliğine soksalar siz de aynı şeyi yapacaksınız."[155] Sahâbe "Sizden evvelkiler" cümlesinden kasd olunanın Hıristiyan ve Yahudiler mi olduğunu soruyor. Allah Resûlü: "Başka kim olabilir ki?" buyuruyorlar. Bugün bizim ve bütün İslâm dünyasının durumu meydanda.. hemen hepimiz şahsiyetini kaybetmiş ve bir kimlik bunalımıyla inlemekteyiz. Halimiz,

---

152 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/148.

153 Ali el-Müttekî, *Kenzu'l-ummâl*, 11/176.

154 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/152.

155 Müslim, *İlim* 6; Buhârî, *Enbiya* 50.

hadisin ifadesiyle, iki sürü arasında gelip giden şaşkın koyundan farksızız. Bir zaman başka devletleri yıkan, bitiren ve tüketen bütün olumsuz şeyler, bugün, ahtapot gibi dört bir yandan bizi sarmış durumda. Biz de taklit sersemliği ile bu ölüm ağını, yenilik ve medeniyetin turnikeleri sanıyoruz. Evet, dünyanın hiçbir devrinde, hiçbir millet, bizim batıyı taklidimiz ölçüsünde, taklidi bir tutku haline getirmemiştir. Bugün batı dünyasında meydana gelen her yenilik hiç parola sorulmadan bizde aynen kabul görüyor ve kabul ediş süratinde birçok batılı ülkeyi bile geride bırakıyoruz. Hâlbuki Allah Resûlü, en küçük hususlarda ve teferruat gibi görünen meselelerde dahi onlara muhalefet ediyordu.[156]

2. Din Tahrif Edilecek

İslâm'ın ehliyetsiz kişiler tarafından temsil edilmesi, Müslümanların siyasi ve fikri önderliğini cahillerin, dini bilmeyen ve samimi dine inanıp yaşamayan insanların üstlenmesi Kıyamet alâmetlerinden biri olarak hadislerde anlatılmıştır. Bu rivayetler bize saadet asrından sonra Müslümanlar arasından İslâm adına ortaya çıkacak bazı kişi ve grupları haber vermektedir. Bu insanların İslâm'a verdiği zarar dıştaki düşmanlardan daha şiddetli olmuştur. Ehliyetsiz kişilerin, dine hizmetin sıkıntısını çekmeyen ve her şeyi hazır bulan bazı gençlerin vereceği zarara Peygamber Efendimiz birçok hadislerinde dikkatlerimizi çekmiştir. Bir hadislerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Ümmetimin helak olması, Kureyşli bir grup çoluk-çocuğun elleriyledir." buyurmuştur.[157] Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ehliyetsiz gençlerin İslâm'a verecekleri zarara dikkat çekmiştir: "Âhirzamanda yaşları küçük, akılca kıt birtakım gençler zuhûr edecek. Yaratılmışın en hayırlısının sözünü söyler, Kur'ân'ı okurlar. Onlar, okun avı delip geçtiği

156 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/153, 154.
157 Buharî, *Fiten* 3; *Menâkıb* 25.

gibi, dinden çıkarlar. İmanları, gırtlaklarından öteye geçmez."[158] Bu hadis-i şerifte Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), âhirzamanda, dine girmeleriyle çıkmaları bir olan bazı kimseleri, avın bir tarafından girip öbür tarafından çıkan oka benzetmesi dikkat çekicidir. Bilindiği gibi ok, avın bir tarafından nasıl girmişse, kendisine bir şey takılmadan, bulaşmadan öbür tarafından da öyle çıkar. İşte "İslâm'ı kabul ettik." deyip onunla müşerref göründüğü halde, onun ruh ve manasından hiç mi hiç istifade edemeyen kimselerin, böyle bir oka benzetilmeleri, teemmülsüz, tetkiksiz, hissiz, şuursuz câmidâne, süratle ve hiçbir şey duymadan İslâm'a girmesiyle çıkması bir bazı kimselerin hallerini ifade bakımından fevkalâde mânidârdır. Her devirde bu zihniyette insanların bulunması muhtemeldir. İslâm tarihine bakıldığında ilk olarak Haricilerin aşırı, saldırgan ve dengesiz tavırları ile hadiste tasvir edilen insanlara benzediği açıktır. Onlar İslâmiyet'in içine bir ok gibi girmişler; girdikleri gibi de hiçbir şey elde etmeden ve duymadan çıkıvermişlerdir.[159]

Âhirzamanda dinî emirlerin değeri azalacak. İbadetlerin dış yönlerine önem verilip gerçek maksatları ve anlamları unutulacak. Rivayetlerde mefhum olarak kıyamet alâmetlerinin dinîn ve ibadetlerin tahrif edilmesi ile ilgili olanları şöyle sıralanır: Namaz zayi edilecek, zekât yük gibi görülecek, hacc ibadeti gezinti ve ticaret maksadıyla yapılacak, İslâm'ın yalnızca adı kalacak, Kur'ân yalnızca Mushaflarda kalacak, altın yaldızlarla süslenecek ama hakkıyla okunup amel edilmeyecek, ehliyetsiz bazı gençler çıkıp insanlara dinî konularda konuşmalar yapacak, Mescidler kiliselerin süslendiği gibi süslenecek, mescidlerdeki saflar dolu olacak ama kalpler birbirine karşı soğuk, konuşulanlar farklı farklı olacak.[160] Hadis-i şeriflerde ibadetlerin dış yönlerine önem verileceği hatta ibadet-

---

158 Buhârî, *Fedâilü'l-kur'ân* 36; *Menâkıb* 25; *İstitâbe* 6; Müslim, *Zekât* 154.

159 Fethullah Gülen, *Prizma*, 4/200, 201

160 Suyutî, *ed-Dürru'l-mensûr*, 7/474.

hanelerin geçmişte olmadığı kadar güzel ve süslü inşa edildiği dönemlerde ibadetlerin özünün ihmal edileceği kıyamet öncesi Müslümanların karşılaşacağı bir felaket olarak haber verilmiştir. Bu felaketten kurtulmanın reçetesi de yine rivayetlerin içinde gizlidir.

3. İlim Azalıp Cehalet Çoğalacak

Bilginin çoğalması buna mukabil ilmiyle amel eden âlimlerin azalması kıyamet alâmetlerindendir. İlmin azalması ile kastedilen ilimle amel edilmemesi, taklidin artıp gerçek müdakkik ilim adamlarının sayısının azalmasıdır. Değerli ve kıymetli bazı şeylerin sayıca çoğalmasına mukabil keyfiyetlerinin azalması kıyamet alâmetlerinin ortak özelliklerinden birisidir. Âhirzamanda her şey artacak ama keyfiyeti ve bereketi azalacaktır. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir kudsî hadiste Cenâb-ı Hakk'ın "Âhirzamanda ilmi öyle bir neşredeceğim ki, erkek de öğrenecek kadın da. Hür de öğrenecek köle de, küçük de öğrenecek büyük de." buyurduğunu nakletmiştir.[161] Her seviyede açılan okullarda, her sınıf insan, ilmi öğrenecek ve âdetâ bu mevzuda birbirleriyle yarışır hale gelecekler. Günümüzde açılan bunca okul, kurulan bunca üniversite ve dünya çapında yaygınlaştırılan ilim ve iletişim araçlarının bu mevzuda seferber edilmesi gösteriyor ki; Allah Resûlü, Rabb'inden rivayetle söylediği bu sözünde, ilim ve bilim çağına işaret buyurmakta ve bu mevzudaki gelişmeler de O'nu doğrulamaktadır.[162]

Öte yandan bazı hadis-i şeriflerde âhirzamanda "ilmin azalıp cehaletin yayılacağı ve hâkim olacağı" zikredilmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "İlmin azalması, cehaletin hâkim olması, zinanın açıktan işlenmesi, elli kadın bir erkeğin elinin altında olacak kadar kadınların sayıca çoğalıp erkeklerin azalması kıyamet alâ-

161 Darimî, *Mukaddime* 27.
162 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/147.

metlerindendir." buyurmuştur.[163] Hadiste anılan hususlar, kıyamet alâmetlerinin toplumsal boyutuna dikkatlerimizi çekmektedir. İlmin kaldırılıp cehaletin yayılması ve hâkim olması, toplum içinde cahillerin sözünün dinlenilmesi ve insanların onların yönlendirmesi ile hareket etmesi anlamındadır. İlim ehli azalınca toplum içinde emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker (iyiliği emredip kötülükten sakındırma) ehli azalacak ve sözleri dinlenmeyecektir. Hadisin bir başka rivayetinde "İlim kaldırılır." buyrulmuştur. Muhtemelen ilmin azalması ile bilginin azalması kastedilmemiştir. İlmin kaldırılması ile ilmiyle amel eden gerçek âlimlerin vefatı ile ilmin kaldırılması kastedilmiştir. İlim ile amelin arasının ayrılacağı, insanların bilgilerinin davranışlarına yansımayacağı ve günahı günah bildikleri halde günah işlemekten ve kötülükten sakınmayacakları anlatılmak istenmiştir. Nitekim bazı rivayetlerde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisinden sonra "Kur'ân okuduğu halde Kur'ân'ın boğazlarından aşağı geçmediği kişilerin ortaya çıkacağını" haber vermiştir.[164] Hadis-i şerifte bilgili ama ahlâksız insanların çoğalmasının toplumun bozulmasının en önemli sebeplerinden birisi olduğuna dikkat çekilmiştir. İlim ehlinin topluma örnek olarak onları ikaz etmesi gerekirken aksine ilminin kendisine faydasının olmaması toplum için en tehlikeli durumlardan birisidir.

Kıyametin gerçekleşmesi ile ilim arasındaki yakın alâka birçok hadiste dile getirilmiştir. Mesela yine bir hadislerinde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "İleride, kişinin sabah mü'min akşam kâfir olacağı fitneler ortaya çıkacak. Ancak Allah'ın ilimle kendilerini ihya ettiği insanlar bu fitnelerden kurtulacak." buyurmuştur.[165] Hadiste geçen "ilimle ihya edilen insanlar" ifadesi, fitnelerden kurtaracak ilmin amele yansıyan, uygulamada hayat bulan ilim olduğunu göstermektedir.

163 Buhârî, *İlim* 21.
164 Müslim, *Zekât* 49.
165 İbn Mâce, *Fiten* 9.

İlim ile fitne ve öldürme olayları arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. İmam Buhârî, "Fitnelerin Ortaya Çıkışı" babında Müslümanlar arasında öldürme olaylarının çoğalmasını yeryüzünde cehaletin artıp ilmin kaybolmasıyla irtibatlandıran hadisleri nakletmiştir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kıyametten önce cehlin indirileceği ilmin kaldırılacağı günler vardır. İşte o günlerde herc çoğalır. Herc, öldürmedir." buyurmuştur.[166] Bu hadis-i şerifte anlatılan ilmin kaldırılması, muhtemelen fen bilimleri ve teknik bilimlerin ortadan kalkması değildir. Hadiste "el-İlm" kelimesinin marife olarak zikredilmesi, kastedilenin bilinen bir ilim, yani din ilimleri olduğunu göstermektedir. İlmin ortadan kaldırılması, cehlin indirilmesi ifadeleri de Cenâb-ı Hakk'ın kullarının kalbine indirdiği marifetullah bilgisinin kaldırılacağına işarettir. Allah'ı bilen, âhirete inanan insanların sayısının azalması ile birlikte anarşi ve terör azacak, toplum iç kargaşa ve fitnelerle perişan olacaktır.

4. Dünyaya Düşkünlük Artacak

Dünya zevklerine düşkünlüğün artması, dinin dünya ile değiştirilmesi kıyamet alâmetlerindendir. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Kıyamet kopmadan önce, gece karanlığının parçaları gibi fitneler olacak. (O vakit) kişi mü'min olarak sabaha erer de kâfir olarak akşama kavuşur. Mü'min olarak akşama erer, kâfir olarak sabaha kavuşur. Birçok kimseler azıcık bir dünyalık mukabilinde dinlerini satarlar." buyurarak, âhirzaman fitnelerinde yaşanacak durumu tasvir etmiştir.[167] Dünya sevgisi Müslümanların zilletini artıracaktır. Müslüman erkekler göbek bağlayıp şişmanlayacak, insanlar heveslerinin peşinden zaman ve paralarını harcamadan çekinmeyecekler, namazlarını zayi edecekler ama

---

166 Buhârî, *Fiten* 5.

167 Tirmizî, *Fiten* 30.

şehvetlerinin peşinden koşacaklar, kötülükleri görecekler ama değiştirmeye güçleri yetmeyecektir.[168] Bu kötülüklerin ortak noktası dünya sevgisidir. İnsanlar dünyaya bağlandıkça Allah onları maksatlarının tam aksiyle cezalandıracak, aziz yaşamak istedikleri dünya hayatında zillet içinde yaşayacaklardır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde dünya sevgisinin Müslümanları düşüreceği zilleti anlatırken "Ümmetler, milletler, insanların birbirlerini sofraya davet etmeleri gibi birbirlerini sizin üzerinize davet edecek ve üzerinize üşüşecekler." buyurmuş; bu durumun Müslümanların azlığından dolayı değil kalplerini 'vehn' kapladığından dolayı olacağını söylemiş ve "vehn"i, "Ölüme karşı isteksizlik ve dünya sevgisi" olarak açıklamıştır.[169]

Dünya hayatını arzu etmek neticede dertsiz, tasasız sıradan insanların mutlu olduğu akıllı ve ahlâklı insanların sıkıntı çektikleri bir hayatın ortaya çıkmasına sebep olur. İşte o zaman Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) "Yeryüzünde insanların en mutlusu ahmak, basit insanlar olmadıkça kıyamet kopmaz." buyurduğu durum meydana gelir.[170] Bu durum dünya hayatına meyl etmenin bir sonucudur. Dünya zevklerini elde etmek kolaylaşır. Basit ve ahmak insanlar bu zevklere sahip olduklarında kendilerini dünyanın en mutlu insanları kabul ederler. İşte bu durum da kıyamet alâmetlerindendir. İnsanların insanlıktan tecerrüd edip hayvaniyet derekesine inmesi ile kıyamete doğru bir adım daha yaklaşılmış olur.

Kıyamet alâmetlerinden birisi de şehirlerin nüfuslarının artması insanların birbirini tanımaması, yalnızca yolda karşılaştığı tanıdıklara selam verilmesi ya da insanların menfaat umdukları kişilerden başkasına selam vermemesidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi

---

168 Suyutî, *ed-Dürru'l-mensûr*, 7/474.

169 Ebu Dâvud, *Melâhim* 5.

170 Tirmizî, *Fiten* 37.

ve sellem) bir hadislerinde "Kıyamete yakın hususi selamlaşma olur; ticaret revaç bulur. O kadar ki kadın kocasına ticarette yardımcı olur. Sıla-i rahim kesilir. Yalan yere şahitlik yapılırken hak yere şehadet ketmedilir. Kalem teşvik görür." buyurmuşlardır.[171] Bu hadiste anlatılan hususların ortak noktası dünyevîleşmedir. Hususi selamlaşma yani bazı kişilere selam verip bazılarına vermeme, ticaretin yaygınlaşması ve önem kazanması, kadınların ticarette erkeklere yardımcı olması, akrabalık bağlarının zayıflaması, şahitlik yapmaktan insanların kaçınması ve yazarlığın başlı başına bir meslek haline gelip önemli bir gelir kaynağı olması dünyevîleşmenin sınırlarını çizmekte; günümüz dünyasını tasvir etmektedir.

Âhirzamanda ticaret revaç bulacaktır. Öyle revaç bulacak ki, milyarlık, trilyonluk yatırımlar yapılacak. Sadece reklâm için milyonlar, milyarlar harcanacak. Çoğu kere kadın, ticarette reklâm aracı olarak kullanılacak. Bazen de kadın doğrudan ticaretin içine girecek ve çarşıda-pazarda, panayırda-fuarda, reklâmı kendilerinden reklâmcılar olarak dolaşacaktır. Sıla-i rahim koparılacak. Anne-baba ve yakın akraba hakları ayaklar altına alınıp çiğnenecek. Ana-baba yaşlanıp işe yaramaz hâle gelince, yani tam şefkat ve ilgiye muhtaç oldukları bir devrede, huzur evlerine gönderilecek ve bu yaşlı insanlar evlerinde yitirdikleri huzuru, orada bulmaya çalışacak.. Cenâb-ı Hakk kendinden sonra en büyük hakkı onlara vermesine rağmen, O'nun emri dinlenmeyecek ve onlara karşı, en vahşi barbarlara rahmet okutacak en küstahça muameleler reva görülecek. Yalan yere şehâdet, ortalığı saracak ve doğru şahitliğe kimse yanaşmayacak. Cemiyet, âdeta bir yalan fabrikası haline gelecek ve hayat büyük ölçüde yalan, hıyanet ve aldatma yörüngeli olacak. Kalem teşvik görecek, matbaalar harıl harıl çalışacak; gazete, dergi ve kitaplar basacak. Kitap ve yayın evleri, durmadan kitap ve ansiklopedi neşredecekler, kütüphanelerin rafları binlerce

---

171 Ahmed b. Hanbel, 1/407; Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/98, 446.

çeşit kitapla dolup taşacak. Yazmak, bir meslek haline gelecek ve yazarlık revaç bulacak.[172] Peygamber Efendimiz bir hadislerinde "İleride bütün Arapları helak edecek bir fitne olacak; bu fitnelerde ölenler cehennemdedir. O zaman dil, kılıç darbesinden daha tesirli olacaktır."[173] buyurarak, dil, konuşma ve yazının ileride insanlık için oynayacağı role dikkatlerimizi çekmiştir.

5. Ehliyet ve Emniyet Kaybolacak

Önem verilmesi gereken hususların ihmal edilmesi hatta tam tersinin yapılması kıyamet alâmetlerindendir. Dinin temel esaslarından olan güven duygusunun kaybolması neticesinde toplum hayatı alt-üst olacaktır. Ticarette güven kaybolacak, emanete değer verilmeyecek, aldatma ticaretin vazgeçilmez esası kabul edilecektir. Emanetin ortadan kalkmasının en önemli unsurlarından birisi de işin ehline verilmemesi, ehliyetsiz insanların baş göz edilmesidir. Bu hususu Peygamber Efendimiz, kıyamet alâmetlerinden birisi olarak anmıştır. Birgün Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına bir bedevî geldi ve "Kıyamet ne zaman?" diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabı ile konuşmasını sürdürdü. Bizden birisi "Adamın söylediğini işitti ama söylediği söz hoşuna gitmedi." dedi; bir diğeri ise "Hayır, onu duymadı." dedi. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sözünü bitirince

– Kıyameti soran nerede diye sordu. Adam,

– Buradayım ey Allah'ın Resûlü, dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem),

– Emanet zayi edildiğinde kıyameti bekle, buyurdular. Bedevi,

– Emanetin zayi olması nasıldır diye sorunca,

---

172 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/145, 146.

173 Tirmizî, *Fiten* 16.

– İş, ehli olmayana verilince kıyameti bekle, buyurarak, ehliyetsizliğin toplumun her yanını sarmasının kıyamet alâmetlerinden birisi olduğunu haber vermiştir.[174]

Kıyametin ne zaman kopacağını araştırmak yerine kıyamet günü için hazırlanmak önemlidir. Bu sebeple mü'minlerin kıyamet günü kendilerini zor durumda bırakacak günahlardan korunması ve fitnelere kapılmaması gerekmektedir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine kıyametin ne zaman kopacağını soran bir sahabiye "Falcılara inanılıp, kader yalanlandığı, emanetler yağmalandığı, insanlar sadaka almayı sevdiği ve fuhuş yaygınlaştığı zaman" buyurmuştur.[175] Bu hadiste, toplumu kemiren hastalıklara işaret edilmiştir. Falcılığın itibar gördüğü, sadaka mallarını yemekten insanların rahatsız olmadığı, fuhuş yaygınlaştığı ve emanet mallar yağma edildiği zaman kıyamet yakınlaşmış demektir. Atalarımızdan kalmış vakıf malları da bize bırakılmış emanetlerdir. Vakıf mallarının ve benzeri kamu hukukunu ilgilendiren hakların çiğnenip yağmalanması hadiste anlatıldığı üzere âhirzaman alâmetlerindendir. Ancak burada unutulmaması gereken âhirzaman alâmetlerinin ortaya çıkması sürekli kötüye giden bir zaman dilimi içinde olduğumuzu göstermez. Âhirzamanın bazı dönemlerinde insanların dinden, ahlâktan ve insanlıktan ne kadar uzaklaşacağını gösterir. Bu kötülüklerin ıslahı da âhirzaman ıslahatçılarının vazifelerinin ne kadar önemli olduğuna işaret eder.

6. Büyük Günahlar Yaygınlaşacak

Âhirzamanda ortaya çıkan bazı günahların kıyamet alâmeti olarak nitelendirilmesi günahlara karşı insanları uyarmak maksadıyladır. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) belirli bazı gü-

---

174 Buhârî, *İlim* 2.

175 Bezzâr, *Müsned*, 2/145-146.

nahların kıyamet alâmeti olduğunu söylemesi, onlara dikkatimizi çekerek benzerlerine karşı da uyanık olmamız gerektiğini vurgulamak içindir. Âhirzamanda günahlar öyle artar ve yaygınlaşır ki, sanki bu dönemin en temel özelliği büyük günahların hepsinin açıktan ve hiç utanılmadan işlendiği bir dönem olmasıdır. Bir hadislerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) âhirzamanda günahların yaygınlaşmasını şöyle anlatır: "Ganimet, yalnızca bazı kişiler arasında dolaşır; emanet ganimet gibi görülür; zekât ceza kabul edilir; erkekler hanımlarına boyun eğer, annelerine eziyet eder; arkadaşlarına yakınlık gösterir, babalarından uzak durur; mescidlerde yüksek sesle konuşmalar yapılır; en fâsık, en günahkâr kişiler toplumları yönetir, şeref yoksunları başa geçer; bir insana zararından korkulduğu için değer verilir; şarkıcı kadınlar ve çalgı âletleri yaygınlaşır ve itibar görür; çeşit çeşit içkiler içilir; o gün yaşayan insanlar atalarına, geçmiş salih insanlara söver. İşte o zaman kırmızı bir rüzgârın çıkmasını, (büyük) zelzeleleri, yerin dibine batmaları, insanların hayvan haline dönüşmesini, gökten taş yağmasını bekleyin."[176]

Hadiste "içkiler içilir." buyurulmaktadır ki, yine burada kastedilen toplum içinde hiç kimsenin ayıplamasından sakınmadan içki içilmesinin yaygınlaşmasıdır. Günahların toplum içinde açıkça işleneceği ve yayılacağı hatta günahın ve günahkârların topluma hâkim olacağı haber verilmiştir. Bu dönemde günahlardan uzak duranlar ayıplanır, günah işleyen kişiler baş-göz edilir onların reklâmı yapılır, övgüler düzülür. Günahın ve kötülüklerin çoğalması ve serbestçe işlenmesi kıyamet alâmetlerindendir. Bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) uykusundan, "Lâ ilâhe illallah! Yaklaşan kötülükten vay Arabın haline. Bugün Ye'cûc ve Me'cûc'ün seddinden şu kadarı açıldı." buyurarak uyanmış ve başparmağı ile şehadet parmağını halka yaparak seddin ne kadar

---

[176] Tirmizî, *Fiten* 39.

aralandığını eliyle göstermiştir. Yanında hazır bulunan hanımı Zeyneb binti Cahş (radıyallahu anhâ), "Ey Allah'ın Resûlü! Aramızda Salih insanlar varken biz helak olur muyuz?" diye sormuş; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Evet, günah ve kötülükler çoğaldığı zaman" buyurmuştur.[177]

Bir gün, faiz sistemi alabildiğine yaygınlaşacak ve bizzat faiz yemeyene dahi onun tozu toprağı bulaşacaktır. İşte günümüzün en büyük illetlerinden biri olan ve her gün o korkunç buutlarıyla daha da yaygınlaşan bu maraza, Allah Resûlü şu hadisleriyle işaret buyurmaktadır: "İnsanlar üzerine öyle günler gelecek ki, faiz yemeyen hiç kimse kalmayacak. Yemeyene dahi tozu toprağı bulaşacak."[178] Hadiste iki hususa dikkat çekiliyor: Birincisi: Devletin bütün parası, faiz çanağı içinde kaynadığından, bankalarla, banka olmayan müesseseler müşterek hareket ettiğinden; insan ne kadar hassas davranırsa davransın, muhakkak hayatı kuşatan bu bulaşıcı illetten nasibini alacaktır. Yani onun üzerine de bir şeyler sıçrayacaktır. Ancak bu durumda insan, sadece niyetiyle kurtulabilecek ve niyeti, onun sığınağı olacaktır. İkincisi: Arapça'da toza toprağa bulanmanın ayrı bir manası daha vardır. Bir kısım kimseler, faiz yiyecekler, yemeyenler de onun tozuna toprağına maruz kalacaklardır. Kapitalist zümre, faizle servetlerini nemalandırıp, inkişaf ettirirken, proletarya sınıfını da aynı seviyede sefilleştirecek ve bu iki sınıf arasındaki amansız bir mücadele, cemiyeti toza toprağa, yani kargaşaya boğacak ve birgün herkesi rahatsız edecek seviyeye ulaşacaktır. Zannediyorum bunların hepsi olmuştur ve olmaktadır. Günümüz insanı her iki yönüyle de hadisin işaret ettiği bu hususları bütün çirkinliğiyle müşahede etmektedir. Ve yine günümüzde artık, faize -dolaylı ve direkt- bulaşmayan bir ticarî kuruluş yok gibidir. Dünya çapında bütün ticaret, bu anla-

---

177 Müslim, *Fiten* 1, 2.

178 İbn Mâce, *Ticaret* 58; Ahmed b. Hanbel, 2/494.

yışın çarkları arasında dönüp durmaktadır ve bütün dünyada faiz muamelesi tıpkı bir mal mübadelesi, bir para alış verişi gibi kabul edilmektedir. İki Cihan Serveri, günümüz insanının maruz kaldığı faiz krizine çok önceden ümmetinin dikkatini çekmiş ve uyanık davranmalarını, faiz bataklığına düşmemelerini tembih etmişti ama, gel gör ki, bugün bütün İslâm âlemi gırtlağına kadar faiz bataklığı içinde çırpınıp durmaktadır.[179]

7. Ölüm Temenni Edilecek

Âhirzamanda fitnelerin artması üzerine insanlar kabirlerin yanından geçerken, ölülere imrenecek, ölmüş olmayı temenni edecektir. Ebu Hureyre'den (radıyallahu anh) rivayetle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kıyamet, kişi bir kabrin yanından geçerken keşke ben onun yerinde olsaydım diye temenni etmedikçe kopmayacaktır." buyurmuştur.[180] İnsanlar, dinlerine duydukları özlem ve din gayreti ile değil başlarına gelen belalardan dolayı geçmişe özlem duyacaklardır. Geçmişe duyulan özlem, dinî önderlere ve salih insanların zamanına yetişme arzusuyla olduğunda kuşkusuz olumlu neticeleri olan bir özlemdir. Ancak çekilen maddi sıkıntıların insanları geçmişe ölesiye bir özlem duymalarına sebep olmasını, âhirzamanda Müslümanların karşılaşacakları sıkıntılara bir işaret olarak yorumlamak mümkündür.

179 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur,* 1/150, 151.
180 Müslim, *Fiten* 53.

Dördüncü Bölüm

ÂHİRZAMANDAKİ ÖNEMLİ OLAYLAR

ÂHİRZAMANDAKİ ÖNEMLİ OLAYLAR

Kur'ân-ı Kerîm'in, bir küllî/kapsayıcı hakikatin küçük bir kenarını göstererek, daha sonra zuhur edecek aynı tür hadiseleri haber verdiği gibi; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de Cenâb-ı Hakk'ın kendisine bildirdiği gelecekle alâkalı küllî olayları bazen aynıyla bazen de bir yönünü öne çıkararak haber vermiştir. Bazen küçük gibi görünen ancak önemli hadiselerin başlangıcı ya da çekirdeği hükmündeki olaylara işaret edilmiştir. Âhirzamanda ortaya çıkacak olayların hepsini olumsuz yorumlamak doğru değildir. Gelecekle ilgili bazı haberlerin vukuunun katiyetini ifade için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Kıyamet kopmadan şu husus muhakkak gerçekleşecektir." şeklinde bir üslûpla haber vermiştir. Kimi zaman da önemli fetihleri ve müjdeli haberlerin gelecekte muhakkak gerçekleşeceğini bildirmek için "şu iş gerçekleşmeden kıyamet kopmaz." buyurarak haber vermiştir. Gelecekte ortaya çıkacak bir işi kıyametle ilişkilendirmek dünyanın faniliğine dikkatlerimizi çekmek içindir.

Hadis-i şeriflerde gelecekte gerçekleşecek büyük savaşlar ve İslam dünyasının genişleyeceği sınırlar haber verilmiştir. İslam dünyasındaki siyasi değişiklikler haber verilmiş, olumlu olanları

ve olmayanları konusunda Müslümanlar uyarılmıştır. Geleceğin dünyasında ortaya çıkacak bazı teknik gelişmelere işaret edilmiştir. Yine gelecekteki sosyal değişiklikler anlatılmış; kadınların sosyal hayat içindeki rollerinin değişeceği haber verilmiştir. Keza iktisadi hayata ilişkin gelecek haberlerinde dünyanın ekonomik durumu ile ilgili hususlar anlatılmıştır.

1. Gelecekteki Büyük Fetihler

Gelecekte gerçekleşecek fetihler hadis-i şeriflerde müjdelenmiştir. Ahzab Savaşı'nda hendek kazılıyordu. Ashab-ı kiram, büyükçe bir kayayı bütün gayretlerine rağmen bir türlü yerinden sökmeye muvaffak olamamıştı. Allah Resûlü de onlarla beraber, hendek kazıyordu. Onlar, en küçük dertlerini dahi Allah Resûlü'ne söylerlerdi. Bu büyük kayanın durumunu da O'na haber verdiler. Manivelası elinde geldi ve onunla taşı parçalamaya başladı. O, manivelasını taşa indirdikçe ondan kıvılcımlar çıkıyor.. Ve sanki aynı esnada Allah Resûlü'nde de vahiy ve ilham kıvılcımları çakıyordu. Her vuruşta şunları söylüyordu: "Bana şu anda Bizans'ın anahtarları verildi. Sâsanî surlarının yıkıldığını görüyorum. İran'ın anahtarlarının bana verildiğini müşahede ediyorum."[181] Aradan birkaç sene geçiyor; Allah (celle celâluh), Sa'd b. Ebi Vakkas ve Halid b. Velid gibi büyük kumandanların kılıcıyla oraların fethini Müslümanlara müyesser kılıyor ve bütün bu yerlerin anahtarları Allah Resûlü'nün şahs-ı manevîsine teslim ediliyordu. Bu da, O'nun doğruluğunu ayrı bir tasdiktir. Zaten tasdik etmemeleri de mümkün değildi; zira O, doğruluğu temsil için gelmişti. Farz-ı muhal, eğer böyle "olacak" dediği şeyler, aslında vuku' bulmayacak dahi olsalardı, Allah (celle celâluh), Habibini yalancı çıkarmamak için onları yine olduracaktı. Nasıl olmasın ki, sahâbenin meşhurlarından Berâ (radıyallahu anh) için bile "Eğer herhangi bir meselede

---

181 Ahmed b. Hanbel, 4/303.

yemin etse, Allah, onu yemininde yalancı çıkarmaz."[182] denilmişti. Ancak Allah Resûlü, görüp de söylüyordu. Zira Allah (celle celâluh), O'na bildiriyor, O da biliyordu.[183]

Habbâb b. Eret (radıyallahu anh), anlatıyor: Sıkıntılı bir dönemde Allah Resûlü örtüsünü, başına almış Kâ'be'nin gölgesinde oturuyordu. Ben, o devrede henüz hürriyetine kavuşamamış bir insandım. Sahibimin ve diğer Mekke büyüklerinin bana reva gördükleri cefa ve işkence artık dayanamayacağım kerteye ulaşmıştı. Allah Resûlü'nü böyle yalnız görünce yanına yaklaştım ve "Yâ Resûlallah! Duâ edip Cenâb-ı Hakk'tan nusret ve yardım dilemez misin?" dedim. Habbab, Allah Resûlü'nün hemen ellerini açıp duâ edeceğini düşünüyor; Kureyş'e bedduâ etse diye bekliyordu. Fakat Resûlullah, ona şunları söyledi: "Allah'a yemin ederim ki, sizden evvelki ümmetler, daha dehşet verici işkence gördüler. Onlardan bazıları hendeklere yatırılır ve demir testerelerle vücutları ikiye bölünürdü de yine dinlerinden dönmezlerdi. Etleri kemiklerinden ayrılırdı da yine gevşeklik göstermezlerdi. Allah, bu dini tamamlayacaktır; ancak siz acele ediyorsunuz. Birgün gelecek, bir kadın Hîre'den Hadramût'a kadar tek başına yolculuk yapacak da, yolda vahşi hayvanlardan başka hiçbir şeyden endişe etmeyecek." Habbâb yemin ediyor, "Allah Resûlü'nün dedikleri aynen çıktı; ben bütün bunları bizzat gözlerimle gördüm."[184]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) gelecekte gerçekleşecek fetihleri ve müjdeli haberleri ümmetine bildirip onlara bir yandan bunları gerçekleştirmelisiniz, hedefini göstermiş bir yandan da ümmetinin sevincine ortak olup onları tebrik etmiştir. Meselâ, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde "Kisrâ helâk

182 Tirmizî, *Menâkıb* 55.
183 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/131.
184 Buhârî, *Menâkıb* 25; Ebu Dâvud, *Cihad* 97.

olduktan sonra başka Kisrâ yoktur. Kayser helâk olduktan sonra başka Kayser yoktur. Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, onların hazinelerini Allah yolunda tüketeceksiniz." buyurmuştur.[185] Bu sözleriyle Allah Resûlü, ümmetine o dönemin iki büyük devletinden korkmamalarını, her ikisinin de yıkılıp gideceğini müjdelemiştir. Sasanilerin ve Bizans'ın yıkıldıktan sonra tekrar kurulmayacakları haberi hadisin en dikkak çeken yönüdür. Allah Resûlü âdeta Müslümanlara stratejinizi onların yeniden kurulmayacak olmalarına göre belirleyin diyerek, geleceği nasıl değerlendirmeleri gerektiğini öğretmektedir. Tarihte yıkılıp da yeniden kurulup eski kudretli günlerini tekrar elde edebilmiş hiçbir büyük hanedanlık yoktur. Peygamberimiz, işte bu önemli gerçeği bizlere hatırlatmaktadır.

Peygamber Efendimiz, haber verdiği gelecek olayları ve fetihlerle kıyamet alâmetleri arasında bazen doğrudan bir ilişki kurmuştur. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "Beytü'l Makdis'in imarı Yesrib'in harabıdır. Yesrib'in harabı melhamenin (büyük savaşın) çıkmasıdır. Melhame İstanbul'un fethidir, İstanbul'un fethi Deccalin çıkmasıdır!" buyurmuştur. Sonra elini, yanında bulunan Hz. Muaz'ın (radıyallahu anh) dizine vurmuş ve "Bu söylediğim kesinlikle hakikattir. Tıpkı senin burada oturman hakikat olduğu gibi" buyurmuştur.[186] Hadis-i şeriften istikbalde vuku bulacak müjdeli haberlerle bazı felaketlerin iç içe olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Mu'az b. Cebel'in (radıyallahu anh) rivayet ettiği bir başka hadiste Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Büyük savaş (melhame), İstanbul'un fethi ve Deccal'in ortaya çıkışı yedi ay içindedir." buyurmuştur.[187] Hz. Enes (radıyallahu anh), "İstanbul'un fethi kıyamet anında olacaktır." diyerek, İstanbul'un fethi ile kıyamet

---

185 Müslim, *Fiten* 75-77; Buhârî, *Menâkıb* 25; Tahâvî, *Müşkil*, 1/444.
186 Ebu Dâvud, *Melâhim* 3.
187 Tirmizî, *Fiten* 58.

arasındaki ilişkiye açıklık getirmiştir.[188] Bu hadis-i şerifler bize İstanbul ile Deccal arasında bir alâka olduğunu göstermektedir. İstanbul'un fethini müjdeleyen başka hadisler de vardır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Konstantiniye/İstanbul, elbet birgün fetholunacaktır; onu fetheden asker ne güzel askerdir ve onu fetheden kumandan ne güzel kumandandır." sözleriyle İstanbul'un fethini haber vermiştir.[189] Muhtemelen hadislerde İstanbul'un iki farklı zaman diliminde farklı şekillerdeki fethine işaret edilmektedir. Birinci fetih maddi kılıçla ikinci fetih ise manevi fetih şeklinde gerçekleşecektir. Allahu a'lem.

Peygamber Efendimiz bir hadislerinde her iki Roma'nın fethedileceğini haber vermiş; Doğu Roma'nın mı Batı'nın mı önce fethedileceğini soran ashabına "Herakliyus'un şehri", yani İstanbul'un daha önce fethedileceğini haber vermiştir.[190] Bu fetihlerin her birini savaş yoluyla fetih olarak yorumlamak isabetli olmaz. Hadislerde anlatılanların bir kısmı kalplerin fethidir. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "İslam gece ile gündüzün ulaştığı her yere ulaşacaktır; Allah Teâlâ bu dini, insanlar ister gönüllü isterlerse gönülsüz kabul etsinler, medenî ve bedevî her haneye ulaştıracaktır." buyurmuştur.[191] Hadiste anlatılan durumun gerçekleşeceği kesin bir üslûpla haber verilmiştir. Peygamber Efendimiz'in bu müjdesi gelecekte gerçekleşecektir. Nitekim Cenâb-ı Hakk'ın "Şu kesindir ki Biz Zikir'den (Tevrat'tan) sonra Zebur'da da: "Dünyaya salih kullarım varis olacaklar. Dünya onlara kalacak." diye yazmışızdır."[192] âyetinde bildirdiği gibi dünya yeryüzü mirasçıları tarafından kıyametten önce son bir defa imar edilip, ihya edilecektir.

188 Tirmizî, *Fiten* 58.
189 Ahmed b. Hanbel, 4/335; Hâkim, *Müstedrek*, 4/422.
190 Ahmed b. Hanbel, 2/176.
191 Ahmed b. Hanbel, 4/103.
192 Enbiyâ Sûresi, 21/105.

2. Gelecekte Vuku Bulacak Siyasi Olaylar

Peygamber Efendimiz, yalnızca fetihlerle kıyamet arasındaki alâkaya işaret etmemiş. Bazı önemli siyasi gelişmelerle kıyametin yakınlaşması arasında bir alâka bulunduğunu da haber vermiştir. Abdullah İbn Havâle el-Ezdi radıyallahu anh, anlatıyor; "Resûlullah aleyhissalâtü vesselâm bizi, ganimet alalım diye yaya olarak gönderdi. Biz de döndük ve hiçbir ganimet elde edemedik. Yorgunluğumuzu yüzlerimizden anlayıp, aramızda doğrularak: "Ey Allah'ım, onları bana tevkil etme; ben onları üzerime almaktan âcizim! Onları kendilerine de tevkil etme, bu işten kendileri de acizdirler. Onları diğer insanlara da tevkil etme, kendilerini onlara tercih ederler!" buyurdular. Sonra elini başımın üstüne koydu ve: "Ey İbn Havale! Hilafetin (Medine'den) Arz-ı Mukaddes'e (Suriye'ye) indiğini görürsen, bil ki artık zelzeleler, kederler, büyük hâdiseler yakındır. O gün Kıyamet, insanlara, şu elimin, başına olan yakınlığından daha yakındır." buyurdu.[193] Bu rivayette yönetimin Suriye bölgesine intikali ile kıyamet arasında bir alâka kurulmaktadır. Emevî halifelerinin merkezî idaresi Suriye'de bulunmaktaydı. Hadiste Emevîler'in idare merkezini Suriye bölgesine taşımakla Medine'nin merkezî önemini zayıflattıkları bu sebeple de İslâm'a zarar verdikleri düşünülerek, yukarıdaki rivayette bu duruma bir işaret bulunduğu söylenebilir. Öte yandan kıyamet yakınlaştığında İslâm dünyasının idare merkezinin Suriye ya da Suriye ile işaret edilen yönde bulunan bir belde olduğu, hadiste kıyametin önemli bazı hadiselerinin bu bölgede olacağına işaret edildiği de söylenebilir. Allahu a'lem.

3. Gelecekte Ortaya Çıkacak Harikulâde Olaylar

Âhirzamanda ortaya çıkacağı haber verilen harikulâde olaylar, bir takım teknolojik gelişmelere işaret olabilir. Bu tür rivayet-

---

[193] Ebu Dâvud, *Cihad* 37.

ler imtihan sırrını ortadan kaldırmayacak şekilde yorumlanmalıdır. Ancak yapılan yorumların bir tevil olduğu ve hadisin başka tevillerinin de bulunabileceği unutulmamalıdır. Mesela bir hadislerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): "Canımı Kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, yırtıcı hayvanlar insanlarla konuşuncaya, kamçısının ucu ve ayakkabısının bağı kişi ile konuşuncaya, evinden ayrıldıktan sonra ailesinin ne yaptığını baldırı haber verinceye kadar kıyamet kopmaz." buyurmuştur.[194] Bu hadiste hayvanların konuştuğu lisanın çözülmesi ya da yırtıcı hayvanların ehlileştirilip terbiye edilmesine işaret vardır. Yine ileride deri parçaların konuşacağı, insanın evinde ne olup bittiğini uzak mesafelerden sanki evinin çok yakınında imiş gibi öğreneceği günlerin geleceğine işaret vardır. Allahu a'lem.

Yine bazı hadislerde zamanın yakınlaşacağı harikulâde bir olay olarak tasvir edilmektedir. Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm), "Yıl ay gibi, ay hafta gibi, hafta gün gibi, gün bir saat gibi ve bir saat de saman alevi gibi olmadıkça kıyamet kopmaz." buyurmuştur[195] Keza bazı rivayetlerde ise "Zamanın yaklaşacağı, amelin eksileceği" haber verilmiştir.[196] İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1449), hadislerde anlatılan "zamanın yaklaşmasından" maksadın, o zamanda yaşayan insanların mecazî manada birbirine yakınlığı olduğu kanaatindedir. Ona göre öyle bir zaman gelecek ki, insanlar cehalet ve dinden uzaklıkta birbirine yakın yani aynı seviyede olacaklardır. Fısk arttığı, fasıklar çoğaldığı için hiç kimse emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker yapmayacak. Cehalet öyle yayılacak ki, insanlar birbiriyle cehalette müsavi olacak, cahilliklerine rıza göstereceklerdir.[197]

Yine zamanın yakınlaşması ile ilgili bir hadiste mekânın ya-

---

194 Tirmizî, *Fiten* 19.

195 Tirmizî, *Zühd* 24; Ahmed b. Hanbel, 2/537, 538

196 Buhârî, *Fiten* 5.

197 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 27/17.

kınlaşmasından da bahsedilir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Zaman ve mesafelerde yaklaşma olmadıkça kıyamet kopmaz." buyurmuştur.[198] Hadiste geçen "tekârüb" kelimesi, iki şeyin birbirine yaklaşması, demektir. Bununla da Allah Resûlü, hem zamanın izafîliğine, hem de o devreye göre çok uzun zamanda yapılan şeylerin, daha kısa zamanda yapılabileceğine işarette bulunmuştur. Sanayi ve teknolojideki inkılâplarla, hemen her sahada korkunç sürat çağına girildiği artık çocukların bile bedîhî saydığı şeylerdendir. İşte, hadis-i şerifte buna işaret buyurulduğu gibi, bugünün -artık mesafeleri iyice kısaltan- süratli vasıtalarına da işaret edilmektedir. Ayrıca, astronomi ve astrofizikle meşgul olanların anlayabileceği bir meseleye de burada parmak basılmaktadır. Yeryüzü, zamanla elips şeklini almaktadır. Bu değişiklik, zaman üzerine de tesir edecek ve biz farkına varmadan, saatlerimizde, dünyanın durumunda değişikliğe tesiri olabilecektir! Bu hadisten anlaşılan bir başka mana daha vardır, o da şudur: Zamanın itibarî bir vücudu vardır. Fakat nerede olursa olsun zaman yine zamandır. Meselâ, Boğa burcuna gidiniz. Ve oradan kırk milyon ışık hızı ötede, saniyede yüz elli bin kilometre hızla uzaklaşan bir nebüloza bakınız; çok farklı zamanlara şahit olacaksınız. Işık hızının yarısı süratinde uzaklaşan bir nebülozda da bu birim bir zaman ölçüsüdür; nisbetler mahfuz, daha aşağıdaki seviyedekiler için de. Evet, birgün beşer güneş sisteminin dışına çıkma imkânı bulursa, herhalde şu andaki zaman anlayışı orada tamamen alt üst olacaktır.[199]

4. Kadınlar Çoğalacak ve Değeri Azalacak

Bazı hadislerde âhirzamanda kadınların sayısının çok olacağı haber verilmiştir. Bu durumu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem),

198 Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 7/324.
199 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/148, 149.

"Öyle bir zaman gelir ki, kişi sadaka olarak ayırdığı altını vermek için birisini arayacak da kimse kabul etmeyecek. Kadınlar çoğaldığı erkekler azaldığından dolayı tek bir adamın arkasında ona sığınmak için kırk kadın dolaşacak."[200] sözüyle tasvir etmiştir. Hadis-i şerifte kadınların sayısının çoğalacağından dolayı bir erkeğin kırk kadına nezaret edeceği haber verilmiştir. Hadiste harpler sebebiyle erkeklerin ölmesi ve kadınların sayısının artması anlatılmış olabileceği gibi kadınların sayısının çeşitli sebeplerle doğum esnasında artması da kastedilmiş olabilir. Hadis-i şerifi meşru nikâh azalacağından dolayı erkekler bir tek kadınla yetinmeyip birçok kadınla nikâhsız yaşayacaklar şeklinde mecaza hamlederek yorumlamak da mümkündür.[201]

Gelecek zamanla alâkalı hadisleri inanan samimi insanlara bakan yönüyle olumlu, inançsızlara bakan yönleriyle de olumsuz yorumlamak daha uygundur. Zira bu hadisler müteşâbihtir. Müteşâbih bir hadis tek bir kişiye ve duruma göre yorumlanmamalı, yer, kişi ve niteliklerin değişmesine göre farklı şekillerde yorumlanmalıdır. Gelecekle ilgili hadislerde belirli sınırlandırmalar yapılmamasının, anlamın mutlak bırakılmasının hikmeti de muhtemelen hadislerin bir hakikatin farklı yansımalarını kapsayacak şekilde yorumlanmasının daha uygun olması sebebiyledir.

Âhirzamanı anlatan birçok hadiste zinanın artması kıyamet alâmeti olarak zikredilmiştir. Zinanın artması kadının değerini düşüren onu bir meta haline getiren bir sürecin sonucudur. Nitekim zinanın artmasını anlatan hadisin hemen peşinde "bir erkeğin elinin altında elli kadın bulunacağı" haber verilerek, zina ile kadınların değersizleşmesi ve metalaşması arasında ilişkiye işaret edilmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Zinanın

---

200 Buhârî, *Zekât* 9; Müslim, *Zekât* 59.
201 Said Nursî, *Şuâlar*, s. 702.

açıktan işlenmesi, elli kadın bir erkeğin elinin altında olacak kadar kadınların sayıca çoğalıp erkeklerin azalması kıyamet alâmetlerindendir." buyurmuştur.[202] İnsanların hayâ duygularının kalkması sonucu zina ayıp olmaktan çıkacak, zinaya farklı isimler takılarak zina yapılması normal ve sıradan bir fiilmiş gibi gösterilecektir. Bunun sonucunda hadiste bildirildiği gibi toplum içinde "zina açıktan işlenecek." ve zina yapanlar kınanmayacaktır. Hadiste geçen kadınların sayıca çoğalması, gerçekten kadınların sayılarının çoğalması anlamında olabileceği gibi hadisin siyak ve sibakı dikkate alındığında mecazî anlamda bir çoğalmanın kastedilmiş olması da mümkündür. Bu durumda hadis, kadınların toplum içinde daha görünür ve aktif olması ama toplum içindeki itibarlarının azalması şeklinde yorumlanabilir. Kadınlarla ilgili bir başka hadiste ise "erkeklerin hanımlarının sözünü dinleyip anne ve babalarına değer vermeyeceğinin kıyamet alâmetlerinden olduğu" ifade edilmektedir. Bu iki rivayet ilk anda birbiri ile çelişkili gibi görünse de gerçekte her iki rivayet farklı zamanlarda farklı toplumlardaki durumları anlatıyor olabilir. Ayrıca hadiste erkeklerin anne-babalarını ihmal ederek onlarla birlikte yaşamayı külfet olarak göreceği bir dönemin geleceğini haber vermektedir. Yine hadis-i şerif, kadının toplum içindeki itibarı azalacak ama evinde kocasına hükmetmeye çalışacak şeklinde de yorumlanabilir.

Cibrîl'in (aleyhisselâm) sorusu üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kıyamet alâmetlerini "Cariyelerin efendilerini doğurmaları, yalın ayak, çıplak (çulsuz), deve çobanlarının yüksek binalar yapmada yarışmaları" şeklinde sıralamıştır.[203] Farklı rivâyetlerde, Cibrîl hadisinin tamamında olduğu gibi, bu kısmının metninde de, kaynaklarımızda bazı ilaveler ve eksikler mevcuttur.

---

202 Buhârî, *İlim* 21.
203 Buhârî, *İmân* 37; Müslim, *İmân* 1.

Bazı tariklerde, deve çobanlarının yerine davar çobanları, diğer rivâyetlerde, bu çobanların vasfı olarak "fakir" kelimesi de ilave edilmiştir. Hadisin başka bir rivâyetinde "Yalın ayak, çıplak kimseler halkın yöneticileri (başkanları) olduğu zaman" şeklinde, daha açıklayıcı ve sosyo-kültürel açıdan izahı içeren bir farklılık vardır. Bunlardan başka aynı hadis bir başka rivâyette "çıplaklar" ifadesini müteakiben, "sağır ve dilsizler arzın kralları oldukları zaman" ilavesi ile rivâyet edilmiştir.[204] Cariyelerin efendilerini doğurması kadının değerinin azalması manasını ifade etmektedir. Bu hadis cariyelik çoğalacak, hür insanlar cariyelerle evlendiklerinde çocukları hür olacak böylece anne cariye, çocuk hür ve efendi olacak şeklinde yorumlanmıştır. İkinci bir yorum nikâhın ortadan kalkması ile neseplerin birbirine karışması sonucunda insanlar annelerinin babalarının kimliğini bilemeyecekler, şeklindedir. Üçüncü yorum ise annelerin doğurdukları çocuklarına köle gibi hizmet edecekleri yine de değerlerinin bilinmeyeceği bir döneme işarettir şeklindedir. Nitekim başka hadislerde de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), annelerin hukukunun çiğnenmesini kıyamet alâmeti olarak zikretmiştir. İslam tarihinde hadisin her üç yorumunu haklı çıkaracak dönemler yaşanmıştır.

Kadınların sayısının artması âhirzamanla alâkalandırıldığı için genelde olumsuz yorumlanmıştır. Ancak bu hadisi kadınlar açısından olumlu yorumlamak da mümkündür. Nitekim Bediüzzaman, "Âhirzamanda ihtiyar kadınların dinlerine iktida ediniz."[205] hadisini delil getirerek, kadınların çoğalmasını kadınların, fıtrî şefkatleri ve samimiyetleri ile âhirzamanın riyakârlık esası üzerine kurulu âhirzaman fitnelerinden kendilerini kurtaracağı şeklinde yorumlamış ve "Âhirzamanda kadınlar tâifesinde hakâik-ı imâniye ziyade bir derece inkişaf edecek. O zamanın dalâlet

204 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 1/168-169; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 1/440-443.

205 Bk. Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, 2/70.

tehlikelerinden bir derece mahfuz kalacaklardır." demiştir. Yine o, bu hadisi "Demek kız çocukları âhirzamanda çoğalır. Hem mübarek ve rızıkları bereketli olur." şeklinde izah etmektedir. Yine o, bu hadislerin, fıtrî şefkat kahramanlığı bozulmadığından dolayı kadınların, âhirzamanda büyük hizmetler yapacaklarına ve toplum hayatında şefkatin temel bir esas olacağına işaret ettiğini ifade etmektedir.[206]

5. Mal Çoğalacak ve Zenginlik Artacak

Hadis-i şeriflerde âhirzamanda malın çoğalacağı haber verilmiştir. Malın çoğalması bazı hadislerde üretimin artması, yer üstü kaynaklarının verimli kullanılması, yeraltı kaynaklarının keşfedilip çıkarılması şeklinde âhirzamana ilişkin kendi başına olumlu ya da olumsuz bir niteliği olmayan, duruma ve kişilere göre değişen bir vakıanın haber verilmesi şeklinde anlatılmıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde âhirzamandaki zenginliği şöyle tasvir eder: "Yerkürenin içindeki kıymetli hazineler altın ve gümüş bloklar halinde çıkarılır. Katil gelir ve "Ben bunlar için öldürdüm." der; akrabalık ilişkilerini kesen gelir, "Ben bunlar için akrabalarımla alâkamı kopardım." der; hırsız da "Ben bunlar için hırsızlık yaptım." der. Sonra hepsi de yeryüzü hazinelerini terk ederler ve onlardan hiçbir şey al(a)mazlar."[207] Hadiste yerkürenin zengin madenlerinin çıkarılacağı ve insanların o zamana kadar hiç görmedikleri zenginliklere kavuşacakları haber verilmektedir. Muhtemelen ciddi bir kıtlık ve ekonomik sıkıntı sonrasında bu zenginlikler ortaya çıkacağı için insanlar, sıkıntılı günlerinde yaptıkları hırsızlıklardan ve günahlardan dolayı ciddi pişmanlıklar duyacaklardır.

Hadislerde âhirzamandaki zenginlik döneminde büyük bir

---

206 Said Nursî, *Hanımlar Rehberi*, *Risale-i Nur Külliyatı* içinde, 2/2276.
207 Müslim, *Zekât* 62.

refahın yaşanacağı haber verilmektedir. Hatta çöller, sulanıp yeşillendirilecektir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Mal çoğalıp taşmadıkça kıyamet kopmaz. Hatta öyle olur ki, kişi malının zekâtını çıkarır da onu kabul edecek birini bulamaz. Öyle zaman gelir ki, Arab yarımadası, çayırlıkların ve akan nehirlerin bulunduğu bir memlekete döner."[208] buyurmuştur. Hadiste Arap yarımadasının durumu "Arap memleketi" diye nitelenerek, özel olarak anlatılmış olsa da çöllerin yeşillendirilmesi kıyamet öncesi zenginlik ve teknolojik gelişmenin sembolü olarak tasvir edilmiştir.

Âhirzamandaki zenginliği ifade için hadislerde zekât kabul edecek kadar fakir bir insan bulunamayacak denilmiştir. Bu ifade, anılan zenginliğin Müslümanların dünya üzerinde söz sahibi oldukları bir dönemde yaşanacağını göstermektedir. Müslümanların mala tamah etmemeleri gerektiği vurgulanmakta, yeryüzü mirasçılarının misyonunun darlık ve sıkıntılı zamanlarda fedakârlık olduğu insanların zenginlediği refah dönemlerinde verilen sadaka ve zekâtların anlamını yitireceği haber verilmektedir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına dönerek, "Sadaka verin! Yakında öyle bir zaman gelecek ki, bir adam sadakasını dolaştıracak da, sadaka vermek istediği kişi, 'dün bana getirseydin, sadakanı kabul ederdim ancak şimdi ihtiyacım yok' diyerek sadakayı geri çevirecek, neticede sadaka verecek bir kimse bulamayacak." buyurmuşlardır.[209] Hadiste refahla birlikte insanların kanaatlerinin de çoğaldığı bir dönem tasvir edilmektedir. Kanaat ile zenginlik arasındaki ilişkiye işaret edilmekte, zor zamanlarda sadaka vermenin önemi vurgulanmaktadır.

Âhirzamanda yeni zenginlik kaynaklarının ortaya çıkacağı, saadet asrında ekonomik değeri bulunmayan petrol ve benze-

208 Müslim, *Zekât* 60.
209 Müslim, *Zekât* 58.

ri yeraltı zenginliklerinin keşfedileceği haber verilmiştir. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde "Müjde (veyh) Tâlekan'a! Orada Allah'ın gümüş ve altın cinsinden olmayan (bambaşka) hazineleri var." buyurmuştur.[210] Arapçada "Veyh" buruk bir tebessüme benzer müjdeler için kullanılır. "Tâlekan" ise, Kazvin'de petrol yatakları bol bir mıntıkanın adıdır. İleride oralarda daha başka madenler de bulunabilir. Bulunan şey, uranyum veya elmas yatakları da olabilir. Ve bunlar neticeyi değiştirmez. Efendimiz, altın ve gümüş cinsinden olmayan bir hazineden bahsetmektedir. Günümüzde bunlar, petrol ve doğalgaz gibi kaynaklar olarak ortaya çıkmış durumdadır.[211]

---

210 Buhârî, *Salat* 63; Müslim, *Fiten* 70, 72.

211 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/152, 153.

Beşinci Bölüm

ÂHİRZAMANDAKİ BÜYÜK SAVAŞLAR

ÂHİRZAMANDAKİ BÜYÜK SAVAŞLAR

Âhirzamanda ortaya çıkacak bazı karışıklıklar hadis-i şeriflerde kıyamet habercisi olarak anlatılmıştır. Kıyamet öncesi yaşanacak siyasi ve toplumsal kaos yeryüzünü herc ü merc edecek ama daha sonra insanlık yeni bir sulh ve huzur dönemi yaşayacaktır. Kargaşa ve terör yeryüzü mirasçılarının ellerinin kollarının bağlı olduğu bir dönemde insanlığın üzerine bir kâbus gibi çökmüştür. Karanlık gecelerin akabinde yeni bir gün doğduğu gibi kargaşa ve anarşiden sonra yeni bir çağ açılacaktır. Âhirzamanın bir diliminde ortaya çıkan fitne ve fesadın insanların başına açtığı tehlike o kadar önemlidir ki hadislerde bu fitnelerin birçoğuna doğrudan işaret edilmiştir. Âhirzaman fitneleri tarihte görülen diğer savaş ve karışıklıklardan farklı olarak insanların yalnızca bu dünyalarını değil âhiret hayatlarını kaybetmelerine de sebep olduğu için âhirzaman fitnelerine ayrıca işaret edilmiş İslâm ümmeti onların tehlikesine karşı şefkatli Peygamber'i tarafından uyarılmıştır. Âhirzaman fitnelerinin bir özelliği de insanların çoğunu doğrudan etkileyen tesirlerinin olmasıdır.

1. İç Savaşların ve Anarşinin Çıkması: Fitne

Fitne kelimesi hadislerde geniş anlamlı kullanılmıştır. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) birçok şeyin fitnesinden Allah'a sığınmıştır.[212] Ancak fiten kitaplarında anlatılan fitne, toplum huzurunu bozan ihtilaflar ve kargaşalardır. Nitekim İmam Buhârî, Kitabu'l-Fiten'in ilk babına "Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden yalnızca zulmedenlere dokunmakla kalmaz, hepinize şamil olur. Biliniz ki Allah'ın cezalandırması şiddetlidir."[213] âyetini başlık olarak seçmiştir. Bu âyet-i kerîmede insanlar arasında zalim ve mazlumların tamamını içine alan içtimai fitnelerden bahsedilmiştir. Buhârî, bu âyeti Kitâbu'l-fiten'in ilk cümlesi olarak seçmek sûretiyle fitne tabiri ile içtimaî fitneleri kastettiğini baştan ortaya koymuştur.

Hadislerde fitne tabiri ile birlikte toplumsal kargaşayı anlatan terimlerden birisi de "herc"tir. Peygamber Efendimiz, bir hadislerinde kıyamet kopmadan önce "herc"in çoğalacağını haber vermiştir. "Herc"in ne olduğunun sorulması üzerine "Öldürmedir." diye izah etmiştir.[214] Hadisin ravilerinden Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh) "herc"in Habeş dilinde "öldürme" anlamına geldiğini söyleyerek, "herc" kelimesinin anlamına açıklık getirmiştir.[215] Bu takdirde hadiste kültürel ve dinî açıdan farklı insanların birlikte yaşadığı büyük şehirlerde ortaya çıkabilecek terör ve anarşinin yol açacağı tehlikeli durumlara işaret edilmiştir denilebilir. Bu hadisten fitnenin en temel özelliğinin sosyal karışıklık ve fikrî bulanıklık olduğu, böyle dönemlerde şiddetin toplumdaki karışıklığı daha da artıracağı ve derin bölünmelere yol açacağı anlaşılmak-

---

212 Mesela Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dünya fitnesinden, zenginlik fitnesinden, fakirlik fitnesinden ve kabrin fitnesinden Allah'a sığınmıştır. Bk. Buhârî, *De'âvât* 37, 39; Müslim, *Zikr* 76, 49.

213 Enfal Sûresi, 8/25.

214 Buhârî, *Fiten* 5; Müslim, *Fiten* 18.

215 Buhârî, *Fiten* 5.

tadır. Herc'in yaygınlaştığı dönem öyle bir dönemdir ki, ölen de öldüren de cehennemdedir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, katilin niçin öldürdüğünü, öldürülenin de niçin öldürüldüğünü bilmediği bir gün insanların üzerine gelip çatmadıkça dünya hayatı son bulmayacaktır." hadislerinde bu dönemi anlatmıştır.[216]

Allah Resûlü'nün ümmeti hakkında en çok endişe ettiği husus, Müslümanlar arasındaki anarşi ve iç savaşlardır. Nitekim O, Cenâb-ı Hakk'a ümmetinin kendi içindeki kavgalar sebebiyle helak edilmemesi için yalvarmış ancak bir hikmete binaen Resûlü'nün diğer dualarını kabul eden Allah Teâlâ bu duasını kabul buyurmamıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün Medine'deki yüksek kuleli evlerinden birisinin üzerine çıkmıştı; "Benim gördüğümü siz de görüyor musunuz? Ben sizin evlerinizin arasında yağmur gibi fitnelerin döküldüğünü görüyorum." buyurarak, ashabını uyardı.[217] Yağmur izlerinin toprağı kapladığı gibi fitnelerin de herkesi içine alacağını Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bizlere bir temsil ile anlatmıştır. Nitekim O'nun aramızdan ayrılmasından sonra Medine sokaklarında sel gibi fitneler aktı. Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (radıyallahu anh) bu fitneler neticesinde şehit edildiler.

Fitne, ashâb-ı kirâm arasında da farklı anlamlarda kullanılıyordu. Hatta fitne denilince insanın dünya hayatında imtihan vesileleri olan kadın, mal ve benzeri hususlarla sınanması hatıra geliyordu. Nitekim Hz. Ömer (radıyallahu anh), etrafındaki insanlara fitneler hakkında bir hadis bilip bilmediklerini sormuş, bildiklerini söyleyenlere; muhtemelen siz, kişinin ailesi ve malı hakkındaki fitnelerle ilgili hadisleri duymuşsunuzdur. Bu tür fitnelere namaz ve oruç keffarettir diyerek maksadının bunlar olmadığını belirt-

---

216 Müslim, *Fiten* 56.

217 Buhârî, *Fedâilu'l-medine* 8; Müslim, *Fiten* 9.

miş ve "Denizin dalgalanması gibi dalgalanacak fitneleri" kastettiğini söyleyince herkes susmuştur. Huzeyfe (radıyallahu anh) kendisinin bildiğini söyleyerek, bu fitnelerin hususiyetlerini tafsilatlı bir şekilde anlatmıştır.[218] Fitnelerin denizin dalgalanması gibi dalgalanmasından maksat, kükremiş denizin dalgaları nasıl birbiri ardına gelir ve azgın deniz, içinde bulunan her şeyi boğarsa, bahse konu olan fitneler de içine çektiği kişileri yutarak felaketlerine sebep olur.[219] Ayrıca fitnelerin azgın denize benzetilmesi, bu fitnelerin bütün toplumu ilgilendireceğini göstermesi açısından manidar bir teşbihtir. Hadiste fitneler azgın dalgalara benzetilmiş, azgın dalgalarla boğuşan fertlerin kurtuluşunun ancak denizin durulmasıyla mümkün olacağına işaret edilmiştir.

Hz. Ömer (radıyallahu anh), hayatında hep bu fitnelerin zuhurundan korkmuştur. Bir defasında mescidde kalabalık bir insan topluluğu ile otururken "Allah Resûlü'nün haber verdiği fitneleri duyup da, haber verecek biri var mı?" diye sormuştur. Kendisine fitneler hakkında bilgi verilmek istenince ben "Denizin dalgalanması gibi dalgalanacak fitneleri" soruyorum demiştir. Bunun üzerine Hz. Huzeyfe,

– Yâ Ömer! Onların seninle hiçbir alâkası yok. Seninle onlar arasında kapalı bir kapı var demiştir. Hz. Ömer,

– Bu kapı açılacak mı, kırılacak mı diye sormuş. Hz. Huzeyfe,

– Kırılacak deyince Hz. Ömer sarsılmış, dudaklarından titrek bir sesle şu cümleler dökülmüştür

– Öyleyse bu kapı, bir daha kapanmayacaktır.[220] Hz. Ömer'in vefatıyla birlikte İslâm ümmetinin birlik ve beraberliğini temin eden kapalı kapılar açılmış, fitne ve fesat alıp yürümüş ve ümmet

---

218 Müslim, *İmân* 231; Buhârî, *Mevâkıt* 4.

219 Dâvudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, 2/19.

220 Buhârî, *Savm* 3; Müslim, *Fiten* 26, 27.

içinde çeşitli anlayışlar, muhtelif akım ve cereyanlar zuhur etmiştir. Günü gelince denilenler aynen zuhûr etmiş. Hz. Ömer, hain bir İranlı tarafından hançerlenmiştir. Hz. Ömer'in hançerlendiği aynı gün, İslâm vahdeti de bağrından derin bir yara almış, onun vefatıyla fitneler âdeta sel olup akmış ve İslâm âlemini istilâ etmiştir.[221]

Hz. Ömer'in vefatını müteakip ortaya çıkan fitneleri Allah Resûlü haber vermiş ümmetini bu fitnelere karşı uyarmıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Müslümanlardan iki grup aralarında savaşmadıkça Kıyamet kopmaz. Bunlar aralarında büyük bir savaş yaparlar fakat davaları birdir." buyurarak, Cemel ve Sıffin savaşlarına işaret etmiştir.[222] Keza bir başka hadislerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun! Başınızdaki idarecinizi öldürmedikçe, kılıçlarınızı birbirinize karşı kullanmadıkça, dünyanıza kötüleriniz varis olmadıkça kıyamet kopmaz." buyurmuştur.[223]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde "Allah, bir halka azap indirince, azap hepsini etkiler, ancak kıyamet günü niyetlerine göre diriltilirler."[224] buyurmuştur. Bu hadis-i şerif, ferdî günah ve hataların diğer insanlara tesir edebileceğini, bir kısım insanların yaptıkları hatalardan dolayı bütün toplumu etkileyen bir azabın indirilebileceğini hatırlatmak sûretiyle toplumsal sorumluluk bilincinin geliştirilmesine işaret etmektedir. Bu hadis-i şeriften toplumda bazı hataların yaygınlaşması ve bu hataları düzeltmek için çaba sarf eden insanların ümitsizliğe kapılmamasına işaret edilmiştir. Onlar, niyetleri ile bu fitnelerden kurtulacaklar en azından âhirette diğerleriyle birlikte sorumlu tutulmayacaklardır. Yine bu hadisten umumi felaket ve musibetlere maruz kalan bütün insanların günahkâr olmadıkları anlaşılmaktadır.

221 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/125.
222 Buhârî, *Fiten* 24, *Menâkıb* 25; Müslim, *İman* 248.
223 Tirmizî, *Fiten* 9.
224 Buhârî, *Fiten* 20.

Fitne, insanların toplum hayatını tehdit eden sosyal bir musibettir. Bu sebeple Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde "Allah bir topluluğa azap indirince, azap hepsine gelir. Sonra herkes niyetlerine göre diriltilir."[225] buyurarak, bazı azapların bütün toplumu birden etkilediğine dikkatlerimizi çekmiştir. Yine bir hadislerinde Mekke'ye saldıran bir ordunun yere batırılacağını anlatan Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) orduya mecburen katılmış kişilerin, yolcuların ve onlardan olmayanların da helak edileceğini ancak herkesin niyetlerine göre diriltileceğini haber vermiştir.[226] Bu hadis-i şerifte zalimlere verilen cezanın masumlara da isabet etmemesi için zalimlerden uzak durmak gerektiği vurgulanmış, niyetin insanları en karışık zamanlarda bile kurtaracağına işaret edilmiştir.[227]

3. Büyük Savaşların Vukuu

Fiten ile alâkalı terimlerden birisi de "melhame" ve onun çoğulu "melâhim"dir. Bu kelime Arapça, le-ha-me (birine et yedirdi, eti kemikten ayırdı ve vücudu etlendi) kökünden türemiş mimli masdar veya ism-i mekândır. Arapçada et satılan yerlere ve kasapların çalıştıkları yerlere melhame denilmiştir. Savaş meydanlarına melhame denilmesinin sebebi ise ölen insanların cesetlerinin et yığınları gibi ortalığa yayılmasından dolayıdır.[228] Binaenaleyh melâhimin terim anlamının fitne dönemlerinde ortaya çıkan büyük olaylar ve masum insanların hunharca öldürüldüğü büyük savaşlar olduğu söylenmiştir.[229] Nitekim kütüb-i sitte müellifle-

---

225 Buhârî, *Fiten* 20.

226 Müslim, *Fiten* 4-8; Buhârî, *Buyû* 49; Hacc, 49.

227 Dâvudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, 11/304.

228 İbn Faris, *Mu'cemu mekayisi'l-luga*, LHM mad. Bazı müsteşrikler bu kelimenin İbranice kökenli olduğunu iddia etmişlerdir. Bu konuda bilgi için bk. Macdonald, "Melahim" mad., *İslâm Ansiklopedisi*; İlyas Çelebi, *İtikadî Açıdan Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, s. 17.

229 Taşköprüzâde Ahmed b. Mustafa, *Miftâhu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, 1/364.

rinden İbn Mâce, melhame konusundaki hadisleri ayrı bir babda değerlendirmiş, bu babda gelecekte vuku bulacak büyük savaşlarla ilgili rivayetleri kaydetmiştir. Anılan rivayetler arasında "Büyük savaş" (el-Melhametü'l-kübrâ) tabirinin açıkça geçtiği haberler de vardır.[230] Keza kütüb-i sitte müelliflerinden Ebû Dâvud da Melhame konusunda müstakil bir bölüm açmış ve ilgili hadisleri bu bölümde bir araya getirmiştir.[231]

Allah Resûlü ümmetinin kaderiyle çok alâkadar olduğundan bu gibi haberlerle onların dikkatini çekiyor ve âdetâ diyordu ki; Ümmet-i Muhammed cezalandırılmayı hak ettiğinde Allah (celle celâluh), onlara karşı te'dip unsuru olarak zalimleri kullanır. Evet, zalim Allah'ın kılıcıdır. Önce onunla intikam alır; sonra da döner ondan intikam alır. Yani zalim de zulmünde payidar olmaz; ancak evvela Allah (celle celâluh) bu zalimleri Müslümanların üzerine musallat eder. Sonra da tutar onları sarsar ve yerin dibine batırır. İşte böyle bir kötü akibetten sakınmaları için, o şefkat âbidesi Allah Resûlü, ümmetini ikaz etmiş, Allah'ın gazabını celbedici hareketlerden kaçınmalarını tavsiye sadedinde başlarına gelecek bela ve musibetleri, hem de o hâdiselerin tasvirini yaparak haber vermiştir. Batı ittifakının hazırlanmış ve donatılmış bir sofraya koşuyor gibi İslâm dünyasının üzerine üşüşeceğini Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde şöyle haber vermiştir:

– Ümmetler, milletler, insanların birbirlerini sofraya davet etmeleri gibi birbirlerini sizin üzerinize davet edecek ve üzerinize üşüşecekler. Birisi sordu

– Bizim azlığımızdan mı? Allah Resûlü,

– Hayır, aksine siz o gün çok olacaksınız. Fakat selin sürük-

---

230 İbn Mâce, *Fiten Melâhim* 35.

231 Kütüb-i sitte müelliflerinden Ebû Dâvud'un *Fiten* bölümü *Sünen*'in bazı nüshalarında "*Kitâbu'l-fiten ve'l-melâhim*" (29. Kitap) şeklinde, tek bölüm, bazı nüshalarında ise iki ayrı bölüm (31. kitap) olarak zikredilmiştir. Ebû Dâvud, *melâhim* bölümünde Deccâl, İbn Sayyâd ve Cessâse gibi önemli olaylara ilişkin hadisleri nakletmiştir.

lediği çer çöp gibi.. Allah, düşmanlarınızın kalbinden size karşı duydukları korkuyu kaldıracak ve sizin kalbinize de 'vehn' atacak." dedi. Yine birisi sordu,

– Ey Allah'ın Resûlü vehn nedir? Cevap verdi,

– Ölüme karşı isteksizlik ve dünya sevgisi![232]

Bu hadis-i şerif, ileride milletlerin yığın yığın üzerimize çullanacaklarını, sofrada yemeği taksim eder gibi, yeraltı-yer üstü servetlerimizi aralarında paylaşacaklarını haber vermektedir. Bütün yeraltı ve yer üstü servetlerimize el koyacak ve gözümüzün içine baka baka âdeta sofralarımızı yağmalayacaklardır. Biz, lokmayı hazırlayıp önlerine koyacağız, onlar da doymak bilmeyen bir iştiha ile önlerine konan şeyleri yutacaklar. Bütün bunlar biz o zaman selin sürüklediği çer çöp gibi olacağımızdan dolayı başımıza gelecek. Bizim mizaçlar, meşrepler, hizipler ve anlayış farklılığı ile birbirimizi yiyip bitirmemize karşılık, onlar dünyevî hasis menfaatler etrafında birleşip, bütünleştiler ve bizleri sindirdiler. Önceleri onlar bizden korkuyorlardı. Çünkü biz, onların ölümden kaçtıkları gibi ölümün üzerine gidiyor ve dünyayı küçük görüyorduk. Hâlbuki şimdi biz, ölümden kaçıyor ve dünyayı da onlardan daha çok seviyoruz. Onlar da bizim bu zaafımızı işleterek, bizi en can alıcı yerimizden vuruyorlar. İlk bakışta haçlı seferlerini hatırlatan bu hadisin, biraz daha derin düşünüldüğünde, aynı zamanda yakın bir tarihte cereyan eden hâdiselere işaret ettiği de açıkça görülecektir.[233]

a. Benu Kantûra ile savaş

Peygamber Efendimiz, kıyametten önce bazı büyük savaşların meydana geleceğini haber vermiştir. Peygamberimiz, ümmetini ilgilendiren önemli savaşları haber vermekle âdeta onları uyar-

---

232 Ebu Dâvud, *Melâhim* 5.

233 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/140, 141.

mıştır. İslâm âlemine musallat olacak milletleri anlatırken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Âhirzamanda, keçe ayakkabılar giyen, ablak yüzlü, küçük gözlü ve basık burunlu bir kavmin zuhur edeceğini" söylemiştir.[234] Bu topluluğun özelliklerini ise "küçük gözlü, yaslı burunlu, kırmızı yüzlü" şeklinde anlatmıştır.[235] Bir hadislerinde bu kavmi "Benu Kantûra" diye nitelendirir.[236] Bu hadislerde muhtemelen hicri 5. ve 6. yüzyıllarda İslâm dünyasını harab eden Moğollar anlatılmaktadır. Onların İslâm dünyasında meydana getirdiği tahribatın büyüklüğü düşünüldüğünde Peygamber Efendimiz'in bu önemli olay hakkında ümmetini uyarmasındaki hikmet daha iyi anlaşılacaktır.

b. Yahudilerle savaş

Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kıyamet kopmadan önce Yahudilerle Müslümanlar arasında büyük bir savaşın çıkacağını haber vermiştir.[237] Bu ve benzeri hadisleri "savaşın teşviki" şeklinde anlamak doğru değildir. Muhtemelen Allah Resûlü, kendisine vahiyle bildirilen bir vakıayı bize bildirmiştir. Bu olayın gerçekleşmesinde insanların iradelerinin payı kader mevzuunda olduğu gibi "İlim maluma tâbidir." kuralıyla açıklanabilir. Cenâb-ı Hakk ezeli ilmi ile bildiği bazı hususları Resûlü'ne bildirmiş; O da mecazî bir üslûpla gayb perdesini aralayarak insanlara geleceğe dair bazı hakikatleri haber vermiştir. Kıyametle ilgili haberleri, şunları yaparsanız Cenâb-ı Hakk size vaat ettiği kıyamet saatini getirir, kıyamet öncesi altın çağa ulaşırsınız şeklinde anlamak katiyen doğru değildir. Cenâb-ı Hakk'ın ezeli ilmi ve küllî iradesi insanların iradelerine tabi değildir. Hiçbir olayda "Siz şöyle yaparsanız Allah, böyle yapar." diye bir zorunluluk-

234 Buhârî, *Cihad* 95, 96, *Menakıb* 25; Müslim, *Fiten* 62.
235 Müslim, *Fiten* 65, 66.
236 Ebû Dâvud, *Melâhim* 10.
237 Buhârî, *Cihad* 94.

tan bahsedilemez. Âhirzamanın gelişini tamamen insan iradesine bağlamak ve insanların kıyameti hızlandıracağını iddia etmek doğru değildir. Ancak insanlar, kendi iradeleri ile âhirzamana hazırlanabilirler. Cenâb-ı Hakk gerçekleştirmek istediği olayları bir topluluğu helak edip onların yerine başkalarını getirerek tahakkuk ettirir. Nitekim bir âyet-i kerîmede "Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki, Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorludurlar. Allah yolunda mücahede eder ve bu hususta dil uzatan hiçbir kimsenin ayıplamasından korkmazlar. İşte bu, Allah'ın öyle bir lütfudur ki dilediğine verir. Allah vâsi ve alîmdir."[238] buyrulmuştur.

Yahudilerle Müslümanlar arasında vuku bulacak savaşta taşların, ağaçların konuşması gibi bir takım olağanüstü hâdiselerin vuku bulacağı hadislerde haber verilmiştir.[239] Hadislerde anlatılan bu tip hususların bazı teknolojik gelişmelere mi, yoksa âhirzamanda meydana gelecek savaşlarda Müslümanların Bedir'de olduğu gibi bazı harikulâde ilahî inayetlere mazhar olacağına mı işaret olduğunu kesin olarak bilmek mümkün değildir. Ayrıca bu ve benzeri hadislerde her şeyin iç yüzünün ortaya çıkacağı bir zaman diliminin muhakkak geleceğinin haber verildiği de söylenebilir. Bu hadislerde insanların kendilerine sütre yaptıkları şeylerin gün gelecek sütre oldukları kişi ve grupları deşifre eden bir araç haline geleceği anlatılmış olabilir. İşte bu dönemde farklı görünen birçok kişinin gerçekte kim olduğu ortaya çıkar, şer şebekelerinin gizli maksatlarının neler olduğu anlaşılır; geçmişte olduğu gibi propoganda ve hile ile insanları aldatmak mümkün olmaz. Perdeler iner, gerçekler ortaya çıkar.

---

238 Mâide Sûresi, 5/54.

239 Müslim, *Fiten* 79-82.

Gelecekle ilgili bu tür hadislerde teknik bir gelişme, sosyal bir olay, ilahî bir inayet anlatılmış olabileceği gibi her birine birden işaret edilmiş olması da mümkündür. Bu sebeple benzeri hadislerin hakikatini Allah'a havale edip yorumda tevakkuf etmek ve bekleyip görmek en uygun olandır.

Yahudilerle alâkalı âhirzaman haberlerinden birisi de şu hadistir: Ebu Hureyre'nin (radıyallahu anh) naklettiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün ashabına

– Bir tarafı karada bir tarafı da denizde olan bir şehir işittiniz mi diye sormuştur. Onlar

– Evet demişlerdir. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle söylemiştir:

– İshak oğullarından yetmiş bin kişi bu şehre sefer tertiplemedikçe kıyamet kopmaz. Askerler şehre gelince konaklarlar. Ancak silahla savaşmazlar, tek bir ok dahi atmazlar. "Lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber!" derler. Bunun üzerine şehrin kara tarafı düşer. Sonra askerler ikinci kere, "Lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber!" derler, şehrin diğer tarafı da düşer. Sonra tekrar "Lâ ilâhe illalllâhu vallâhu ekber!" derler. Bu sefer onlara (kapılar) açılır. Oradan şehre girerler ve şehrin ganimetini toplarlar. Ganimetleri aralarında taksim ederlerken, yanlarına bir münâdi gelip: "Deccal çıktı!" diye bağırır. Askerler her şeyi bırakıp geri dönerler."[240] Hadis-i şerifte İshak oğulları denilmiştir. İshak oğulları denilince Yahudiler anlaşılmaktadır. Onların kelime-i tevhid getirerek bir şehri fethetmeleri ilk anda anlaşılması ve yorumlanması zor bir durumdur. Belki gelecekte bu hadiste neye işaret edildiği daha iyi anlaşılacaktır. Her şeyin doğrusunu Allah bilir.

---

240 Müslim, *Fiten* 78.

c. Fırat-Dicle havzasındaki savaşlar

Hadis-i şeriflerde Fırat havzasındaki büyük savaşlar kıyamet habercisi olarak bildirilmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Fırat nehri altın bir dağ üzerinden açılmadıkça Kıyamet kopmaz. Onun üzerine insanlar savaşırlar. Yüz kişiden doksan dokuzu öldürülür. Onlardan her biri: 'Ümit edilir ki kurtulan ben olurum' diye temenni eder." buyurmuştur.[241] Hadisin bir rivayetinde "Fırat'ın altın bir dağ üzerinden açılması yakındır. İmdi orada kim bulunursa ondan bir şey almasın." buyrulmuştur.[242] Hadisin farklı rivayetlerinde Fırat nehrinin yanına savaşmak için gelenlerin, dışarıdan gelecekleri, haber verilmektedir. Fırat'ın zenginliklerinden haberdar olan bu kişiler, onları elde etmek için gelecekler, bölge insanları da bu zenginlikleri onlara bırakmak istemeyince büyük bir savaş çıkacaktır.[243]

Tarihte Fırat havzasında büyük savaşlar olmuştur. Hadiste bütün bu savaşlara işaret edilmiş olması mümkündür. Ancak hadiste ileride gerçekleşmesi muhtemel bazı hâdiselerin anlatılmış olma ihtimali de vardır. Meselâ, Fırat'ın suyu, altın değerinde olacak bir devreye, mecaz yoluyla bir işaret olabileceği gibi yapılacak barajlardan elde edilecek gelirlere de "altın" sözüyle işaret olabilir. Ayrıca, Fırat'ın suyu tamamen çekilerek, altında çok büyük altın ve petrol yataklarının çıkacağı da bildirilmiş olabilir. Ayrıca, toprak çökmeleri neticesinde böyle bir madenin bulunması da mümkündür. Fakat ne olursa olsun hadiste, o bölgenin, İslâm âleminin bünyesinde, bir dinamit gibi, potansiyel bir tehlike olduğunun anlatıldığında şüphe yoktur.[244]

---

241 Buhârî, *Fiten* 24, Müslim, *Fiten* 29
242 Müslim, *Fiten* 31.
243 Müslim, *Fiten* 32.
244 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/143, 144.

d. Mekke-Medine'ye yönelik savaşlar

Hadis-i şeriflerde Müslümanların bir ana gibi âhirzamanda yeniden Mekke ve Medine'ye sığınacağı haber verilmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir gün gelecek, Irak, Suriye ve Mısır zenginliklerini Müslümanlara sunmayacaklar. Müslümanlar başladıkları yere geri dönecekler, demiştir.[245] O beldelerin Müslüman halkları kendi memleketlerinin zenginliklerinden istifade edemeyecekler. İşte o gün Hicaz bölgesi yeniden Müslümanların sığındığı bir merkez olacaktır. Nitekim Moğol istilacıları Irak ve Suriye bölgelerini ele geçirmişler ama Hicaz bölgesi tarihte hiçbir zaman istilacı güçler tarafından işgal edilememiştir. Bu husus muhtemelen gelecekte tekrarlanacak; Müslümanlar yeniden o bölgelerde gerçek manada bir dirilişin/direnişin kuvvetini bulacaklardır. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Beytu'l-Makdis'in imârı Yesrib'in harabıdır. Yesrib'in harâbı melhamenin (savaşın) çıkmasıdır." buyurmuştur.[246]

Muhtemelen Medine'nin İslam'ın başlangıcındaki misyonunu yeniden yerine getireceği dönem hadislerde "Medine'nin fethi" şeklinde ifade edilmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Melhame ile Medine'nin fethi arasında altı yıl vardır. Yedinci yılda Mesih-Deccâl çıkar." buyurmuştur.[247] Medine'nin yeniden İslâm'ın ilk günlerindeki misyon ve rolünü yerine getirmesi âhirzamanın önemli dönüm noktalarından birisidir.

Mekke'nin ileride azgın bir grup tarafından yıkılacağı hadislerde anlatılmıştır. Afrikalıların, açlık ve sefalet sebebiyle etraflarındaki ülkelere saldıracağı hatta bunlardan bazılarının Kâ'be'yi tahrip etmek üzere Mekke'ye saldıracağı haber verilmiştir. Allah

---

245 Müslim, *Fiten* 33.

246 Ebu Dâvud, *Melahim* 3.

247 Ebu Dâvud, *Melahim* 4.

Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kâ'be'yi Habeşli zayıf bacaklı kişi(ler) tahrip edecekler." buyurmuştur.[248] Bu hadiste açlık sebebiyle fakir milletlerin zenginlere açacakları savaşlar haber verilmiştir. Birçok istikbal haberinde olduğu gibi insanlık tarihinde önemli yeri olan ve çok tekrarlanan durumlar, bir örnekle temsil edilerek, bazen bu hadiste olduğu gibi en dramatik sahnelerle bildirilmiştir.

248 Müslim, *Fiten* 57-59.

Altıncı Bölüm

ÂHİRZAMANDA İYİLİK-KÖTÜLÜK MÜCADELESİ

ÂHİRZAMANDA İYİLİK-KÖTÜLÜK MÜCADELESİ

Her şey akar, su, tarih, yıldız, insan ve fikir;
Oluklar çift; birinden nur akar, birinden kir. (Necip Fazıl)

Toplumların hayatında önderlerin önemli yeri vardır. Onlar, yaptıkları iyiliklerle topluma örnek olmuş, onların rehberliğinde insanlar iyiyi güzeli bilip hayır yollarında birbirleri ile yarışmışlardır. Kötü ve saptırıcı önderler ise içinden çıktıkları topluma büyük zararlar vermiştir. Bu sebeple Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Ben ümmetim hakkında sadece saptırıcı önderlerden (imamlardan) endişe ediyorum." buyurarak, saptırıcı önderler hakkında ümmetini uyarmıştır.[249]

Tahrip kolay olduğundan dolayı kötü önderlerin zararı daha fazla olmuştur. Bediüzzaman'ın ifadesiyle, "Âhirzamanın Süfyan ve Deccal gibi nifak ve zındıka başına geçecek müthiş zararlı şahısları, İslâm'ın ve beşerin hırs ve şikakından istifade ederek, az bir kuvvetle nev-i beşeri herc ü merc eder ve koca İslâm âlemini esaret altına alır."[250] Tahrip kolay, telafisi ise zor olduğundan

---

249 Dârimî, *Rikâk* 39

250 Said Nursî, *Mektubat*, s. 394.

dolayı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Deccal'in fitnesinden Allah'a sığınmış ve ümmetini onun fitne ve fesadına karşı sık sık uyarmıştır.

Toplumlar önderleri ile anılır. Bir işi ne kadar büyük bir topluluk yaparsa yapsın onları temsilen birinin adı anılır. Bu sebeple Deccal ve benzeri bazı şahısları tek bir kişi olarak düşünmek konuyla ilgili hadisleri yorumlamamızı zorlaştırır. Onları bir topluluğu temsil eden şahıslar olarak tasavvur etmeli, hadislerde onlara atfedilen özelliklerin bir çoğunun, temsil ettikleri topluluklara ait olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca farklı dönemlerde Deccâliyet'i temsil eden şahıslara ait özelliklerin hepsinin de tek bir Deccal'e ait olduğu düşünülmemelidir. Aksi takdirde konuyla ilgili rivayetleri cem ve telif edip doğru yorumlamak mümkün değildir.

1. Kötülük Odakları

Kötülük odakları kişi olarak **Deccal** ortak adı altında, grup olarak da **Ye'cûc** ve **Me'cûc** adı altında anlatılmıştır. Tarih boyunca İbn Sayyâd ile birlikte başlayan kötülüğün temsilcisi tipler hep Deccâl adı ile anılmışlardır. Kötülüğü temsil eden istilacı ve yıkıcı gruplar da Müsümanların Orta Asya'da ilk karşılaştıkları göçebe boylardan Moğol istilalarına kadar tarih boyunca hep Ye'cûc ve Me'cûc adıyla anılmışlardır. Âlimlerin bu tür adlandırmaları bazen hatalı yorumların ortaya çıkmasına da sebep olmuştur.

İslâm âlimlerinin kendi dönemlerinde ortaya çıkan şerîr kişileri Deccâl, yıkıcı kavimleri Ye'cûc ve Me'cûc şeklinde nitelendirmesi âyet ve hadislerin kültürü şekillendirmedeki etkisini gösterir. Bu sebeple tarih boyunca birçok kavim Ye'cûc ve Me'cûc olarak anılmıştır. Deccâl'le ilgili de her dönem âlimleri kendi devirlerinin şartlarına göre bir Deccâl yorumu yapmışlardır. Ancak âyet ve hadisler tahrif edilmeden günümüze ulaştığı için hadisler etrafında yapılan yorumlarla hadisleri birbirinden ayırmak müm-

kündür. Ancak tarih boyunca nümuneleri görülse de Deccâliyet'in en dehşetli haliyle ortaya çıktığı bir dönemin olması da kaçınılmaz bir hakikattir. Ye'cûc ve Me'cûc da bütün yıkıcılığı, hoyratlığı ve azgınlığı ile her dönemde medeni dünyayı tehdit etmeye devam etmektedir. Saadet asrından itibaren şerrinden korunmak için Allah'a sığınılan tarih boyunca "ortaya çıkması beklenmiş en şerli şahsiyet Deccal" ile konuya başlayalım.

a. Deccal

Deccal, hadislerde anlatılan kötülük odaklarının en önemlisidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Âdem'in (aleyhisselâm) yaratılışı ile kıyamet arasında Deccal'den daha büyük bir fitne yoktur." buyurmuştur.[251] Deccal'in en önemli özelliği yalancılığı ve sahteciliğidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Muhakkak ki, kıyametten önce yalancılar vardır." hadislerinde yalancıların kıyametten önce çoğalıp toplumu ifsad edeceğini haber vermiştir.[252] Bu yalancılar, olmadıkları gibi görünüp insanları aldatır, toplumları ifsad ederler.

Deccal, rivayetlerde sebepler açısından tek bir kişinin sahip olamayacağı kadar güçlü özelliklere sahip bir şahıs olarak tasvir edilmiştir. Hatta bazen bir tek kişide bir araya gelmesi mümkün olmayan niteliklerin Deccal'de bulunduğu var sayılmıştır. Bu durum onun bir tek kişi olmadığını bir şahs-ı manevî olduğunu, bir grubu ve zihniyeti temsil ettiğini, ayrıca çeşitli dönemlerde farklı beldelerde farklı Deccaller'in var olduğunu göstermektedir. Nitekim bir hadiste "Her biri kendisini Tanrı'nın gönderdiği bir kurtarıcı gibi gösteren otuza yakın yalancı Deccal ortaya çıkmadıkça kıyamet kopmaz." buyrulmuştur.[253] Hadiste geçen "otuza ya-

---

251 Müslim, *Fiten* 126.
252 Müslim, *Fiten* 83.
253 Müslim, *Fiten* 84.

kın" ifadesi belirli bir sayı bildirmekten ziyade Deccal'in bir fikir akımı, ideoloji ya da bir davranış biçimini benimseyen kişilerin oluşturduğu bir grup olduğunu göstermektedir. Yalanın ve sahteciliğin genel adıdır Deccalizm. Nitekim Deccal kelimesi Arap dilinde "yalancı, göz boyayan, aldatıcı ve bir şeyi başka bir şeyle kaplayıp hakikatini gizleyen kişi" manalarına gelmektedir.[254] Bu açıdan bakılınca kendini ıslah edici gösterdiği halde müfsid olan bütün kötülük odakları için Deccal nitelendirilmesi yapılabilir. Deccal'in tarih boyunca sıkça karşılaşılan bu niteliklerini muhterem Fethullah Gülen şöyle anlatır:

"Fesat şebekelerinin başında bütün bir dünyayı herc ü merc eden Deccal gelir. Deccal; yalancı –hatta mübalâğalı bir isim olması hasebiyle– kendi yalanına kendisi de inanacak derecede profesyonel bir yalancı demektir. Peygamberlerin davasını ifsat etmeye çalışan herkese bu isim verilegelmiştir. Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) önce bir hayli Deccal ortaya çıktığı gibi bir o kadar da O'ndan sonra zuhur etmiştir. Hatta O'nun hayat-ı seniyyelerinde, yani ışık ve nur döneminde bile Müseylimetü'l-Kezzâb gibi, Secah gibi ve bir aralık irtidat eden Tüleyha –ona da denecekse– gibi Deccaller zuhur etmiştir. Deccaller'i tavsif mevzuunda Efendimiz'den şerefsüdûr olan hadis-i şerifler her dönemin Deccalini ayrı tarif ettiği için, genelde resimler farklı farklıdır. Meselâ, zalim bir kavmin Deccâliyet'ini anlatırken, "Gözleri çukurca, elmacık kemikleri çıkık, yüzleri ablak ve kalkan yapısında, ayaklarında çarık var." demek sûretiyle onların simaları çizgi çizgi anlatılır ve en karakteristik yanları üzerinde durulur. Yine Efendimiz'in değişik zaman dilimlerinde Müslümanların içinde zuhur edecek ve İslâm'ı tahrif hesabına nifak düşüncesini temsil eden dünya kadar insan tarifi vardır ki, siz onların Marks, Lenin, Troçki gibi profesyonel ya-

---

[254] Deccal'in etimolojik tahlili için bk. Sarıtoprak, *Deccal*, s. 20-22.

lancılar olduğunu hemen anlayabilir ve "Tam onları anlatıyor." dersiniz."[255]

Hadislerde Deccal'in alnında yazan yazıyı ancak mü'minlerin okuyabileceğinin haber verilmesi, bir gözünün kusurlu olduğunun vurgulanması hep onun bu sahte ve yalancı kimliğine yapılan vurgulardır.[256] Nitekim bir hadislerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Deccal'i şöyle anlatır: "Her peygamber ümmetini tek gözlü yalancıdan uyarmıştır. Dikkat edin o tek gözlüdür ama Rabb'iniz tek gözlü değildir. Onun iki gözünün arasında k-f-r, yani o kâfirdir." diye yazar."[257] Hadiste Deccal'in Cenâb-ı Hak-k'ın karşısında bir varlık olarak tasvir edilmesi, onun dinsizliği temsil ettiğini, Deccal'in tek bir şahıstan ibaret olmadığını onun küfrü temsil eden bir prototip olduğunu göstermektedir. Onun tek gözlü olması din ve maneviyâta düşman olduğunu, hakkı göremediği, iyilik ve hayrı bilmediği anlamındadır. Her şeyi dünyevî ölçüler içinde değerlendiren, kâfir/Deccal bakışı âhiret için çalışılmasını anlayıp değerlendiremediği için hadislerde değişik üslûplarla Deccal'in tek gözlülüğü üzerinde durulmuştur. Buradaki mecazlardan birisi de gözlerinin arasında "k-f-r" yazmasıdır. Hadisin bazı rivayetlerinde bu yazıyı okuma bilsin bilmesin her mü'minin okuyabileceği ifade edilmiştir.[258] Bu da göstermektedir ki, yazı bildiğimiz anlamda bir yazı değil, bir işaret ya da semboldür.

Deccâl, kendisini kurtarıcı ve dinin karşısında yeni bir çığır açıcı olarak ortaya koyar. Nitekim Allah Resûlü'nün vefatını müteakip peygamberlik iddiası ile ortaya çıkan yalancı ve sahtekârlar da kendilerini kurtarıcı gibi göstermiş ve kendilerine vahiy geldiği yalanını ortaya atmışlardır. Abdullah b. Ömer'e (radıyalla-

---

255 Fethullah Gülen, *Yol Mülahazaları*, s. 166.

256 Buhârî, *Fiten* 26; Müslim, *Fiten* 101, 102.

257 Müslim, *Fiten* 101.

258 Müslim, *Fiten* 105.

hu anh), peygamberlik iddiası ile ortaya çıkmış Muhtar es-Sekafî için "Muhtar kendisine vahiy geldiğini iddia ediyor." denilince, "Doğru söylemiş." diyerek "Muhakkak ki şeytanlar kendi dostlarına vahyederler (telkin)"[259] âyetini okumuştur.[260] Hak ile batılın birbirine karışacağı âhirzamanda Deccal kendisini Mesih gibi kurtarıcı göstermeye kalkışacağı için bazı hadislerde Deccal, "el-Mesîhu'd-Deccâl" diye nitelendirilmiştir. Bir yoruma göre de Deccal'in bir gözü kusurlu olduğu için kendisine Mesih/gözü silik denilmiştir. Bu rivayetlerde Deccal'in aldatıcı tabiatına işaret edilmiştir. Allah Resûlü bir hadislerinde Deccal'i anlatırken onun yanında cennet ve cehennemin olduğunu, gerçekte cennetin cehennem, cehennemin de cennet olduğunu haber vermiştir.[261] Bu hadislerde mecazî bir anlatım vardır, nitekim hadisin bir başka rivayetinde cennet cehennem yerine su ve ateş benzetmeleri geçmiştir: "Onun yanında su ve ateş vardır; ateşi gerçekte soğuk su, suyu da ateştir. Sakın aldanıp da helak olmayın." buyrulmuştur.[262]

Peygamber Efendimiz, Deccal'in nitelikleri kendisine bildirildiği için o nitelikleri taşıyan bazı şahısların Deccal olabileceğini ashabına haber vermiştir. Deccalin en önemli özelliklerden birisi alaycılık, kibir ve hakkı küçümsemedir. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yanında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhumâ) olduğu halde yolda karşısına çıkan Medine yahudilerinden İbn Sayyâd adlı bir şahsı Deccal olabilir mi diye sorguya çekmiş; ona "Benim Allah'ın Resûlü olduğuma şahitlik eder misin?" diye sormuş; İbn Sayyâd, "Sen benim Allah'ın Resûlü olduğuma şahitlik eder misin?" diye karşılık vermiştir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, "Ben Allah'a meleklerine ve kitaplarına iman

259 En'am Sûresi, 6/121.
260 Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, 7/333.
261 Müslim, *Fiten* 104.
262 Müslim, *Fiten* 106; Buhârî, *Fiten* 26, *Enbiya* 50

ettim. Ne görüyorsun?" demiş; İbn Sayyâd yine alaycı bir üslûpla "Suyun üzerinde bir taht görüyorum." diye karşılık vermiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "İblisin denizin üzerindeki tahtını mı görüyorsun; ne görüyorsun?" demiş. O, "İki doğru sözlü, bir yalancı görüyorum." diye karşılık verince; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kafası karıştı, uzaklaşın yanından" buyurarak, İbn Sayyâd'ın yanından ayrılmıştır.[263] Muhtemelen İbn Sayyâd, alaycı ve aldatıcılığı gibi özellikleri sebebiyle Deccal'in bir prototipi gibi görülmüş ya da Deccal ile onun soyu arasında bir alâka bulunduğunu Allah Resûlü, fark ederek ashabını uyarmak istemiştir. Nitekim bazı âlimler, konuyla ilgili hadisleri yorumlayarak Deccal fitnesini yahudilerin organize ettiğini öne sürmüşlerdir.[264] Onlara göre yahudiler Deccal'in en yakın adamlarıdır. Nitekim bu durum bir hadiste, "Taylasanlı yetmiş bin İsfehan yahudisi Deccal'in peşinden gider, ona uyar." şeklinde açıklanmıştır.[265] Allah Resûlü, İbn Sayyâd'da muhtemelen Deccal'in sûretini görmüş ve onu ashabına haber vererek gelecekteki Müslümanları onun fitnesine karşı uyarmıştır.

Deccal'le ilgili haberlerden birisi de Temim ed-Dârî adlı bir sahabinin anlattığı kıssadır. Temim ed-Dâri, denizde bir yolculukları esnasında bir adaya çıktıklarını, adada Cessase adlı bir yaratıkla karşılaştıklarını, Cessase'nin onları adadaki manastırda zincirlere vurulmuş iri cüsseli bir kişinin yanına getirdiğini anlatır. Zincirlere vurulmuş bu şahıs onlara bazı sorular sormuş ve sonunda "Ben şimdi size kendimi tanıtayım." diyerek konuşmaya başlamış ve sonra şöyle demiştir: "Ben Mesih Deccal'im. Çıkış için bana izin verilme zamanı yakındır. O zaman çıkıp yeryüzünde dolaşacağım. Mekke ile Taybe (Medine) hariç, kırk gün içinde uğramadığım belde kalmayacak. Bu iki şehir bana haramdır.

263 Müslim, *Fiten* 87.
264 Sarıtoprak, *Deccâl*, s. 120.
265 Müslim, *Fiten* 124.

Onlardan birine her ne vakit girmek istersem, elinde yalın kılıç bir melek beni karşılar, benim oraya girmeme mani olur. Onların her bir geçidinde bir melek vardır, onları korur!" Temim ed-Dârî'nin anlattığı bu olaydaki bazı hususları Allah Resûlü, daha önce ashabına anlatmıştı. Yeni gelen Temim ed-Dârî'nin bu anlatılanlardan haberi olmadan benzer şeyler anlatması Allah Resûlü'nü heyecanlandırdı ve "Bu Taybe'dir! Bu Taybe'dir! Bu Taybe'dir! Ben bunu size anlattım değil mi?" buyurdular. Halk da: "Evet!" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Allah Resûlü Efendimiz, "Temimi'd-Dâri'nin rivayetinin benim size ondan (Mesih Deccal'den) Mekke ve Medine'den anlattığıma uygun düşmesi hoşuma gitti. Bilesiniz O Şam denizinde veya Yemen denizindedir. Hayır, doğu tarafındandır. Evet, o doğu tarafından zuhur edecektir. O doğu tarafından zuhur edecektir!" buyurdu ve eliyle doğu tarafına işaret etti."[266] Temim ed-Dârî, muhtemelen farklı bir âleme ait hususları müşahede etmiştir. Uyanık/yakaza iken bazen insanların gördüğü misalî sahneler gibi o ve yanında bulunanlar, misal âlemine ait bir hakikatin temessülünü görmüşler ve gördüklerini aynen Allah Resûlü'ne anlatmışlardır. Efendimiz, onların anlattıkları ile kendisinin anlattığı bazı hakikatlerin uyumlu olması üzerine sevinmiş ve bunu ashabıyla paylaşmıştır.

İbn Ömer (radıyallahu anh), "Allah Resûlü, birgün şark tarafına dönerek, "Dikkat edin fitne bu taraftan, şeytan çağının yayıldığı yerden zuhûr edecektir." buyurdu." demiştir.[267] Çok kuvvetli bir ihtimal ile bu hadisleriyle Efendimiz, günümüzde, Avrupa'nın zalim ve kâfirlerine alternatif olarak şarkta zuhûr edecek olan fitneye işaret buyurmaktadırlar. Metinde geçen "Karn" kelimesi boynuz manasına geldiği gibi çağ ve asır manasına da gelir. Onun için bu kelimeye "boynuz" manasından ziyade "çağ" ve "asır"

---

266 Müslim, *Fiten* 119; Ebu Dâvud, *Melahim* 15.

267 Buhârî, *Fiten* 16; Müslim, *Fiten* 45.

manalarını vermek daha muvafıktır. "Şeytan Çağı" demektir ki Asr-ı Saadet'in mukabilidir. İnkâr-ı ulûhiyet esası üzerine kurulmuş ateist, ibahîyeci ve dünden bugüne şeytanın, nefs-i emmare vasıtasıyla insana fısıldamaya çalıştığı bütün fenalıkların birden hayata geçirilmesi sistemi. Kapitalizmin nesebi gayr-i sahih evladı. Bu ürpertici sistem, günümüzde can çekişiyor olmasına rağmen hâlâ yeryüzünde, din, diyânet, mukaddesât, tarih ve hatta demokrasi düşmanlığının rakip kabul etmez şampiyonluğunu sürdürmekte ve bir korkulu rüya olmaya devam etmektedir ki; zannediyorum Allah Resûlü de bütün efradı içinde, bilhassa bu sistemin hâkim olduğu döneme "Şeytan Çağı" diyor. Ve bu çağla gelen cihanşümûl krizlere karşı ümmetini uyarıyor.[268]

İslâm dünyasında ortaya çıkacak aldatıcı Deccal'e bazı rivayetlerde Süfyan denilmiştir. Deccal'le ilgili bütün özellikler Süfyan için de geçerlidir. Süfyan diye ayrıca isimlendirme, muhtemelen onun tahribatının büyüklüğü sebebiyle ve Müslümanları uyarmak maksadıyladır. Süfyan ile kastedilen muhtemelen İslâm dünyasındaki nifak şebekeleridir. Kendilerini hakka taraftarmış gibi gösterip yalan ve hile ile insanları aldatan şer şebekeleridir. Nitekim Allah Resûlü bazı hadislerinde "Deccal ümmetimin içinden çıkacak." sözüyle muhtemelen Süfyan'a işaret etmiştir.[269]

İslâm dünyasında insanları baskı ve zulümle idare eden despot idareciler çıkacağı hadiste dile getirilmiştir. Ebu Hureyre'nin (radıyallahu anh) rivayet ettiği bir hadiste Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Kahtan'dan bir adam çıkıp sopasıyla insanları sürü gibi idare etmedikçe kıyamet kopmaz." buyurmuştur.[270] Hadiste anlatılan kahtanî'nin kim olduğundan ziyade neyi ve kimleri temsil ettiği önemlidir. Bu hadiste âdeta âhirzamanda İslâm ümmetinin başına

268 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/143.
269 Müslim, *Fiten* 116.
270 Buhârî, *Fiten* 23, *Menâkıb* 7; Müslim, *Fiten* 60.

geçecek zorbalar haber verilmiştir. İslam ümmetinin karşılaşacağı fitneleri Peygamber Efendimiz âdeta tek tek haber vermiştir. Batı'dan gelen, dini açıkça inkâr eden Deccal fikri, Doğu'dan çıkan, görünüşte dini inkâr etmiyormuş gibi davranan nifak şebekeleri ve zalim/despot yöneticiler. Deccâl'in Doğu'dan çıkması, fitnenin doğudan çıkması ve İsfehan Yahudilerinin kurduğu fesat şebekeleri hep Doğu istikametini göstermektedir. Rivayetlerdeki bu Doğu teması, Deccal fitnesinin Doğu'dan gelip Müslümanlığı kabul eden bir milletin içine yuvalanacağına ve onların arasında sanki onlardanmış gibi gizleneceğine işaret etmektedir.

b. Ye'cûc-Me'cûc

Kur'ân-ı Kerîm'de bahsi geçen Ye'cûc ve Me'cûc kavmi kıyamet alâmetlerinin en meşhurlarından birisidir. Âyet-i kerîmede "Nihayet Ye'cûc ve Me'cûc'ün sedleri açılıp her tepeden dünyaya akın etmeye başladıkları, doğru vâ'din vaktinin yaklaştığı sıra, işte o zaman, kâfirlerin gözleri birden donakalır. 'Eyvah, bizlere! Biz bundan tam bir gaflet içinde idik, daha doğrusu kendimize zulmettik!' diyecekler."[271] buyrularak, kıyametten önce Ye'cûc ve Me'cûc kavminin yeryüzünü istila edeceği haber verilmiştir. Ye'cûc-Me'cûc çok geniş çaplı bir herc ü merci sembolize eden bir hâdisedir. Tarih boyunca bu özelliklere sahip birçok kavim ortaya çıkmıştır. Fakat kıyametten önce ortaya çıkacak Ye'cûc ve Me'cûc kavminin bütün yeryüzünü istilası en büyüğü ve yıkıcısı olacaktır. Allâhu a'lem.

Kur'ân-ı Kerîm'de Ye'cûc ve Me'cûc ile ilk karşılaşanın Hz. Zülkarneyn olduğu anlatılmaktadır. Zülkarneyn, doğuya doğru seyahatinde öyle bir yere ulaştı ki, orada güneş ışınlarına engel olabilecek ne bir dağ ne bir tepe ne de bir ağaç vardı. Bu itibarla da oradaki insanlar her güneş doğuşunda güneşin tulû ve harare-

---

[271] Enbiya Sûresi, 21/96, 97.

tiyle yüz yüze geliyorlardı ya da elbiseleri yoktu, örtüsüz ve üryan denecek hâlde idiler. Ne tabiî sütreleri, ne binaları, ne de ciddî bir elbiseleri vardı. Tam bir bedeviyet içinde yüzüyorlardı. "Dediler ki, Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye'cûc ve Me'cûc bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onlar arasında bir set yapman için sana bir vergi verelim mi?" [272]Bu Çin Seddi veya Kafkasya'daki Demirkapı ya da daha başka bir yer olabilir. Ancak daha sonraki âyetlerde tarifi yapılan şekliyle muayyen bir setten bahsetmek çok zor. Var olsa bile tayini ciddî bir araştırma ister. Bu sebeple sedden ziyade seddin arkasındaki topluma dikkat etmek lâzım. Evet, o toplum mânevî dinamikleriyle dimdik ayakta kaldığı müddetçe Ye'cûc-Me'cûc kabilelerinin fitne ve fesatları önlenebilecek; hiç olmazsa zararsız hâle getirilebilecektir. Burada anlatılmak istenen bir diğer husus da, yeryüzünde adalet ve istikametin temsilcisi olan Zülkarneyn'in, kendini ifade edemeyen veya ifade etmekten çekinen âcizlere, ezilenlere mesnet olmasıdır. O günkü ezilenler Türkler veya başka mazlum milletlerdi; ezenler de bölgeyi fesada veren Ye'cûc ve Me'cûc'dü. Bu aslı, nesebi ve kimliği belirsiz; ırz, namus, din ve milliyet tanımayan zorba kavmi, bir çılgınlığı esnasında Zülkarneyn durdurmuştu. Daha sonra da her devirdeki yeryüzü mirasçıları durduracaktır.[273]

Tarih boyunca birçok barbar ve istilacı kavim Ye'cûc ve Me'cûc olarak anılmıştır. Bu kavimler muhtemelen Ye'cûc ve Me'cûc'ün özelliklerini taşıdıkları için benzer ifadelerle anlatılmıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Siz, Arap olmayan Huz ve Kirman beldeleri ahâlileriyle harp etmedikçe kıyamet kopmaz. O kavmin yüzleri kırmızı, burunları yassı, çökük ve gözleri küçüktür; burunları sanki dövülmüş kalkan; ayakkabıları da kıldandır."[274] buyurarak Cengiz istilâsını haber vermiştir.

---

[272] Kehf Sûresi, 18/94.

[273] Bk. Fethullah Gülen, *Zihin Harmanı*, s. 141-145.

[274] Buhârî, *Menâkıb* 25; Müslim *Fiten* 62-66.

Mü'minlerin annesi Zeyneb binti Cahş (radıyallahu anhâ), anlatıyor. Bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Lâ ilâhe illallâh, yaklaşan kötülükten vay Arapların başına gelecek belalara. Bugün Ye'cûc ve Me'cûc'ün seddinden bu kadar (baş parmağı ile şehadet parmağını halka yaparak gösterdi) bir gedik açıldı." buyurarak telaşlı bir halde benim yanıma girdi.[275] Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir başka hadislerinde Ye'cûc ve Me'cûc'ün sedlerini yıkmak için nasıl sürekli çabaladığını mecazî bir üslûpla şöyle tasvir eder: "Ye'cûc ve Me'cûc (seddi) her gün kazarak nihayet güneşin ışığını görmeye yakın, başlarındaki kişi onlara: 'Haydi dönün, kazımıza yarın devam ederiz!' der. Allah Teâlâ Hazretleri, sabah oluncaya kadar seddi eski güçlü haline iade eder. Bu hal onların müddetleri doluncaya kadar devam edecek. Vakit dolup da Allah onları insanların üzerine göndermek istediği zaman, aynı şekilde yine kazacaklar, güneşin ışığını görecekleri ve gedik açılacağı zaman, başlarındaki 'haydi dönün inşaallah yarın kazmaya devam ederiz' diyecek. Onlar da 'inşaallah!' diyecekler; ertesi günü gelecekIer. Bu sefer seddi bıraktıkları gibi bulacaklar. Yine kazacaklar, bu sefer insanların üzerine çıkacaklar ve (uğradıkları) suyu içip tüketecekler. İnsanlar, onlara karşı kalelerine çekilecekler. Bu sefer onlar da oklarını göğe atacaklar. Okları, üzeri kanlı olarak geri dönecek. Bunun üzerine Ye'cûc ve Me'cûc, 'Biz yeryüzündeki insanları kahrettik ve göktekilere de galebe çaldık' diyecekler. Sonra Allah, onların enselerine musallat olacak deve kurtlarını gönderecek, bunlarla onları öldürecek."[276] Bu hadis-i şerifte, mecazî bir üslûpla, tarihin her döneminde Ye'cûc ve Me'cûc benzeri kavimlerin yeryüzünü ifsad etmek için gayret ettiği anlatılmaktadır. Onlar çıkış vakti gelince yeryüzünü istila edecekler ve yeryüzünün kaynaklarını tüketecekler. Onların şerrinden insanlar kendilerini inanan insanların inşa ettiği müesseselere sı-

275 Buhârî, *Enbiya* 7; Müslim, *Fiten* 1.

276 İbn Mâce, *Fiten* 33.

ğınarak kurtulacaklar. Oralara sığınanlar kendilerini kurtaracak. Bozguncular, gökyüzüne yönelip uzayı da ele geçirdiklerini iddia ederek şımardıklarında Allah onları kahredecek ve yeryüzü gerçek mirasçıları tarafından yeniden ihya edilecek. Allâhu a'lem.

Peygamber Efendimiz, "Kâ'be'nin kıyamete kadar vazifesini yerine getireceğini ve haccın yapılacağını "Ye'cûc ve Me'cûc'ün ortaya çıkışından sonra da Kâ'be'ye hacc yapılacak, umre yapılacak." şeklinde haber vermiştir. Bir başka rivayette ise "Kâ'be'ye hacc yapılmadığı bir zaman gelmedikçe kıyamet kopmaz." buyrulmuştur.[277] Bu hadislerden Ye'cûc ve Me'cûc'ün ortaya çıkışının kıyametin büyük alâmetlerinin ilklerinden olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra yeryüzünde yeniden sulh ve barış dönemi hüküm sürecektir. Allâhu a'lem.

2. İyiliğin Temsilcileri: Mehdi ve Mesih

İyi-kötü mücadelesi Hz. Âdem'in (aleyhisselâm) yaratılışı ve şeytanın Allah'a isyanı ile başlamıştır. Âdem'in (aleyhisselâm) oğulları arasında başlayan ayrılık ile birlikte yeryüzünde peygamberlerin temsil ettiği yol ile şeytan yarenlerinin yolu tarih boyunca mücadele içinde olmuştur. Fesat şebekelerinin temsilcileri olduğu gibi ıslah ve irşada adanmış ruhlar da vardır. Cenâb-ı Hakk'ın teyidi ve yardımı ile bu büyük insanlar Peygamber Efendimiz'in bıraktığı ilim mirasının hakkını vererek ilim-amel ve aksiyon bütünlüğüne mazhar olmuş Rabbânî âlimlerdir. Müfsidleri haber veren Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetine yol gösterecek Rabbânî âlimleri de haber vermiş, onları müjdelemiştir. "Allah, her yüz yılda dini yenileyen (müceddid) birini gönderir."[278] hadisinde anlatıldığı gibi her devirde ümmete yol gösteren büyük âlimler, mürşidler bulunmuştur. Dinin yenilenmesi (tecdid), o yüzyıl-

---

277 Her iki rivayet için bk. Buhârî, *Hacc* 47.
278 Ebu Dâvud, *Melâhim* 1.

da ortaya çıkan yeni durumlara karşı ne yapılması gerektiğinin ortaya konulması anlamındadır. Yeniçağda yeni plan ve projelerle dinî hayatın yaşanması misyonunu yerine getiren âlimlere bu hadis-i şeriften mülhem "müceddid" denilmiştir. Ayrıca hadislerde Mehdi ve Mesih gibi bazı Zatlardan bahsedilmiştir ki, onlar da bir manada tecdid misyonu eda eden insanlardır. Ancak hem yaşadıkları dönem itibarıyla hem de misyonları itibarıyla önceki asırlardaki müceddidlerden bazı farklı yönleri bulunmaktadır. Onların tecdidi hayatın her alanı ile ilgilidir; hatta yeryüzündeki tüm insanları ilgilendiren bir misyonla vazifelidirler.

a. Mehdi

Mehdi, hidayete ermiş, sırat-ı müstakîme yönlendirilmiş kimse demektir. Mehdi, zulüm ve adaletsizliğin her tarafı kapladığı bir zamanda gelip yeryüzünü adaletle dolduracağı ve İslâm'ı hâkim kılacağı söylenen, Ehl-i beytten olacağı işaret edilen halaskârdır.[279] Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde "Mehdi bizden, ehl-i beyttendir. Allah onu bir gecede zafere erdirecektir. Mehdi Fatıma evladındandır." buyurmuştur.[280] Yine bir başka hadislerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Mehdi benim zürriyetimden, kızım Fâtıma'nın evladlarındandır." buyurmuştur.[281] Hz. Ali (radıyallahu anh), bir gün oğlu Hasan radıyallâhu anh'a baktı ve "Bu oğlum, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) tesmiye buyurduğu üzere Seyyid'dir. Bunun soyundan Peygamberinizin adını taşıyan biri çıkacak. Ahlâkı yönüyle Peygamberinize benzeyecek; fiziki yönüyle ona benzemeyecek." demiştir.[282]

---

279 Fethullah Gülen, *Ümit Burcu*, s. 33.

280 İbn Mâce, *Fiten* 34.

281 Ebu Dâvud, *Mehdi* 1. Kütüb-i sitte musanniflerinden Ebû Dâvud, *Sünen* adlı eserinde Mehdi konusundaki hadisleri "*Kitâbu'l-Mehdî*" adlı müstakil bir bölümde rivayet etmiştir. Bu konudaki hadisleri topluca görmek için bk. Ebu Dâvud, *Sünen* 30. kitap, s. 645-647.

282 Ebu Dâvud, *Mehdi* 1.

Mehdi muvaffakiyeti ile birlikte Deccâliyet son bulacak, âhirzamanın fitne dönemi yerini barış ve huzur dönemine bırakacaktır. İktisadî ve ilmî açıdan büyük ilerlemeler gerçekleşecek, ekonomik sıkıntılar bitecek, yeryüzünde açlık kalmayacak, zenginlik adaletli bir şekilde paşlaşılacaktır. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Ümmetimin sonunda malı tek tek saymayarak avuç avuç dağıtan bir halife gelecektir." buyurarak, bu refah dönemini haber vermiştir.[283] Mehdi'nin hükmettiği dönemin en önemli özelliği karanlık bir zulüm döneminden sonra gelip bütün yeryüzünü adaletle doldurmasıdır. Cenâb-ı Hakk'ın Âdil isminin yeryüzünde tecellisi adına bu öyle önemli bir vazifedir ki, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Dünyanın tek günlük ömrü bile kalmış olsa Allah o günü uzatıp, benim soyumdan bir kimseyi o günde gönderecektir." buyurarak, vaad edilen bu adalet ve barış çağının muhakkak gerçekleşeceğine işaret etmiştir. Hadisin farklı rivayetlerinde Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm), "Ehl-i beytimden birisi ki bu zatın ismi benim ismime uyar, babasının ismi de babamın ismine uyar. Bu zat, zulüm ve adaletsizlikle dolu yeryüzünü adalet ve hakkaniyetle dolduracaktır." buyurmuştur.[284] Mehdi ile ilgili rivayetleri değerlendiren Bediüzzaman, Mehdi'nin gönderilmesinin hikmetini ve aklî delillerini şöyle izah eder:

"Cenâb-ı Hakk, kemâl-i rahmetinden, Şeriat-ı İslâmiye'nin ebedîyetine bir eser-i himayet olarak, herbir fesad-ı ümmet zamanında bir muslih veya bir müceddid veya bir halife-i zîşan veya bir kutb-u âzam veya bir mürşid-i ekmel veyahut bir nevi mehdî hükmünde mübarek zatları göndermiş, fesadı izale edip milleti ıslah etmiş, Din-i Ahmedî'yi (aleyhissalâtü vesselâm) muhafaza etmiş. Madem âdeti öyle cereyan ediyor. Âhirzamanın en büyük fesadı zamanında, elbette en büyük bir müçtehid, hem en büyük bir mü-

283 Müslim, *Fiten* 67.

284 Ebu Dâvud, *Mehdi* 1; Tirmizî, *Fiten* 52.

ceddid, hem hâkim, hem mehdî, hem mürşid, hem kutb-u âzam olarak bir zât-ı nuranîyi gönderecek ve o zat da Ehl-i Beyt-i Nebevî'den olacaktır. Cenâb-ı Hakk bir dakika zarfında beyne's-semâ ve'l-arz âlemini bulutlarla doldurup boşalttığı gibi, bir saniyede denizin fırtınalarını teskin eder. Ve bahar içinde bir saatte yaz mevsiminin nümunesini ve yazda bir saatte kış fırtınasını icad eden Kadîr-i Zülcelâl, Mehdî ile de Âlem-i İslâm'ın zulümatını dağıtabilir. Ve vaad etmiştir; vaadini elbette yapacaktır."[285]

Bediüzzaman Hazretleri, Mehdi'nin harikulâde özelliklere sahip tek bir şahıs değil bir cemaatin mümessili olduğunu ve Mehdiyet'in şahs-ı maneviyi temsil ettiğini ifade etmiştir. O, bu konuda şöyle der:

"Büyük Mehdi'nin çok vazifeleri var. Ve siyaset âleminde, diyanet âleminde, saltanat âleminde, cihad âlemindeki çok dâirelerde icraatları olduğu gibi, herbir asır, me'yusiyet vaktinde kuvve-i maneviyesini teyid edecek bir nevi Mehdi'ye veyahut Mehdi'nin onların imdadına o vakitte gelmek ihtimaline muhtaç olduğundan, Rahmet-i İlâhiye ile her devirde, belki her asırda bir nevi Mehdi Âl-i Beyt'ten çıkmış, ceddinin şeriatını muhafaza ve sünnetini ihya etmiş."[286]

b. Mesih

İbranicede mübarek anlamına gelen Mesih, Hz. İsa'nın (aleyhisselâm) isimlerinden biridir. Hz. İsa'ya her türlü günahtan korunmuş olması, dokunduğu hastaların Allah'ın izniyle şifa bulması, yeryüzünde çok seyahat etmesi sebebiyle Mesih denilmiştir.[287] Ebu Hureyre (radıyallahu anh), Allah Resûlü'nün (aleyhissalâtü vesselâm), şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Nefsim kudret elinde olan

---

285 Said Nursî, *Mektubat*, s. 644.
286 Said Nursî, *Şuâlar*, 5. Şuâ, s. 707.
287 Fethullah Gülen, *Ümit Burcu*, s. 33.

Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim! Meryem oğlu İsâ'nın, aranıza adâletli bir hâkim olarak ineceği, istavrozları kırıp, hınzırları öldüreceği, cizyeyi kaldıracağı vakit yakındır. O zaman, mal öylesine artar ki, kimse onu kabul etmez; tek bir secde, dünya ve içindekilerin tamamından daha hayırlı olur." Daha sonra Ebu Hureyre (radıyallahu anh), "Dilerseniz "Kitap ehlinden hiçbir kimse yoktur ki, ölümünden önce onun (İsa'nın) hak peygamber olduğuna iman etmesin. Kıyamet gününde ise İsâ onlar aleyhine şâhitlik edecektir."[288] âyetini okuyun." demiştir.[289]

Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) "Ümmetimden bir grup, hak için muzaffer olarak mücadeleye kıyamet gününe kadar devam edecektir. O zaman Meryem oğlu İsa iner. Müslümanların başındaki Zat ona

– Gel bize namaz kıldır! der. Fakat İsa (aleyhisselâm),

– Hayır! der, Allah'ın bu ümmete bir ikramı olarak siz birbirinizin emirisiniz!.[290] İki Cihan Serveri, Hz. İsa'nın nüzul edip Müslümanların imamı arkasında namaz kıldığını bildiren bu hadislerinde İseviyetin tasaffi ederek Muhammedî ruhla bütünleşeceğine işaret etmiştir. O gün, inkârın temsilcileri, inananları derdest ettikleri esnada, gök kuvvetini elinde tutanlar, Allah'ın yardımıyla Müslümanların ma'kûs talihini bir kere daha değiştirecek ve ilhadın burnu bir kere daha kırılacak. Cihanşümûl bu boğuşmada her taraf cenazelerle dolacak ve yeryüzünü dolduran bu cenazeleri de kartallar taşıyacaktır.[291] Bediüzzaman Hazretleri, Hz. İsa'nın nüzûlünü ve İslam'a tabi olacağını bildiren bu rivayeti şöyle değerlendirir:

"Âhirzamanda Hazret-i İsâ Aleyhisselâm gelecek, Şeriat-i

---

288 Nisa Sûresi, 4/159.

289 Buhârî, *Büyû'* 102, *Mezalim* 31, *Enbiya* 49; Müslim, *İman* 242; Ebu Dâvud, *Melâhim* 14; Tirmizî, *Fiten* 54.

290 Müslim, *İman* 247.

291 Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/144.

Muhammedîye (sallallahu aleyhi ve sellem) ile amel edecek." meâlindeki hadisin sırrı şudur ki. Âhirzamanda, felsefe-i tabiiyenin verdiği cereyan-ı küfrîye ve inkâr-ı ulûhiyete karşı, İsevîlik dinİ tasaffi ederek ve hurafattan tecerrüd edip İslâmiyet'e inkılâp edeceği bir sırada, nasıl ki İsevîlik şahs-ı mânevîsi, vahy-i semâvî kılıcıyla o müthiş dinsizliğin şahs-ı mânevîsini öldürür. Öyle de, Hazret-i İsâ Aleyhisselâm, İsevîlik şahs-ı mânevîsini temsil ederek, dinsizliğin şahs-ı mânevîsini temsil eden Deccal'ı yani, inkâr-ı ulûhiyet fikrini öldürecektir."[292]

Hz. İsa'nın nüzulü âyet ve hadislerle sabit bir hakikat olmakla birlikte, nüzulün keyfiyeti açıkça tasrih edilmemiştir. Hadislerin zahiri esas alınarak Hz. İsa'nın gökyüzünden doğrudan indiği kabul edildiği takdirde onun inişini herkes kabul etmek zorunda kalacaktır. Hz. İsa'nın birinin içine girdiği kabul edildiği takdirde ise onun bir başkasına hulul edip onunla ittihad ettiği yani reenkarnasyon fikri kabul edilmiş olur ki, bu dinî açıdan kabul edilmesi mümkün olmayan bâtıl bir fikirdir. Hiç kimse "ben Mesih'im." diyemez. Peygamber olmayan bir kimsenin peygamber olduğunu iddia etmesi İslâm'ın reddettiği kâfirce bir iddiadır.[293]

Hz. İsa'nın nüzulü meselesinde, onun bedenen yeryüzüne ineceği, ümmet-i Muhammed arasında "telakki bi'l-kabule" mazhar olmuş bir meseledir. Bediüzzaman Hazretlerinin onu şahs-ı manevî olarak anlaması ise, bu anlayışa ters değildir. Bütün bütün Hz. İsa'nın nüzulünü inkâra gelince; o maddenin dar kalıpları içinde sıkışmış olmanın göstergesidir. İlim ve teknolojinin insanlık tarihi boyunca, gelişe gelişe zirve noktalara oturduğu asrımızda, bizim gördüğümüz, duyduğumuz şeyler ancak binde 4-5. Ve biz hâlâ madde üzerinde çalışmalara devam ediyor, karşımıza çıkan yeni yeni bilgilerle şaşırıp kalıyoruz. Ama buna rağ-

---

292 Said Nursî, *Mektubât*, s. 2.

293 Fethullah Gülen, *Ümit Burcu*, s. 45-47.

men "gördüğümüzden başka şeylere inanmayız." diyenler, (haşa) Zât-ı Ulûhiyet'i bile bir kalıba oturtma gayreti içindeler. İhtimal rûhanîler onların bu haline bakıp, dünyanın en aptal insanları toplanmış ve materyalizm mezhebini teşkil etmişler diyorlardır. Durum böyle iken, Hz. İsa'nın nüzulünü birçok sahih hadise rağmen, pozitivizmin, rasyonalizmin kurallarına uymuyor diye inkâr etmenin hiçbir dayanağı ve anlamı olmasa gerektir.[294]

Gerek Mehdi'ye, gerekse Mesih'e insanüstü birtakım özellikler atfedilmesi katiyen doğru değildir. Ancak toplumu İslâm'a yöneltecek salih yöneticiler, ilim, kalp ve ruh insanları İslâm dünyasının her döneminde bulunmuştur. Bazı âlimler, Hz. İsa'nın nüzûlünü "şahs-ı manevi"nin nüzûlü olarak yorumlamışlardır. Bu yoruma göre Hz. İsa'nın nüzûlü, Hristiyanlık âleminin İslâm'a iktida etmesi şeklinde anlaşılmalıdır. Hristiyanlığın tasaffi etmesi için Hz. İsa'nın şahsen nüzûlünü de uzak görmemekle beraber, bu nüzûlün keyfiyeti hakkında tafsilata girmeyi uygun bulmamışlardır. Hz. İsa'nın şahs-ı manevi olarak nüzûlü mümkündür. O ruh, o mana inebilir. Bu takdirde Hz. İsa'nın nüzûlünü âhirzamanda bir şefkat ruhu, bir merhamet manası öne çıkacak, insanlar üzerinde bir rahmet esintisi belirecek ve insanlar birbiriyle anlaşacaklar, uzlaşacaklar şeklinde anlamak mümkündür.[295]

294 Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 2*.
295 Fethullah Gülen, *Ümit Burcu*, s. 41, 42.

Yedinci Bölüm

KIYAMET VAKTİ: SON ALÂMETLER

KIYAMET VAKTİ: SON ALÂMETLER

"Fitne-i âhirzamanın müddeti uzundur; biz bir faslındayız." (Bediüzzaman)

Kıyamet alâmetlerini doğru anlamayı ve yorumlamayı zorlaştıran en önemli husus, zaman mefhumudur. Her devir insanı kıyamet alâmetlerini kendi devri ile ilişkilendirerek yorumlamıştır. Bunun sonucunda tarih boyunca kıyamet alâmetlerinin yorumu konusunda birbirine zıt birçok görüş ortaya çıkmıştır. Kıyamet alâmetlerinin mücerred bir üslûpla anlatılmış olması ve bazı kıyamet alâmetlerinin nümunelerinin her devirde tekrarlanması da kıyamet alâmetlerinin yorumunu etkilemiştir. Kıyametin son büyük alâmetlerini yorumlamak ise daha da güçtür. Zaman âdeta sona doğru yakınlaştıkça daha harikulâde alâmetler ortaya çıkmaya başlayacaktır.

Kıyamet alâmetleri arasında tam bir sıralama yapmak mümkün olmasa da rivayetlerdeki kayıtlardan hareketle bazılarının kıyametin son-büyük alâmetleri olduğu söylenebilir. Bazı kıyamet alâmetlerinin kıyametin hemen öncesinde vuku bulacağı hadislerde açıkça bildirilmiştir. Diğer bir kısmının sona doğru ortaya çıkacağı ise birtakım karinelerle belirlenmiştir. Zamanın ve sıra-

nın belirlenmesi kıyamet alâmetlerini doğru yorumlama açısından da önemlidir. Bu bölümde ele alınacak kıyamet alâmetlerinin kendi içindeki sıralamasında da kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Allâhu a'lem, diyerek kıyamet saatinin yakınlaştığını gösteren son alâmetleri görelim.

1. Dabbe

Dabbetü'l-arz tabiri hem Kur'ân-ı Kerîm'de hem de hadis-i şeriflerde geçmektedir. Dabbe kelimesi, yerde debelenen, ayakları üzerine yürüyen, canlı demektir. Meselâ, Allah, yeryüzünde debelenip duran, yürüyen, ayakları üzerine emekleyen değişik varlıkları bir çırpıda anlatırken buyuruyor ki: "Allah her canlıyı (dabbe) sudan yarattı: Onlardan kimi karnı üzerinde (sürünerek) yürür, kimi iki ayak üstünde yürür, kimi de dört (ayak) üstünde yürür. Allah dilediğini yaratır..."[296] Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı canlılar içinde en küçük canlılardan en büyük varlıklara kadar hepsi âyette anlatıldığı gibi sudan yaratılmıştır. Allah Teâlâ, soyu tükenmiş dinazorları, mamutları ve diğer varlıkları yarattığı gibi şu anda bilmediğimiz bazı türleri de ileride yaratacaktır. Atmosferin, iklimin değişmesi sonucunda yeni canlı türleri yaratılabilir. Bütün bu varlıklar âyette anlatılan "dabbe" kavramına girmektedirler. Canlıları yaratan Allah olduğu gibi onları rızıklandıran da yine O'dur: "Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah'a aid olmasın."[297] ve "Nice canlı (dâbbe) var ki rızkını taşıyamaz, onları da sizi de Allah besler."[298] âyetlerinde bildirildiği gibi bütün dabbe/canlıların rızkını veren Allah'tır.

Dabbetü'l-arz kıyametin son alâmetlerinden birisidir. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Üç şey vardır ki, çıktık-

296 Nur Sûresi, 24/45.
297 Hûd Sûresi, 11/6
298 Ankebut Sûresi, 29/60

ları zaman daha önce iman etmeyen veya imanın sevkiyle hayır kazanamamış kişiye iman etmek artık fayda vermez: 1) Güneşin batıdan doğması, 2) Deccâl, 3) Dabbetü'l-arz" buyurmuştur.[299] Dabbetü'l-arz'ın özelliklerinden birisi de bütün yeryüzünü etkilemesidir. Dabbe çıkar, yeryüzünde dolaşır ve hemen her taraftan görülür. Dabbetü'l-arz'ın özelliklerinden birisi de mü'min kâfir her insanı etkilemesidir. Hadis-i şerifte bu husus "Dabbetü'l-arz, Hz. Musa'nın asası, Hz. Süleyman'ın mührü yanında olarak çıkacak, mü'minlerin yüzünü parlatacak, mühür ile kâfirin burnunu mühürleyecek, insanlar sofraya toplanacak, mü'min ve kâfir tanınacak." şeklinde anlatılmıştır.[300]

Dâbbetü'l-arz, (yeryüzünden çıkan canlı ya da topraktan olan varlık) tabiri ise, Neml Sûresi'nde 82. âyette geçer. "O söz, başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir Dabbe (canlı) çıkarırız; o, onlara insanların, âyetlerimize içtenlikle inanmadıklarını söyler" yani, işiniz bitti artık yeryüzünde teşhir vazifesini gördünüz, yeryüzü de, meşher olma vazifesini bitirdi. Bu meşherin açılmasından maksat, Allah'ın burada, bilinip tanınması ve bunun ilan edilmesi idi. Şu anda artık bilinmediğine ve yeryüzünde Allah diyenlerin sayısı her gün biraz daha azaldığına göre, öyleyse, Allah sizin hakkınızda yok olma hükmünü verdi. İşte bu hükmün verilmesi için de biz, yerden konuşan bir dâbbe çıkarıverdik. O dâbbe ister konuşarak, ister mikrofonla, isterse hâl diliyle olsun konuşan bir dâbbedir ve artık bundan böyle, insanların iman etmeyeceklerini ilân edecektir. Yani dâbbenin çıkması, mevcut îmanî durum ve iman kadrosunun duraklaması, bir ölçüde geriye gitmesi zayıflaması, hatta bitmesi ve tükenmesi demektir. Zaten bu âyetin arkasında da hemen haşr-ü neşirle alâkalı âyetler geliyor ki; bundan da, Dâbbetü'l-arz'ın kıyametin son önemli alâmetlerinden birisi olduğu anlaşılmaktadır.

---

299 Müslim, *İman* 249.

300 Tirmizî, *Tefsîru sûreti'n-meml* 28.

Dâbbetü'l-arz, zuhur edecek 10 kıyamet alâmetinden bir tanesi ve ihtimal ki aynı zamanda sonuncularından birisidir. Öyle bir sonuncu ki, âyetin siyak ve sibakından anlaşıldığına göre, bu hayvanın zuhuruyla artık yeryüzünde iman mevcelenmesi, çağlaması duracak ve İslâm'a ait her şey, süratle kuruma ve tükenmeye doğru gidecek. İnanmışları, arkadan başka inananlar takip etmeyecek, inanmış olanlar da bundan böyle inançları adına yakîn hasıl edemeyecekler. Demek ki, fen ve felsefe çok ileriye gidecek; teknik ve teknolojide başdöndürücü muvaffakiyetler olacak; insanlar yaratma (!) sevdasına kapılacaklar.. tüplerde tüp bebekler yapacaklar ve robot adamlar yapılacak; dünyanın idaresi de onlara bırakılacak... Her yanı, "yarattım" diyen sergerdanlar saracak ve onlar katiyyen Allah hakkında yakîne yanaşmayacaklardır.

Dâbbetü'l-arz olmaya namzet, sıra bekleyen, muhakkak ve mutasavver daha bir sürü yaratık var. Meselâ, onlardan bir tanesi şimdi de bilim-kurgu yazarlarını meşgul eden ve ilerde insanlığın kaderine hâkim olacağından bahsedilen robotlardır. Kur'ân işaret ediyor ki: Yeryüzünde şu tür, şu tür canlıların dışında Allah'ın yaratacağı bazı şeyler var ki siz onları bilmiyorsunuz. Yani ne laf dinlerler, ne merhametten anlarlar. Ne ağlamaları, sızlamaları dinler ne de ayaklarına kapanmakla merhametlerini celbedebilirsiniz. Hatta böyle bir şey şimdiden o kadar endişe salmaktadır ki, bu teknolojiyle meşgul olanlar bile, bir gün bunlar programlanıp, ayarlanıp fezaya salındıktan sonra etrafı yakıp yıkacaklarından; sulh istense dahi sulha yanaşmayacaklarından; yeryüzünde tam bir fesat unsuru olarak her şeyin altını üstüne getireceklerinden bahsediyorlar ki, dâbbe hakikatının bir cüz'üne ciddi bir namzet gibi görünmektedir. Ancak bu kadarı dahi, aceleden verilmiş bir karar olacağından, daha dikkatli konuşmak icab edecektir. Öyleyse tekniğin tankından; geleceğin robot adamlarına kadar; bugünün küçük virüslerinden, daha sonraların hangi azgın ve salgın

hastalıklarına ve küçük yaratıklara kadar; ondan da âhirzamanda eşi görülmedik büyük katliamlarla hortlayacak ve milyonların ölümünü netice verecek henüz adı konmamış hastalık âmillerine kadar hepsi; önce ruhun, sonra bedenin ölümünün dili olan "Dâbbetü'l-arz"ın birer temsilcisi olabilir.[301]

2. Duman/Duhân

Kıyamet alâmetlerinden birisi de bütün gökyüzünü kaplayacak bir dumandır. Kur'ân-ı Kerîm'de kıyamet alâmeti olan bu "duman" şöyle anlatılır: "O halde sen göğün, bütün insanları saracak olan aşikâr bir duman çıkaracağı günü gözle. Bu, gayet acı bir azaptır. İşte o zaman insanlar: "Ey ulu Rabb'imiz, bizden bu azabı kaldır, çünkü artık iman ediyoruz.." derler."[302] Âyette geçen "duman" iki şekilde tefsir edilmiştir: Kureyş Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) isyanda ileri gidince O, Yûsuf (aleyhisselâm)'ın yedi kıtlık yılı gibi kıtlığa mâruz kalmaları için beddua etti. Kıtlık oldu. Öyle ki köpek leşlerini bile yediler. Peygamberimize gelip bunun kaldırılması için duasını istirham ettiler. Bu kıtlık sırasında açlığın etkisiyle onlar yer-gök arasını duman halinde görüyorlardı. İşte bu âyet-i kerîmede bahsi geçen duman, Kureyş'in başına gelen söz konusu hadisedir. Bu takdirde duman, mecaza hamledilmiş olur. İkinci yoruma göre ise âyet-i kerîmede anlatılan duman Allah Resûlü'nün hadislerinde zikredilen kıyamet alâmetlerinden olup doğu-batı arasını kaplayacak dumandır. Rivayetlere göre bu duman, inkârcıların kulaklarından girecek, başlarını yakıp kavuracak ve onları öldürecek; mü'minleri de nezleye (zükam) yakalanmış gibi bir hale düşürecektir. Bu takdirde dumanı mecaza hamlederek düşünce kaymaları neticesinde oluşan şaşkınlıklar, itikadî marazlar ve fikir herc ü merci şeklinde

301 Bk. Fethullah Gülen, *İnancın Gölgesinde*, 2/134, 135.
302 Duhân Sûresi, 44/10-12.

anlamak mümkündür. Allâhu a'lem, duhan maddi bir azap da olabilir. Kıyamet alâmeti olan duhanda sigara hastalığından atom bombası gibi kitle imha silahlarına ya da ozon tabakasının sebep olabileceği felaketlere kadar bazı âhirzaman belalarına işaretler bulunabilir. Küllî bir nazarla hadis-i şeriflere bakıldığında duhanı, maddi bir bela şeklinde anlamaktan ziyade, iyinin kötüden, güzelin çirkinden, doğrunun eğriden ayırt edilemediği bir dönemin sembolü olarak kabul etmek daha isabetli gözükmektedir[303]

3. Ateş

Peygamber Efendimiz kıyamet alâmetlerini anlattığı bir hadislerinde "Kıyamet alâmetlerinin sonu ise Yemen'den çıkıp insanları toplanacakları yere (mahşer) süren bir ateştir." buyurmuştur.[304] Allah Resûlü, fitnelerden uzaklaşmayı emretmiştir. Yemen'den bir ateş çıkınca ne yapmaları gerektiğini soran sahabîlere o gün Arapların yaşadığı bölgelerin en kuzeyi olan Suriye'ye gitmelerini tavsiye etmiştir. İbn Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm): Kıyametten önce, Hadramevt'ten -veya Hadramevt denizinden- bir ateş çıkacak, insanları toplayacak." buyurmuşlardı. Orada bulunanlar: "Ey Allah'ın Resûlü (o güne ulaşırsak) ne yapmamızı emredersiniz?" diye sordular. "Suriye'ye gitmenizi tavsiye ederim." buyurdu.[305]

Arap yarımadasından çıkacak ateşin başka bazı hadislerde Hicaz'dan çıkacağı bildirilmiştir. Bu ikisi iki ayrı ateş olabileceği gibi, Hicaz'dan sözü ile Yemen'den sözü yön bildirmek için söylenmiş de olabilir. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Hicaz'dan bir ateş çıkmadıkça Kıyamet kopmaz. Bu ateş Busra'daki develerin boyunlarını aydınlatır." buyurarak, Hicaz'dan çıkacak

303 Fethullah Gülen, *Vuslat Muştusu*, s. 211, 216.
304 Müslim, *Fiten* 40.
305 Tirmizî, *Fiten* 42.

ateşin kıyamet alâmeti olduğunu haber vermiştir.[306] Busra, Şam yakınlarında bir adı da Havran olan bir şehirdir. Hicaz bölgesinde çıkan bu ateşin Suriye'den görüleceğini haber vermesi bu ateşin fiziki büyüklüğünü anlatmak için söylenmiş bir söz olabileceği gibi ateşin fitnesinin Suriye bölgesine kadar her mıntıkayı etkileyeceğini kinaye sanatı ile anlatmak istemiş de olabilir. Nitekim tarihte benzer olaylar meydana gelmiştir. Medine'de hicrî 654 yılında bir depremden sonra büyük bir ateş çıkmış, Çarşamba gecesinden Cuma sabahına kadar süren bu ateşin Busra'daki dağlardan da görüldüğü kaydedilmiştir.[307]

4. Rüzgâr

Kıyamete yakın inanan insanların ruhlarının bir rüzgârla kabzedileceği ve kıyametin dehşetini yalnızca inançsızların göreceği rivayet edilmiştir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Allah Teâla hazretleri ipekten daha yumuşak bir rüzgârı Yemen'den gönderir. Bu rüzgâr, kalbinde zerre miktar iman bulunan hiç kimseyi hariç tutmadan hepsinin ruhunu kabzeder." buyurarak bu rüzgârı anlatmıştır.[308] Kıyamet alâmetlerinin anlatıldığı başka bir hadiste âhirzamanda "insanları denize dökecek bir rüzgârın" çıkacağı bildirilmiştir.[309] Bu rüzgâr ile mü'minlerin ruhunu kabzeden rüzgâr muhtemelen farklıdır. Çünkü bu rivayette insanları denize dökecek şiddetli bir fırtınadan haber veriliyor.

Enes b. Mâlik'ten (radıyallahu anh) rivayet edilen bir hadiste Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm), "Yeryüzünde Allah Allah denildikçe kıyamet kopmayacaktır." buyurmuştur.[310] Kıyamet zamanı uzun olduğundan bu hadis kıyametin son anındaki durum ile

---

306 Buhârî, *Fiten* 24; Müslim, *Fiten* 42.

307 Dâvudoğlu, *a.g.e.*, 11/6985.

308 Müslim, *İman* 185.

309 Müslim, *Fiten* 40, 41.

310 Müslim, *İman* 234; Tirmizî, *Fiten* 35.

ilgili olabileceği gibi âhirzamanda meydana gelecek bazı hâdiselerle ilgili de olabilir. Nitekim bazı âlimler, anılan hadisi Allah isminin yerine farklı memleketlerde farklı isimlerin yerleştirilmeye çalışılması şeklinde yorumlamışlardır. Keza hadiste Allah adının anıldığı mekânların kapatılması ve Allah adının anılmasının yasaklanmaya çalışılması gibi Müslümanların karşılaştıkları bazı kısıtlama ve yasaklara işaret edildiği de söylenebilir.[311] Bu takdirde hadis "Allah Allah denilmediği bir zaman dilimi kıyametten önce muhakkak gelecektir." şeklinde yorumlanır.

5. Güneşin Batıdan Doğması

Güneşin batıdan doğuşu hadis-i şeriflerde haber verilmiş en önemli kıyamet alâmetlerinden birisidir. Güneşin batıdan doğuşu ile tevbe kapısı kapanacaktır. Çünkü artık her şey açık ve kesin bir şekilde belli olacaktır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "İlk çıkacak Kıyamet alâmeti güneşin battığı yerden doğması ve kuşluk vakti insanların üzerine Dâbbe(tü'l-arz'ın) çıkmasıdır. Hangisi önce çıkarsa, arkadaşı da hemen onun peşinden çıkar."[312] buyurarak kıyametin kopuş anının güneşin batıdan doğuşu ile başlayacağını haber vermiştir. Güneşin batıdan doğmasında fizik âlemin kapılarının kapanıp fizik ötesi âleme geçişi haber veren bir teşbih de vardır. Nasıl ki güneş her sabah doğuşu ile gündüzün ve hayatın başlangıcını müjdeliyor batıdan doğuşu ile de âdeta âhiret âleminin doğuşunun müjdesi olacaktır. Allah Resûlü hadislerinde Deccal'in doğudan çıkacağını haber vermiştir. Kötülük odaklarının doğu ile simgelenmesine karşılık onların açtığı kötü çığırların batıdan doğan güneş ile ortadan kaldırılacağı anlatılmak istenmiş de olabilir. Yine bazı âlimlerimizin yorumuyla geçmişte peygamberlerin birçoğu doğuya gönderilmiş olmakla birlikte gelecekte

311 Said Nursî, *Şuâlar*, s. 698.
312 Müslim, *Fiten* 118; Ebu Dâvud, *Melahim* 12.

ise nifak ve kötülük doğuda zuhur edecek ve İslâm'ın nuru da Batı'da parlayacaktır. İstikballe ilgili hadis-i şeriflerde bazı hakikatlerin perdesi aralanmakta ama perde tam açılmamaktadır. Bazen bir söz çok farklı hakikatleri ifade edebilmektedir. İşte güneşin batıdan doğması da çok anlamlı bu sözlerden birisidir.

Güneşin Batıdan doğuşu, fizikî açıdan gökyüzünde Batı yönünde ikinci bir yıldızın görünmesi ile gerçekleşebileceği gibi hadiste kastedilen güneşe müekkel meleğin kıyametin başlangıcını bildirmek için dünya semasında zuhuru şeklinde de olabilir. Nitekim bir hadiste güneşin arşa secde etmesi anlatılırken, muhtemelen güneşe müekkel meleğin secde etmesi tasvir edilmiştir. Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh), "Güneş battığı sırada Mescid'e girmiştim. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana,

– Ey Ebu Zerr! Şu (güneş) nereye gidiyor, biliyor musun? diye sordu.

– Allah ve Resûlü daha iyi bilir diye cevap verdim.

– O, Rabbinden secde etmek için izin istemeye gider. Ona izin verilir ve sanki kendisine şöyle denir: "Git geldiğin yerden tekrar doğ." O da battığı yerden doğar." buyurdu ve sonra "İşte bu güneşin akıp gittiği yörüngesidir"[313] âyetini okudu.[314]

Güneşin battığı yerden doğması, hakiki anlamıyla kıyametin kopması anında gerçekleşecektir. Güneşin battığı yerden doğuşunu bazı âlimler farklı yorumlamışlar; güneşin yörüngesinin değişmesi şeklinde değil dünyanın dönüş yönünün değişmesi şeklinde yorumlamışlardır. Nitekim Bediüzzaman Hazretleri, "Küre-i arz kafasının aklı hükmünde olan Kur'ân onun başından çıkmasıyla zemin divâne olup, izn-i İlâhî ile başını başka seyyareye çarpmasıyla hareketinden geri dönüp, garptan şarka olan seyahatini irade-i Rabbânî ile şarktan garba tebdil etmekle güneş garptan tulûa

313 Yasin Sûresi, 36/38
314 Tirmizî, *Fiten* 22.

başlar." diyerek, dünyanın yörüngesinin değişmesinin hikmetini de izah eder.[315]

Güneşin battığı yerden doğuşunun âhirzaman açısından önemli yönlerinden birisi belki de hadisin mecazî yorumuyla mümkündür. Hadiste Allâhu a'lem, İslâm güneşinin en son battığı yerden yeniden yükselişe geçeceğine işaret edilmiştir. Hadislerin zahiri anlamları yanında mecazen başka anlamları da içermesi mümkündür. Hadislerin hem zahiri anlamlarının hem de mecazî anlamlarının farklı zaman dilimlerinde gerçekleşmesi de mümkündür. Bu sebeple bir hadisi mecaza hamletmek, onun zahiri anlamını iptal etmek anlamına gelmemelidir.

Güneşin batıdan doğuşu hakkında farklı yorumlar yapılması mümkün olmakla birlikte güneşin batıdan doğuşu kıyametin başlangıcıdır. Kıyameti başlatacak bu hadisenin fizik âleme bir yansıması olacağı açıktır. Öyle bir yansıma ki onun dehşetiyle insanların akılları başlarından gidecektir. Güneşin Batıdan doğuşu son kapanış sahnesidir. Kıyamet vakti bütün dehşetiyle gelip çattığı için bu dehşetli sahneleri görenlerin iman ettiklerini söylemelerinin faydası olmayacaktır. Zira kıyametin dehşeti insanların aklını başından alacak kadar şiddetli, olağanüstü ve son derece süratli bir şekilde gerçekleşecektir. Güneşin batıdan doğuşu ile birlikte iman etmenin fayda vermeyeceği bir hadiste şöyle anlatılır: "Güneş, battığı yerden doğmadıkça Kıyamet kopmaz. Batı'dan doğunca, insanlar görür ve hepsi de iman eder. Ancak, daha önce inanmamış veya imanın sevkiyle hayır kazanamamış olan hiç kimseye bu iman fayda sağlamaz."[316] Kıyametin dehşetini yaşamamaları için Allah Teâlâ mü'minlerin ruhunu kıyametin başlamasından önce kabz ettiği için kıyamet anında muhtemelen inanan insan ya hiç bulunmayacak ya da çok az sayıda taklidi

---

315 Said Nursî, *Şuâlar*, 5. Şuâ, s. 708.

316 Buhârî, *Rikak* 39, *İstiska* 27, *Zekât* 9; Müslim, *İman* 248.

imana sahip kişiler olacaktır. Kıyametin dehşeti inanmayanların başına patlayacak inanmamalarının cezasını daha dünyada iken yaşamaya başlayacaklardır. Hz. Âdem'in (aleyhisselâm) yeryüzüne indirilişi ile başlayan dünya hayatı inanan insanların ruhlarının kabzedilmesi ve inançsızların kıyamet anında yaşayacakları korkunç acı ile son bulacaktır.

6. Kıyametin Kopuşu

Kâinatın sonunun geleceği o dehşetli son gün Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatılır: "Tur'a (o dağa), ince deri üzerine yazılmış o kitaba, Beyt-i Ma'mûr'a, o pek yüksek tavan, gökkubbeye, ağzına kadar dolu okyanusa yemin olsun ki: Rabbinin cezası mutlaka vuku bulacaktır. Onu önleyecek hiç bir kuvvet yoktur. Gün gelecek, gök şiddetle çalkalanacak. Dağlar süratle yürüyecektir. O gün, hakkı yalan sayıp Peygambere yalancı diyenlerin vay hallerine! Onlar ki daldıkları batıl içinde oynayıp dururlar. O gün onlar cehenneme şiddetle itilirler. İşte, denilir, alın size yalan saydığınız ateş!"[317]

Kıyamet anında hiçbir şey yerli yerinde kalamaz. Dağlar pamuk gibi havada uçuşur. İnsanlar, dağlara sığınıp kurtulacaklarını sanırlar. "Bir de sana o gün, dağların durumunu sorarlar. De ki: Rabbim onları darmadağın edecek, ufalayıp savuracak, yerlerini dümdüz, boş vaziyette bırakacak. Orada artık ne iniş, ne yokuş göreceksin."[318] âyetlerinde Cenâb-ı Hakk insanların bu vehimlerini yerle bir eder. O gün Cenâb-ı Hakk'ın kudretinden hiçbir şeyin kaçıp kurtulması ve istisna edilmesi mümkün değildir. Yeryüzü dümdüz edilir. Denizler alev topuna döner. Madde en küçük parçaçıklarına zerrelerine kadar ayrılır. Kur'ân-ı Kerîm, kıyamet anında gerçekleşecek olayları "O gerçek olan kıyamet gerçekleşince neler olacak neler!.. Zaten onun olmasını yalanlayacak

---

317 Tur Sûresi, 52/1-14.
318 Ta Ha Sûresi, 20/105-107.

hiçbir delil olamaz. O kimini alçaltır, kimini yüceltir. Yer şiddetle sarsıldığı, Dağlar darmadağın edilip parçalandığı, Uçuşan toz zerreleri haline geldiği zaman..."[319] şeklinde anlatır. Yine bir başka sûrede, kıyametin farklı bir adı anılarak, "Kâri'a, nedir o kâri'a? Kâri'a'yı, o kapıları döven ve dehşetiyle kalplere çarpan o kıyamet felaketini sen nereden bileceksin ki! O gün insanlar uçuşan kelebekler gibi şuraya buraya fırlatılırlar. Dağlar atılmış rengârenk yünlere dönerler."[320] buyrularak, her şeyin fizik âlem itibarıyla sonlandırılacağı haber verilir.

"Gök yarıldığı zaman... Ve hep yapa geldiği gibi, Rabbinin buyruğunu dinlediği zaman... Yer yayılıp dümdüz edildiği, İçindekileri dışarı atıp boşaldığı ve hep yapa geldiği gibi, Rabbinin buyruğunu dinlediği zaman... Seyredin siz: neler olacak o zaman!"[321] âyetlerinde anlatıldığı gibi kıyamet, tam bir sürprizler anıdır. O gün olacakların yalnızca bir kısmı ana hatlarıyla Kur'ân'da tasvir edilir. Ancak tam olarak ne olacağını kıyametin nasıl gerçekleşeceğini bilebilmek mümkün değildir.

Kıyamet yalnızca dünya ile de sınırlı değildir. Gökyüzü/uzay ve içindeki bütün yıldızlar da kıyamet anı ile birlikte vazifelerini tamamlarlar: "Size vâ'd edilen mutlaka gerçekleşecektir. Yıldızların ışığı söndürüldüğü zaman, Gök yarıldığı zaman, Dağlar parçalanıp savrulduğu zaman, Resûllere ümmetleri hakkında şahitlik vakitleri belirlendiği zaman; beklenen kıyamet kopmuştur."[322]

Kıyametin kopacağı yüzyıllar önceden haber verilmiştir. Kıyametin gelişini haber veren alâmetler sırayla çıkmış ve en nihayet büyük gün gelmiştir. Kıyamet insan ve kâinat için en önemli gündür. Bu sebeple kıyametin kopacağı yüzyıllar önceden bildirilmiştir. Kıyamet, yalnızca insanın değil kâinatın ölümüdür.

---

319 Vakıa Sûresi, 56/1-6.

320 Karia Sûresi, 101/1-5.

321 İnşikak Sûresi, 84/1-5.

322 Mürselat Sûresi, 77/7-11.

Yaşı dikkate alındığında kâinatın ölüm habercisi olan alâmetlerinin yüzyıllar önceden çıkması kâinat için uzun bir zaman değildir. İnsanın ölümünü yaşlılık ve hastalıklar haber verdiği gibi kâinatın ölümünün de bir takım habercileri vardır. İnsana ölüm habercileri yavaş yavaş sıra ile gelirler. Ancak ölüm ansızın gelir. Kâinatın ölümünün habercileri de uzun bir zaman dilimine yayılmıştır ama ölümü ansızın gelecektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de kıyametin ansızın kopacağı şöyle anlatılmıştır: "Sana kıyametin ne zaman geleceğini sorarlar. De ki: "Onun ne zaman geleceğine dair bilgi yalnız Rabbimin nezdindedir. Vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O kıyamet öyle bir meseledir ki, ne göklerde ve ne de yerde ona tahammül edecek hiç kimse yoktur!" O size ansızın gelecektir. Sen sanki onu biliyormuşsun gibi onu sana soruyorlar. De ki: "Ona dair gerçek bilgi yalnız Allah'ın nezdindedir; ama insanların çoğu bunu bilmezler."[323] Kıyametin kopuşunun göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir zaman içinde gerçekleşeceğini Cenâb-ı Hakk, "Bütün göklerin ve yerin gaybını bilmek de Allah'a mahsustur! Kıyametin oluş işi ise, başka değil, ancak göz açıp kapama yahut daha da kısa bir anda olup biter. Şüphe yok ki Allah her şeye kadir!"[324] şeklinde anlatır.

Kıyametin ne kadar kısa bir zaman içinde kopacağını Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Bir kişi, yavrusunu yeni doğurmuş bir deveyi sağarken (kıyametin kopuşu başlayacak) daha süt, kabı doldurmadan kıyametin kopuşu tamamlanacak. İki adam elbise alım satımı yaparken daha alış-veriş tamamlanmadan kıyamet kopmuş olacak. Bir adam havuzunu sıvarken daha havuzun içinden çıkmadan kıyamet kopmuş olacak." sözleriyle tasvir etmiştir.[325] Yine Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm), "Kıyamet sâdece şerir insanların üzerine kopacaktır!" buyurarak, kıyametin

323 Araf Sûresi, 7/187.
324 Nahl Sûresi, 16/77.
325 Müslim, *Fiten* 140.

dehşetini yalnızca şerir insanların yaşayacağını haber vermiştir.[326] Kıyametin, bu kâinatın sona ermesi ile şehadet âlemindeki kısmı tamamlanacak, gayb âlemi ile ilgili safha başlayacaktır. Birinci sur sesi ile kıyamet kopacak, ikinci sur ile birlikte yeniden diriliş ve gayb âlemindeki kıyamet safhası başlamış olacaktır. İşte bu yeniden dirilişi takip eden safhaya kıyametin tamamlandığı en önemli safha olması sebebiyle "Kıyamet Günü" denilmiştir.

[326] Müslim, *Fiten* 131.

Sekizinci Bölüm

BÜYÜK GÜN: KIYAMET GÜNÜ

BÜYÜK GÜN: KIYAMET GÜNÜ

"*Kıyamettir onların buluşma zamanı. Kıyamet müthiş dehşetli ve çok acıdır!*" (Kamer Sûresi, 54/46)

Birinci Sûr ile kâinat yıkılınca bir başka âlem kurulur ve ikinci Sûr sesi ile birlikte insanlar bu yeni günün sabahına uyanırlar. Kıyamet gününün dehşeti Kur'ân-ı Kerîm'de birçok sûrede tasvir edilmiştir:

"*Gâşiye*'nin (saran, bürüyen), dehşeti her tarafı saracak olan o felâketin mahiyeti hakkında elbet sen de bilgi sahibi oldun. Yüzler vardır o gün yere eğilmiştir, zelildir. Yorgundur, bitkin mi bitkindir! Kızgın ateşe girerler. Susayınca kaynar su kaynayan bir çeşmeden içerler."[327]

İkinci Sûr ile başlayan kıyamet günündeki dirilme ile birlikte her şeyi ile yeni bir âlem başlamıştır. Bu döneme ait bilgiler fizik kanunlarının ötesinde cereyan eder. Kâinatta zerreler ve güneş ve ay gibi önemli varlıklar da bu âlemde muhtemelen fizik kanunları değişerek farklı bir yaratılışla yeniden yaratılırlar.

---

[327] Gâşiye Sûresi, 88/1-5.

1. Sûr Sesi

Sese derin anlamlar yüklenmiş, önemli vazifeler verilmiştir. Allah Teâlâ'nın "kün/ol" emriyle başlayan bu âlemde her şey mukaddes bir emir ve sözle varlığını sürdürür; vahiy meleği Cibrîl'in (aleyhisselâm) vahiy getiren sesi, Allah'ın adının her şeyden büyük olduğunu bildiren ezan sesi ve en sonunda her şeyin bittiğini, perdenin indiğini, yeryüzü çarşısının kepenklerinin indirildiğini bildiren Sûr sesi. Sûr'un sahibi, mukarreb meleklerden İsrafil'dir (aleyhisselâm). Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem), Sûr'un ne olduğu sorulduğunda "Sûr, içine üflenen bir boynuzdur (karn)!" buyurmuştur.[328]

İsrafil'in, kıyametin başlangıcını bildirmek maksadıyla üflediği "karn"ın anlamlarından birisi boynuz olsa da Sûr'un gerçek mahiyeti bizce meçhuldür. "Sûr'a üflenir; Allah'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde kim varsa çarpılıp cansız yere düşer. Sonra ona bir daha üflenir: Bir de bakarsın bütün insanlar, kabirlerinden ayağa kalkmış etrafa bakınıp duruyorlar!"[329] Bu âyette Sûr'a iki defa üfleneceğinden bahsedilmiştir. Yine Kur'ân-ı Kerîm'de Müddessir Sûresi 8. âyette "Sûr'a (Nâgur) üflendiği gün. Doğrusu o, çok çetin bir gün" âyetinde geçen "Nâgur" kelimesi de İbn Abbas'a göre "Sûr" anlamındadır ve ikinci üflemeyi anlatır.[330] Nâziât Sûresi'nde Sûr'a iki defa üfleneceği ise "İşte o kıyamet günü, yeri şiddetle sarsan ilk üfleme (râcife); Ardından da onu izleyen ikinci üfleme (râdife). O gün kalpler güp güp atacak. Gözler yere eğilecek."[331] şeklinde anlatılır.[332] Neml Sûresi 87. âyette "Gün gelecek Sûr'a üflenecek, Allah'ın dilediği dışında, göklerde ve yerde olan herkes müthiş bir korkuya kapılacak. Hepsi boynu bükük vaziyette O'nun huzuruna varacaklar." şeklinde insanların kalplerinde korku ve

---

328 Ebu Dâvud, *Sünnet* 24; Tirmizî, *Kıyamet* 9.

329 Zümer Sûresi, 39/68.

330 Müddessir Sûresi, 74/8,9.

331 Nâziât Sûresi, 79/6-9.

332 Buhârî, *Rikâk* 43.

dehşet hissi uyaran bir Sûr sesinden daha bahsedilmektedir. Bu takdirde Sûr'a üç defa üfleneceği 1. üfleme, nefhatü'l-feza' (dehşetli bir ses), 2. üfleme nefhatü's-sa'k (öldüren ses) 3. üfleme ise nefhatü'l-kıyâme'dir (diriliş üflemesi). Öldüren ses ile birlikte dört büyük melek ve bazı melekler hariç bütün canlılar tam bir baygınlık hali ile kendilerinden geçecekler; yeryüzünde yaşayan canlı varlıklar ölecekler ve kıyamet günündeki Sûr sesi ile diriltilecekler.

Peygamber Efendimiz, ashabına sık sık kıyamet gününü hatırlattığı gibi kıyametin nasıl başlayacağını da anlatmıştır. Kıyametin başlamasını haber veren Sûr'u üfleyecek İsrafil (aleyhisselâm) hakkında yanlış kanaat beslememeleri için İsrafil'in Cibrîl ve Mikâil ile teyit edildiğini bir hadislerinde haber vermiştir. Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün bize Sâhib-i Sûr'u (İsrafil'i) zikretti, "Sağında Cibrîl, solunda da Mikâil (aleyhimüsselâm) var." buyurdu.[333] Cibrîl, Mikâil ve İsrafil'in kıyametin kopuşunu beklemeleri kıyametin önemini ve dehşetini anlatma açısından son derece manidar bir sahnedir. O sahneyi gören ya da onu bilen birisinin dünya hayatına değer vermesi mümkün değildir. Nitekim bir başka hadislerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Sûr'un sahibi (İsrafil aleyhisselâm), Sûr'a ağzını dayamış, yüzünü çevirmiş, kulağını dikmiş, üfleme emrini beklerken ben nasıl dünya nimetlerinden istifade edebilirim?" buyurarak, bu kanaatini dile getirmiştir. Bunun üzerine ashab-ı kiram "Peki biz ne yapalım -veya ne diyelim- ey Allah'ın Resûlü?" diye sormuşlar; onlara "Hasbünallâhu ve ni'me'l-vekîl, alellâhi tevekkelnâ" (Allah bize yeter, o ne güzel vekildir! Allah'a tevekkül ettik) deyiniz!" buyurarak, Allah'a tevekkül etmelerini tavsiye etmiştir.[334]

Allah Resûlü buyurdular ki; "İki Sûr arasında kırk vardır! Sonra Allah semâdan su indirecek ve insanlar yerden bitkilerin

---

333 Ebu Dâvud, *Hurûf ve'l-kırâ'ât* 1.
334 Tirmizî, *Kıyamet* 9.

bitip büyüdüğü gibi bitecekler. İnsanda bir kemik hâriç hepsi çürür. Bu çürümeyen, Acbü'z-Zeneb denen kuyruk sokumu kemiğidir. Kıyamet günü yaratılış ondan derlenip toplanacaktır."[335] Tekrar diriliş de yine ruh ve cesed beraberliği içinde olacaktır. Âhirete âit cesed, oraya münasip bir şekil alacaktır. Çeşitli hadislerin işâretinden anlaşılan mana budur. Acbü'z-Zeneb'in keyfiyeti bizce tam bilinemese de, varlığı kat'îdir. İnsanın ilk zerreleri, yani insan bedenine âdeta kâide ve temel olup, hadiste "Acbü'z-Zeneb", yani kuyruk sokumu kemiğiyle ifade edilen bu zerrât-ı asliyenin tam nerede olduğunu tesbit etmek mümkün değildir. Allah (celle celâluh), insanı bu temel zerreler üzerine kurmuştur ve âhirette de onlar üzerinde haşr edecektir. İnsana ait hususiyetleri camî olan bu zerreler, kimbilir belki de genlerdir. Eğer böyleyse, bir insandaki genler, bir yüksüğü ya doldurur ya doldurmaz. Ama bu kadarcık az bir şey, ruhla kontak olduğu zaman cismaniyet adına acı duyuyorsa, elbette lezzet de duyacaktır. İhtimal, haşir esnasında ve daha sonraki âlemlerde insanın bütün zerreleri değil de, kendine ait bu aslî zerreler ruh ile temas kuracak ve çoklarının parmak bastığı üzere, Allah'ın (celle celâluh) lûtfuyla, sağdan soldan alınmış diğer zerreleriyle birlikte, meyvelerin ve zeminin zerreleri gibi, şu dünyada hizmet eden daha başka zerreler de cismaniyeti teşkil edecektir. Diğer zerreler ise, o âleme muvafık şekilde asıl zerrelerin etrafında toplanıp, insan bedenini teşkil edebilirler.[336]

2. Dirilme ve Haşr: Kıyamet Gününün Dehşeti

Kıyamet gününde insanlar yeniden diriltilecekler. Kıyametten önce ölmüş mü'minlerin ruhları berzah âleminde beklerler. Cennetlikler kıyamete kadar cennet nimetlerine benzer nimetlerden istifade ederler; cehennemlikler de cehennem azabına ben-

---

335 Buhârî, *Tefsîru sûreti'z-zümer* 3; Müslim, *Fiten* 141.

336 Fethullah Gülen, *İnancın Gölgesinde*, 1/158,159.

zer azaplarla ruhen muazzep olurlar. Nitekim bir hadislerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Mü'minin ruhu, cennet ağacında beslenen bir kuş olur. Yeniden dirilme gününde Allah onu cesedine döndürünceye kadar orada beslenir." buyurmuştur.[337]

Kıyamet gününde insanlar annelerinden doğdukları gibi üzerlerinde hiç bir ayırt edici iz ve işaret bulunmadan diriltileceklerdir. Hadiste kıyamet gününde diriltildikleri zaman "Hiç kimsenin üzerinde bir işaret olmayacak."[338] buyrularak, hesaptan önce herkesin ne olacak başıma ne gelecek endişesi ile yanıp tutuşacağına işaret edilmiştir. İnanmayanlar kıyametin ve cehennemin dehşetini görünce pişmanlık içinde dizlerini dövecekler. Cenâb-ı Hakk, onların pişmanlığının fayda vermeyeceğini, "Onlar ateşin karşısında durdurulup da 'Ah n'olurdu, dünyaya bir geri döndürülsek de Rabb'imizin âyetlerini inkâr etmesek, mü'minlerden olsak!' dedikleri zaman bir görsen, neler olacak neler!" âyetinde anlatır.[339]

Kıyamet gününde anneler emzirdikleri bebeklerini kucaklarından atar herkes kendi derdine düşmüş kendini kurtarmanın telaşı içinde göz gözü görmez. Güneş insanların tepesine yakınlaştırılır. İnsanlar güneşin sıcağından kurtulup sığınabilecekleri bir gölgelik bulamazlar. Kıyamet günü yaşanan dehşet karşısında gözler donup kalacak, diller tutulacak, hisler işlemez hale gelecektir. Kur'ân-ı Kerîm, zalimlerin kıyamet günündeki halini şöyle anlatır: "Sen, o zalimlerin işlediklerinden, sakın Rabbinin habersiz olduğunu zannetme! O, sadece onların, dehşetinden gözlerinin donup kalacağı bir güne ertelemektedir. O gün onlar başlarını dikmiş, gözleri donup kalmış, kalpleri bomboş koşup dururlar. Hem, azabın geleceği günü hatırlatarak insanları uyar! O gün zalimler: 'Ey bizim Rabb'imiz! diyecekler, ne olur, bize kısa bir süre

---

337 Muvatta, *Cenaiz* 49; Nesâî, *Cenaiz* 11.

338 Buhârî, *Rikak* 44; Müslim, *Münafikun* 28.

339 En'âm Sûresi, 6/27.

ver de senin çağrına uyma imkânı bulalım ve peygamberlerin izince gidelim.' Peki, daha önce hiç zeval bulmayıp sürekli yaşayacağınıza dair yemin eden siz değil miydiniz?"[340] Kıyamet gününün sıkıntısı içinde insanların düşeceği zor durum hadislerde de tasvir edilmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kıyamet günü insanların karşılaşacağı sıkıntıyı "İnsanlar Kıyamet günü öylesine ter akıtırlar ki, bu terler yerin içinde yetmiş zirâ'lık derinliğe kadar iner ve bu ter (yer üstünde de birikerek insanları konuşamaz hale getirmek üzere ağızlarına) gem vurur ve kulaklarına kadar ulaşır." sözleriyle tasvir etmiştir.[341]

Kıyamet günü insanların hepsi aynı sıkıntılarla karşılaşmayacaktır. Dünyada iyi ameller yapan salih kullar ile sıradan insanlar ve zalimlerin kıyamet gününde karşılaşacakları sıkıntı aynı derecede olmayacaktır. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kıyamet günü insanlar üç sınıf olarak haşrolunurlar: Yayalar sınıfı, binekliler sınıfı, yüzü üstü sürünenler sınıfı." buyurarak, bu hususu ifade etmiştir. Resûl-ü Ekrem Efendimiz'e,

– Ey Allah'ın Resûlü! Bunlar yüzleri üzerine nasıl yürürler? diye sorulunca,

– Onları ayakları üzerine yürüten Zât-ı Zülcelal, yüzleri üzerine yürütmeye de kâdirdir. Yüz üstü sürünerek gidenler, önlerine çıkan her engel, her dikenden yüzlerini korumaya çalışırlar, buyurarak, onların durumunu tasvir etmiştir.[342] Yine bir başka hadislerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kıyamet gününde insanların nasıl haşredileceğini şöyle anlatır: "İnsanlar Kıyamet günü üç hal üzere haşrolunurlar: (1) İstekliler, ürkekler. (2) İki kişi bir deve üzerinde, üç kişi bir deve üzerinde, dört kişi bir deve üzerinde, on kişi bir deve üzerinde olanlar. (3) Geri kalan-

---

340 İbrahim Sûresi, 14/42-44.

341 Buhârî, *Rikak* 47; Müslim, *Cennet* 61.

342 Tirmizî, *Tefsîru sûreti benî isrâîl* (İsra) 18.

larını cehennem toplayacak, geceledikleri yerde onlarla birlikte geceleyecek, dinlendikleri yerde onlarla birlikte dinlenecek, sabahladıkları yerde onlarla birlikte sabahlayacak, akşamladıkları yerde onlarla beraber akşamlayacaktır."[343] İstekli (râğıbîn) ve ürkekler (râhibîn) olanlar Cenâb-ı Hakk'ın cennetini isteyen ve cehenneminden korkan mü'minlerdir. Bir bineğe iki ya da üç kişi binenler günahkâr Müslümanlardır. Diğerleri ise binecek bir şey bulamayan, cehennemin içine alacağı ana kadar peşlerine düşüp takip ettiği inançsızlar topluluğudur. Kıyamet meydanında cehennem âdeta onları adım adım izler. Cehennemin sıcağını sürekli enselerinde hissederler. Neticede müşrikler, münafıklar ve kâfirler cehenneme atılırlar. Kur'ân-ı Kerîm onların halini şöyle tasvir eder: "Cehennem pusuda... her an eline düşecek avlarını gözlemektedir. Azgınların dönüp dolaşıp varacakları yuvalarıdır. Devirler boyunca orada kalacaklardır. Orada ne bir serinlik, ne bir içecek tadarlar. İçecek olarak sadece kaynar su ile irin bulurlar. Bu, yaptıklarının tam karşılığıdır. Çünkü onlar bu hesap gününe inanmıyor ve onu hesaba almıyorlardı. İşleri güçleri âyetlerimizi yalan saymaktı. Biz de her şeyi kaydettiğimiz gibi, onların yaptıklarını da tek tek tespit ettik. Onun için onlara şöyle diyeceğiz: Yaptığınız kötülüklerin meyvelerini tadın! Artık Bizden sizin azabınızı artırmaktan başka bir şey beklemeyin."[344]

3. Hesap

Kıyamet gününün en dehşetli anı hesaplaşma safhasıdır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), insanların hesaba çekildiği, haklının en küçük hakkının dahi arandığı o günün dehşetinden ümmetini şöyle uyarmıştır: "Kimin üzerinde kardeşine karşı ırz veya başka bir şey sebebiyle hak varsa, dinar ve dirhemin

343 Müslim, *Cennet* 59; Buhârî, *Rikak* 48.
344 Nebe' Sûresi, 78/21-30.

bulunmadığı gün gelmezden önce daha burada iken helalleşsin. Aksi takdirde o gün, salih bir ameli varsa, o zulmü nisbetinde kendinden alınır. Eğer hasenatı yoksa, arkadaşının günahından alınır, kendisine yüklenir."[345]

O gün cansız varlıklardan canlı varlıklara her şey hesaba çekilecek hatta şuursuz varlıklara fıtrî olarak verilmiş nimetlerin bile hesabı sorulacaktır. Onlar azap için hesaba çekilmeyecekler; her şeyin ölçülüp biçileceği her şeyin hatırlanacağı hiçbir şeyin gözardı edilmeyeceği anlamında bu dünya hayatının bir dökümünü çıkarma manasında bir hesap dökümü yapılacaktır. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kıyamet günü hak sahiplerine haklarını mutlaka vereceksiniz. Öyle ki boynuzsuz koyun için, boynuzlu koyundan kısas alınacak." buyurmuştur.[346] Ancak bazı kişilerin hesabı kolay görülecek bazıları ise inceden inceye hesaba çekilecektir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde "Kim kıyamet günü hesaba çekilirse muhakkak azap olunur." buyurmuştur. Bunun üzerine Hz. Âişe validemiz, "Allah azze ve celle, "Sonra o kolaycacık hesaba çekilecek."[347] buyurmuyor mu?" diye sormuştur. Hz. Âişe validemiz, âyette kitabı sağından verilen kişilerin hesabının kolay olacağının haber verildiğini hatırlatarak, Efendimiz'e âyetin tefsirini sormuş. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Bu arzdır; kimin hesabı inceden inceye görülürse muhakkak azap edilir." buyurmuşlardır.[348] Peygamber Efendimiz, âyette anlatılan kolay hesabın arz, yani topluca bir sunum olduğunu hesabı tek tek inceden inceye sorulanların azaptan kurtulamayacaklarını haber vermiştir.

Hesabı arz edilerek kurtulanlar ihlâslı salih mü'minlerdir. Onlar namazlarını hakkıyla kılmış, fazları yerine getirmiş, haram-

---

345 Buhârî, *Mezalim* 10, *Rikak* 48; Tirmizî, *Kıyamet* 2.
346 Müslim, *Birr* 60; Tirmizî, *Kıyamet* 2.
347 İnşikâk Sûresi, 8.
348 Buhârî, *İlim* 35, *Rikak* 49; Müslim, *Cennet* 80.

lardan sakınmışlardır. Nitekim hadis-i şeriflerde kıyamet günü kişinin kul hakkından sonra ilk hesaba çekileceği hususun namaz olduğu, namazın hakkını veren, namazdan dolayı hesaba takılmayanların diğer hesaplarının topluca arz edileceği haber verilmiştir. Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm), "Kıyamet günü, kişi amelleri arasında önce namazın hesabını verecek. Bu hesap güzel olursa kurtuluşa erdi demektir. Bu hesap bozuk olursa, hüsrâna düştü demektir. Eğer farzında eksiklik çıkarsa Hak Teâla Hazretleri, 'Bakın, kulumun nafilesi var mı?' buyurur. Böylece, farzın eksikleri nafile (namazları) ile tamamlanır. Sonra, bu tarzda olmak üzere diğer amellerinden hesaba çekilir."[349] Cenâb-ı Hakk'a karşı vazifelerimizden önce diğer insanlara karşı hak ve sorumluluklarımızdan dolayı hesaba çekileceğiz. Kul hakları konusunda insanların ilk hesaba çekileceği husus ise kan dökmedir. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kıyamet günü, insanlar arasında hükmedilecek ilk şey kandır." buyurmuştur.[350]

Bir insan Müslüman olmadan önce yaptığı kötü amellerden dolayı hesaba çekilmeyecektir. Ancak Müslüman olduktan ve tevbe ettikten sonra aynı günahları yapmaya devam ederse geçmişteki günahlarının da hesabı sorulacaktır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu hususu bir hadislerinde "Müslüman olduktan sonra iyi olana, cahiliye devrinde yaptıklarından sorulmayacaktır. Kötü amel işleyene, hem İslâm'daki ameli hem de önceki amellerinin hesabı sorulacaktır." ifadeleriyle anlatmıştır. [351]

Daha sonra insan kendisine verilen nimetlerden dolayı hesaba çekilecek. Bu konuda Efendimiz (aleyhi ekmelü't-tehâyâ), "Kıyamet günü, şu beş şeyden sual edilmedikçe, kulun ayakları Rabbinin huzurundan ayrılamaz: 1) Ömrünü nerede harcadığından,

349 Tirmizî, *Salat* 305; Nesâî, *Salat* 9.
350 Buhârî, *Diyat* 1, *Rikak* 48; Müslim, *Kasame* 28.
351 Buhârî, *İstitabe* 1; Müslim, *İman* 189.

2) gençliğini nerede tükettiğinden, 3) malını nereden kazanıp 4) nerede harcadığından ve 5) ilmiyle nasıl amel ettiğinden." buyurmuştur.[352] İnsanın Rabbi'nin huzurunda nasıl sorguya çekileceği bir kudsî hadiste anlatılır. Kıyamet günü kul Rabbinin huzuruna getirilir; Allah Teâla, "Ben sana kulak, göz, mal ve evlat vermedim mi? Hayvanları ve bitkileri senin emrine vermedim mi? Seni her şeyi idare edecek ve her şeyden istifade edecek şekilde yaratmadım mı?" buyurur ve "Sen şu kıyamet günü Benim huzuruma çıkacağını biliyor muydun?" diye sorar. Kul, "Hayır" der; bunun üzerine Cenâb-ı Hakk, "Sen Beni unuttuğun gibi bugün de Ben seni unutacağım." buyurarak, o kişiyi cezalandırır.[353]

Kıyamet gününde yaşanan dehşeti anlamak için Allah Resûlü'nün sevgili hanımına yaptığı uyarı hatırlanmalıdır. O, hanımı Hz. Âişe'ye ameller tartılırken, sahifeler verilirken ve sırattan geçilirken hiç kimsenin bir diğerini düşünemeyeceğini hatırlatmıştır. Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) birgün cenennem ateşini hatırlayıp ağlamıştım; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem),

– Niçin ağlıyorsun diye sordu.

– Cehennemi hatırladım da onun için ağladım! Siz, Kıyamet günü, ailenizi hatırlayacak mısınız dedim. Allah Resûlü, buyurdular ki;

– Üç yerde kimse kimseyi hatırlamaz. (1) Mizan yanında; tartısı ağır mı hafif mi geldi öğreninceye kadar; (2) Sahifeler uçuştuğu sırada; defterinin sağına mı soluna mı arkasına mı düşeceğini öğreneceği esnada; (3) Sırat Köprüsü'nde; cehennemin iki yakası ortasına kurulan Sırat'ı geçinceye kadar.[354]

Kul kıyamet gününde hesaba çekilirken ağzına mühür vurulur ve diğer organlarına, "Konuş!" denilir. Onlar adamın yaptığı

---

352 Tirmizî, *Kıyamet* 1.

353 Tirmizî, *Kıyamet* 7.

354 Ebu Dâvud, *Sünen* 28.

her şeyi anlatırlar. Sonra o adama konuşma izni verilir de adam organlarına, "Yazıklar olsun size! Defolun! Ben sizin için mücadele etmiştim." der. Kıyamet günündeki bu konuşma sahnesini anlatan Allah Resûlü, insanın hayat boyu beslediği organlarının bile kendi aleyhine konuşması karşısında düştüğü şaşkınlık ve pişmanlığı karşısında tebessüm eder.[355] Dramatik bir sahnedir bu sahne. Hayatta daha iyi yaşamak, daha güzel görünmek için gösterilen çabaların sonucunu Peygamber Efendimiz, kısa ve veciz bir şekilde bizlere tasvir etmiştir. Yaşasın hayat, deyip zevk ü sefa içinde ömürlerini tüketenler ilk şoku bir hayat boyu besleyip büyüttükleri ve güzelleştirmeye çalıştıkları kendi uzuvlarından göreceklerdir. Cenâb-ı Hakk, bedenini insana Allah'ı anmak ve O'na kulluk yapmak için verdiği halde insan onu sahiplenip, Allah'ı unuttuğundan dolayı, şiddetli bir hesaba çekilecektir.

Dünya nimetlerinin geçiciliğini Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm), bir hadislerinde şöyle tasvir eder: Kıyamet günü, dünyada en refah içinde yaşayan cehennemlik kişi getirilir ve ateşe bir kere batırılır. Sonra,

– Ey âdemoğlu, hiç hayır gördün mü? Sana hiç nimet uğradı mı denilir.

– Hayır! Ey Rabbim, vallahi hayır der. Sonra cennetliklerden dünyada iken en yoksul kişi getirilir. O da cennete bir kere daldırılıp çıkarılır,

– Ey âdemoğlu hiç fakirlik gördün mü, hiç sıkıntı çektin mi? denilir. O da,

– Hayır! Vallahi ya Rabbi! Başımdan hiç fakirlik geçmedi, hiç bir sıkıntı çekmedim, der.[356]

Ebedî olanın yanında fani olanın bir kıymeti yoktur. Ebedî olanın en küçük bir nimeti fani olan en büyük nimetlerle karşılaş-

---

355 Müslim, *Zühd* 17.

356 Müslim, *Münâfıkûn* 55.

tırılamaz. Bu sebeple insanları/hayatı değerlendirirken dünya hayatını esas alarak değil âhiret hayatını esas alarak değerlendirmek gerekir. Kıyamet günü azabı en hafif cehennemliğe Allah Teâlâ,

– Eğer dünya her şeyiyle senin olsaydı, şu azabdan kurtulma karşılığında onu verir miydin? diye sorar. Adam,

– Evet! der. Bunun üzerine Allah Teâla şöyle buyurur:

– Sen daha Âdem'in sulbünde iken Ben senden bundan daha kolayını istemiş: "Bana hiçbir şeyi ortak kılma da seni cehenneme koymayayım." buyurmuştum. Sen bu ahdi bozdun, şirke girdin.[357]

Hesaba çekilmenin akabinde kula amellerini gösteren sahifeler verilir. Cennetlikler sahifelerini sağdan alır, cehennemlikler ise soldan alırlar. Amel sayfalarında her şey kaydedildiği için kulun söyleyecek hiçbir sözü kalmaz. Resûl ü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kıyamet günü insanlar üç kere Allah'a arzedilirler. İlk iki arzedilme cidâl ve özür beyanı şeklindedir. Ama üçüncü arzedilmede ise sahifeler ellerde uçuşur; kimi sağ eliyle, kimisi de sol eliyle sahifesini alır." diyerek, kıyamet gününde sayfaların nasıl verileceğini insanların nasıl hesaba çekileceğini anlatır.[358]

Cenâb-ı Hakk'ın kullarını nasıl hesaba çekeceği Ebu Hureyre'nin (radıyallahu anh) rivayet ettiği bir hadiste şöyle anlatılır: Bazı insanlar Allah Resûlü'ne,

– Ey Allah'ın Resûlü, biz kıyamet gününde Rabb'imizi görecek miyiz derler. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem),

– Bulutsuz havada güneşi görmekte zorlanır mısınız der. Onlar,

– Hayır, derler. Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm),

– Bulutsuz bir havada dolunayı görmekte zorlanır mısınız? der.

---

357 Müslim, *Münâfikûn* 51, 52.
358 Tirmizî, *Kıyamet* 4.

– Hayır, derler. Allah Resûlü,

– İşte siz Allah Teâlâ'yı kıyamet gününde böyle (rahat) göreceksiniz. Allah Teâlâ insanları toplar ve onlara,

– Kim hangi şeye tapıyorsa onun peşinden gitsin, der. Güneşe tapanlar güneşin peşinden, aya tapanlar ayın peşinden ve tağutlara tapanlar da tağutların peşinden giderler. Yalnızca bu ümmet kalır, münafıklar da oradadır. Allah Teâlâ, insanlara bilmedikleri bir sûrette gelir ve

– Ben sizin Rabb'inizim buyurur. Onlar,

– Senden Allah'a sığınırız, Rabb'imiz bize gelinceye kadar biz buradayız, Rabb'imiz gelince biz onu tanırız, derler. Derken Allah Teâlâ onlara bildikleri bir sûrette gelir,

– Ben sizin Rabb'inizim! der. Onlar da,

– Sen bizim Rabb'imizsin! der ve O'na tabi olurlar. Cehennem üzerine köprü kurulur. Allah Resûlü,

– Köprüden ilk geçen ben olacağım. O gün Peygamberlerin duası "Allahümme sellim, Allahümme sellim!"dir (Allah'ım kurtuluş, Allah'ım kurtuluş!). Orada deve dikeni gibi kancalar vardır. Siz deve dikeni gördünüz mü?

– Evet! Ya Resûlallah, dediler.

– İşte o kancalar, tıpkı deve dikeni gibidir. Ancak, onların ne kadar büyük olduğunu yalnızca Allah bilir. Amellerinden ötürü insanları bu kancalar yakalar. İnsanların bir kısmı ameli sebebiyle helak olur. Bir kısmı da önce ateşin içine atılır, sonra kurtulur. Allah kulları arasında hüküm vermeyi bitirip, cehennem ehlinden dışarı çıkarmak istediği, tevhid ehlini, dışarı çıkarmak murad edince Meleklere onları çıkarmalarını emreder. Melekler, tevhid ehlini secde izlerinden tanırlar. Zira Allah, insanoğlunun sadece secde izlerini yakmayı cehenneme yasaklamıştır. Melekler ateşten kavrulmuş bir vaziyette onları cehennemden çıkarır. Onların

üzerine hayat suyu denilen bir su dökülür de selin getirdiği artık topraklar üzerinde tohumun yeşerip büyümesi gibi (süratle bedenleri) yeniden canlanır. Sonunda yüzü cehenneme çevrilmiş bir tek adam kalır, Rabbine,

– Rabbim! Kokusu beni perişan etti, yalımları beni kavurdu, benim yüzümü cehennem tarafından başka bir yöne döndür, diye Allah'a devamlı yalvarır. Cenâb-ı Hakk,

– Sana istediğini versem muhtemelen sen başka bir şey daha istersin, der. Adam,

– İzzet ve celâline yemin olsun! Hayır! Bundan başkasını istemem! der. Cenâb-ı Hakk, o kişinin yüzünü cehennemden döndürür. Adam bir müddet sonra,

– Rabbim! Beni cennetin kapısına yaklaştır! Diye dua eder. Allah Teâlâ,

– Sen bana başka bir talepte bulunmayacağını iddia etmemiş miydin? Yazık sana, âdemoğlu sen ne sözünde durmaz kimsesin! der. Adam, yine yalvarmaya devam eder. Cenâb-ı Hakk,

– Sana istediğini versem biliyorum ki sen başka bir şey daha istersin, der. Adam,

– Hayır! İzzetine ve celaline yemin olsun Senden başka birşey istemeyeceğim! diyerek, başka bir şey istemeyeceğine dair Allah Teâlâ'ya ne sözler verir, ne yeminler eder. Bunun üzerine Allah Teâlâ onu cennetin kapısına yaklaştırır. Kapıya yaklaşıp cennetin içindekileri (kapıdan) görünce, Allah'ın dilediği kadar bir müddet sesini keser. (Fakat daha fazla dayanamayıp),

– Ey Rabbim! Beni cennete koy! der. Allah Teâlâ,

– Başka bir şey istemeyeceğini iddia etmemiş miydin, ey âdemoğlu yazık sana! Sen ne sözünde durmaz kimsesin! der. Adam,

– Ey Rabbim! Beni mahlûkatın en bedbahtı yapma! diye, Allah'ı tebessüm ettirinceye kadar yalvarıp, dua etmeye devam eder. Allah Teâlâ, tebessüm edince onun cennete girmesine izin verir,

– Dile şu cennet nimetlerinden! der, adam arzu ettiği her şeyi diler. Allah Teâlâ, yine

– Dile şu cennet nimetlerinden! der, adam arzu ettiği her şeyi diler. Öyle ki, adamın hiç bir arzusu kalmaz. Sonunda Allah Teâla,

– İstediğin bütün bu şeyleri sana verdim; ayrıca onların bir mislisini de sana bağışladım! buyurur. Ebû Hureyre (radıyallahu anh), "İşte cennete son girecek kişi budur." demiştir. [359]

4. Şefaat ve Kurtuluş

Kıyamet gününde peygamberler, şehitler ve Allah dostları, ümmetin günahkârlarına Allah katında, Allah'ın izni ile şefaat edeceklerdir. Şefaat, (1) mahşer yerinde, mahşerin sıkıntılarından kurtuluş için, (2) bazı kimseleri hesapsız cennete koymak için, (3) azabı hak edenlerin bağışlanması için, (4) günahkârların cehennemden çıkarılması için, (5) cennetliklerin derecelerinin yükseltilmesi için yapılacaktır. Âhiret âleminde hesaba çekilme ve cezalandırılmanın her safhasında bir çeşit şefaat vardır. Bütün Peygamberler ümmetlerine şahitlik yapar, onlara şefaat ederler. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de "Mahşer yeri Rabbinin nûru ile ışıl ışıl aydınlanır. Amel defterleri, hesap kitap ortaya konur, derken... peygamberler ve şahitler getirilir. Haklarında tam adaletle hükmedilir ve onlara asla haksızlık yapılmaz." buyrulmuştur.[360]

Her peygamberin ümmeti, bir havuz başında toplanacaktır. Resûl-ü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) "Her peygamberin bir havzı vardır. Ümmeti oraya su almaya gelir. Peygamberlerin her biri, hangisinin suya geleni çok diye övünürler. Su almaya gelen ümmeti en çok olan peygamberin ben olacağımı ümid ediyorum."

---

[359] Buhârî, *Rikak* 52, *Ezan* 129, *Tevhid* 24; Müslim, *İman* 299.

[360] Zümer Sûresi, 39/69.

buyurarak, her peygamberin bir havzı olduğunu bize haber vermiştir.[361] Peygamber Efendimiz'in havzı hepsinden daha büyük, o havuzdan içip istifade edecek ümmeti hepsinden daha kalabalıktır. Peygamber Efendimiz'in havzının adı Kevser'dir. Ebu Zerr (radıyallahu anh) Peygamber Efendimiz'e "Kevser Havzı'nın kapılarını" sormuş, buyurmuşlar ki; "Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, onun kapıları açık ve karanlık bir gecede gökteki yıldızlardan daha çoktur. Cennetin kapılarından kim içerse artık ömrünün sonuna kadar hiç susamaz. Havzın cennetten çıkan iki oluğu gürül gürül akar. Genişliği uzunluğuna denktir. Bu da Ammân'dan Eyle'ye olan mesafe kadardır. Suyu sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır."[362]

İnsanlar diriltilip haşir meydanında toplandığı zaman Kevser Havzı'nın başına ilk gelen Peygamber Efendimiz olacak, ümmetine havuzdan dağıtarak şefaat edecek, onları serinletecektir. Nitekim bir hadislerinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Ben havza ilk geleniniz olacağım!" buyurmuştur.[363] Bir başka hadislerinde ise Resûl-ü Zîşan Efendimiz, havzın başına gelen ümmetini nasıl tanıyacağını şöyle anlatır: "Ümmetim Havz'ın başında yanıma gelecek. Ben, tıpkı deve sürüsü içinden başkasının devesini kovan bir kimse gibi, havzımdan (bazı) insanları kovarım!" Yanımdakiler,

– Ey Allah'ın Resûlü! Bizi tanıyacak mısınız dediler.

– Evet buyurdu. Sizin, başkalarında bulunmayan bir alâmetiniz olacak. Sizler yanıma alnınızda ve abdest uzuvlarınızda, nurla geleceksiniz. Ancak sizden bir grup bana gelmesi engellenecek, onlar bana ulaşamayacaklar. Ben:

– Ey Rabbim onlar benim Ashabım, onlar benim Ashabım diyeceğim. Ama bir melek bana,

---

361 Tirmizî, *Kıyamet* 15.

362 Müslim, *Fezail* 36; Tirmizî, *Kıyamet* 16.

363 Buhârî, *Rikak* 53; Müslim, *Fezail* 25.

– Senden sonra onlar ne bid'alar ortaya çıkardılar, biliyor musun? (yani bilmiyorsun) diyecek."[364]

İnsanların en çok ihtiyaç duydukları yerlerde Resûl-ü Ekrem Efendimiz ümmetine sahip çıkacaktır. O'nun sünnetine bağlı ümmetini mahşer gününde yalnız bırakmayacaktır. Peygamber Efendimiz'in hizmetçisi Enes (radıyallahu anh),

– Ey Allah'ın Resûlü! Kıyamet günü bana şefaat edin! diyerek, Allah Resûlü'nden şefaat ister.

– İnşallah yapacağım! buyurdular. Bunun üzerine Enes (radıyallahu anh),

– Sizi nerede arayıp bulayım der.

– Beni ilk aradığın zaman Sırat üzerinde ara! buyurdular. Hz. Enes,

– Size orada rastlayamazsam diye sorar. Allah Resûlü,

– Mizan'ın yanında beni ara! buyurdular. Hz. Enes,

– Orada da size rastlayamazsam? deyince. Efendiler Efendisi,

– Öyleyse beni Havz'ın yanında ara! Zira ben üç mevkinin dışına çıkmam! buyurdular.[365]

Peygamberlerin Efendisi âlemlerin sultanı olan Peygamber Efendimiz'e mahsus büyük bir şefaat vardır. Bu büyük şefaata "Makam-ı Mahmûd" denilmektedir. "Sana mahsus bir namaz olmak üzere gecenin bir kısmında kalkıp Kur'ân oku, teheccüd namazı kıl. Böylece Rabbinin seni Makam-ı Mahmûd'a eriştireceğini umabilirsin."[366] âyetinde anlatılan "Makam-ı Mahmûd" ile kastedilen Allah'a yakınlık ve büyük şefaat makamıdır. Yalnızca Allah Resûlü'ne mahsustur. Büyük şefaatin diğerlerinden farkını Allah

---

364 Müslim, *Taharet* 37, (247)

365 Tirmizî, *Kıyamet* 10.

366 İsrâ Sûresi, 17/79.

Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde şöyle anlatır: "Her peygamberin müstecab (Allah'ın kabul edeceği) bir duası vardır. Her peygamber o duayı yapmada acele etti. Ben ise bu duamı Kıyamet gününde, ümmetime şefaat etmek üzere sakladım. İnşaallah, ümmetimden şirk koşmadan ölenler ona nâil olacaklardır." buyurmuştur.[367] Keza bir başka hadiste de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir." buyurarak, şirk koşmadan ölen bütün günahkâr mü'minlerin O'nun şefaatinden yararlanacaklarını bildirmiştir.[368]

Peygamber Efendimiz'e verilecek Makam-ı Mahmûd bir başka hadiste şöyle tafsil edilir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Mü'min Rabbine yaklaştırılır. Öyle ki, (Allah onun) üzerine himayesini indirir ve günahlarını itiraf ettirir. Ona sorar,

– Şu şu günahlarını biliyor musun? Mü'min kul, iki kere,

– Evet ey Rabbim, biliyorum! der. Allah Teâla,

– Dünyada iken bunları örterek seni teşhir etmemiştim. Bugün de onları senden affediyorum! buyurur. Sonra ona hasenât defteri verilir. Kâfirlere ve münâfıklara gelince, bunlarla ilgili olarak, bütün mahlukatın huzurunda şöyle seslenilir:

– Haberiniz olsun! Bunlar Allah namına yalan söylemişlerdir. Allah'ın lâneti zâlimleredir.[369]

Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm), insanların kıyamet günündeki hallerini bir hadislerinde anlatır: Allah Teâlâ, kıyamet gününde insanları bir araya toplar. Allah Teâlâ bir kurtuluş arayışına girmelerini onların kalbine ilham eder,

– Rabb'imizden şefaat dilesek de bizi şu bulunduğumuz sıkıntılı yerden rahat bir yere çıkarsa, derler. Hz. Âdem'e (aleyhisselâm) gelip;

367 Buhârî, Da'avat 1, *Tevhid* 31; Müslim, *İman* 334.

368 Tirmizî, *Kıyamet* 12, (2437); Ebu Dâvud, *Sünnet* 23.

369 Buhârî, Mezalim 2, *Tefsir*, *Hud* 4, *Edeb* 60, *Tevhid* 36; Müslim, *Tevbe* 52.

– Bizim için Rabbinden şefaat dile derler, Hz. Âdem,

– Ben buna liyakatli değilim! Siz İbrahim'e (aleyhisselâm) gidin! Çünkü o Rahmân'ın Halîli'dir (dostudur) der. İnsanlar İbrahim'e (aleyhisselâm) giderler. O,

– Ben buna liyakatli değilim! Siz Musa'ya (aleyhisselâm) varın o Allah'ın kendisiyle Kelîmullah'tır (konuştuğudur), der. Musa'nın (aleyhisselâm) yanına varacaklar, O,

– Ben buna liyakatli değilim! Siz İsa'ya (aleyhisselâm) gidin. Çünkü o Rûhullah'tır (Allah tarafından gelen bir ruhtur)! der. O'na giderler. O,

– Ben buna liyakatli değilim! Lâkin Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gidin! diyecek. Böylece bana gelecekler,

– Bu (büyük şefaat) bana verilmiştir! diyeceğim. Gidip Rabbimden izin isteyeceğim bana izin verilecek. Allah, bana şimdi hatırlayamadığım bazı hamdler öğretecek onlarla Allah'a medh u senâda bulunacak ve secdeye kapanacağım. Bana,

– Ey Muhammed! Başını kaldır! Söyle, sözün dinlenecek; iste, sana verilecek; şefaat et, şefaatin kabul edilecek! denilir. Ben,

– Ey Rabbim! Ümmetim, ümmetim! derim. Bana,

– Git! Kalbinde buğday tanesi kadar iman olanı oradan çıkar! Denilir. Ben de gider ve denileni yaparım. Sonra tekrar döner ve önceki hamd u senâlarla Rabbime hamd eder, secdeye kapanırım. Bana,

– Ey Muhammed! Başını kaldır! Söyle, sözün dinlenecek; iste, sana verilecek; şefaat et, şefaatin kabul edilecek! denilir. Ben,

– Ey Rabbim! Ümmetim! Ümmetim! derim. Bana,

– Var, kalbinde zerre ya da hardal tanesi kadar iman olanı oradan çıkar! denilir. Ben de gider ve denileni yaparım. Sonra tekrar döner ve önceki hamd u senâlarla Rabbime hamd eder, secdeye kapanırım. Bana,

– Başını kaldır denilecek. Ben de kaldırıp,

– Ey Rabbim! Ümmetim! Ümmetim! derim.

– Var, kalbinde hardal tanesinden daha az imanı olanları da cehennemden çıkar! denilir. Ben gider bunu da yaparım. Sonra ben dördüncü defa Rabbime döner, aynı hamdlerle hamd u senâda bulunur, sonra secdeye kapanırım.

– -Ey Muhammed! Başını kaldır! Söyle, sözün dinlenecek; iste, sana verilecek; şefaat et, şefaatin kabul edilecek! denilir. Ben,

– Ey Rabbim! bana 'Lâ ilâhe illallâh' diyenler için izin ver! derim, Cenâb-ı Hakk,

– İzzetim, celâlim, kibriyâm ve azametim hakkı için 'Lâ ilâhe illallâh' diyenleri de ateşten çıkaracağım! buyurur.[370]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Aziz ve Celil olan Allah (Kıyamet günü), ümmetimden bir adamı mahlukatın üstünden seçer ve onun için doksandokuz büyük defter açar. Her defter, gözün alabildiği kadar büyüktür. Allah Teâlâ adama sorar,

– Bu defterde yazılı olanlardan bir şey inkâr ediyor musun? Muhafız kâtiplerim zulmetmişler mi? Kul,

– Ey Rabbim! hayır! (Hepsi doğrudur!) der. Allah Teâlâ sorar,

– Bir özrün var mı? Kul,

– Hayır! Ey Rabbim! der. Aziz ve Celil olan Allah,

– Evet! Senin, bizim yanımızda bir de hasenen var. Bugün sana zulüm yapmayacağız! buyurur. Hemen küçük bir kâğıt çıkarılır. Üzerinde "Eşhedü ellâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah (şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur

---

[370] Buhârî, *Tevhid* 36, 19; *Rikak* 51; Müslim, *İman* 322. hadisin başka bir rivayetinde her peygamber zellesini hatırlatıp şefaat yapamayacağını söyleyerek özür beyan eder. Bk. Buhârî, *Enbiya* 3, 8; Müslim, *İman* 327.

ve şehadet ederim ki Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın elçisidir)" yazılıdır. Sonra, Allah Teâlâ,

– Tartını hazırla! der. Kul şaşkınlık içinde,

– Ey Rabbim! Bu kalın defterlerin yanında bu küçük kâğıdın ne ağırlığı olabilir ki? der. Allah Teâlâ,

– Sana zulmedilmeyecek! buyurur. Hemen defterler Mizan'ın bir kefesine, küçük kâğıt da diğer kefesine konulur ve tartılırlar. Defterler hafif kalır, küçük kâğıt ağır basar. Sonra Efendimiz, "Allah'ın isminin yanında hiç bir şey ağır olamaz." buyurur. [371]

Cenâb-ı Hakk, kullarına cennette hiç bir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiç kimsenin hatırına gelmemiş güzellikte nimetler hazırlamıştır.[372] Cennet nimetlerinin anlatıldığı hadislerde "Cennete giren nimet görür, fakirlik görmez; elbisesi eskimez, gençliği de tükenmez." buyrulmuştur.[373] Cennette bir münadi şöyle seslenir: "Sizin için artık ebedî sağlık var, hastalık yok; sizin için artık ebedî yaşamak var ölüm yok; sizin için ebedî gençlik var, ihtiyarlık yok; sizin için artık ebedî nimet var fakirlik yok!" diye seslenir.[374] Cennet nimetleri ile kullarını nimetlendiren Hak Teâlâ, kullarına,

– Ey cennet ehli, razı oldunuz mu? diye sorar. Onlar,

– Neden razı olmayacakmışız ey Rabb'imiz! Bize yarattıklarından hiç birine vermediğini verdin, derler. Hak Teâlâ Hazretleri,

– Size bundan daha kıymetlisini vereyim mi? diye sorar. Onlar,

– Ey Rabb'imiz! Bundan daha kıymetli ne olabilir? diye mukabelede bulunurlar. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk,

---

371 Tirmizî, *İman* 17.

372 Müslim, *Cennet* 2-4.

373 Müslim, *Cennet* 21.

374 Müslim, *Cennet* 22.

– Size rıdvanımı (rızamı) indiriyorum, size ondan sonra ebedîyen gazap etmem, buyuracaktır.[375] Cennet nimetlerinin şüphesiz ki en büyüğü "Ru'yetullah"tır. Nasıl ki cennet nimetlerinin dünya nimetleri ile karşılaştırılması mümkün değilse, Cenâb-ı Hakk'ın cemalini görmek de diğer cennet nimetleri ile mukayese edilemeyecek kadar güzel ve mükemmel bir nimettir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), buyurmuştur ki; "Cennetlikler cennete girince Allah Teâlâ Hazretleri,

– Bir şey daha istiyorsanız söyleyin, onu da ilaveten vereyim! buyurur. Cennetlikler,

– Sen bizim yüzlerimizi ak etmedin mi? Sen bizi cennete koymadın mı? Sen bizi cehennemden kurtarmadın mı (daha ne isteyeceğiz?) derler. Derken perde açılır. Onlara, yüce Rablerine bakmaktan daha sevimli bir şey verilmemiştir. Allah Resûlü, bu sözlerinden sonra, "İyi ve güzel davranışlarda bulunanlara en güzel mükâfat yani cennet ile **daha da fazlası** var. Onların yüzlerine ne bir leke bulaşır ne de bir zillet! İşte onlar cennetliktir. Onlar orada ebedî kalacaklardır."[376] âyetini okudu.[377] Görüldüğü üzere Peygamber Efendimiz, cennetten, nimetlerinden daha büyük bir nimet olduğunu âyette geçen "ziyade" (daha da fazlası) ifadesi ile bildirmiştir. Bir yoruma göre bu ifade 'Allah'ın cemalini görmektir' bir başka yoruma göre ise 'Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmaktır.'

Cenâb-ı Hakk, bizi cehennemden korusun, meccânen cennetine koysun, Cemalini gören ve Rızasına eren kullarından eylesin. Âmin. Yâ Erhamerrâhimîn!

---

375 Müslim, *Cennet* 9.

376 Yunus Sûresi, 10/26.

377 Müslim, *İman* 297; Tirmizî, *Cennet* 16.

SONUÇ

Âhirzaman Fitnelerinden Kurtuluş

Su çekildi, göründü sanki zamanın dibi;
Korkuyorum; bu akşam kıyamet varmış gibi
Necip Fazıl

Resûl-ü Ekrem "ileride fitnelerin ortaya çıkacağını" söyleyince yanında bulunan Hz. Ali (radıyallahu anh), "Bu fitnelerden neyle kurtuluruz?" diye sormuş; Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Allah'ın Kitabı ile. O'nda sizden önce geçenlerin bilgileri, sizden sonrakilerin haberleri ve aranızdaki meselelerin hükmü vardır…" buyurmuşlardır.[378] Görüldüğü üzere Peygamber Efendimiz, insanlar arasındaki ihtilafların artması, toplumda kargaşanın hâkim olması durumunda Müslümanlar arasındaki meselelerin Kur'ân'a yönelerek çözüleceğini haber vermişlerdir. Zira Kur'ân'da geçmiş ümmetlere ait bilgiler olduğu gibi gelecekte vuku bulacak hâdiselere ilişkin yol gösterici bilgiler de bulunmaktadır. Nitekim başka bir hadislerinde Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kehf Sûresi'nin başından on âyet ezberleyen Deccal'in fitnesinden ko-

[378] Dârimî, *Fedâilü'l-kur'ân* 1.

runur." buyurarak, gelecekte ortaya çıkacak fitnelerden korunmak için Kur'ân'ın rehber kabul edilmesi gerektiğini bildirmiştir.[379] Kur'ân ve Sünnet'in her durumda insanlar için kurtuluş vesilesi olan değişmez ilkeleri vardır. Bu ilkelere ve düsturlara özellikle fitne dönemlerinde duyulan ihtiyaç daha da kuvvetlenir. Mesela ihlâs ve sabır, dinin her zaman ihtiyaç duyulan en önemli esaslarıdır.

1. İhlâs ve Sabır

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Cenâb-ı Hakk'a ümmetini kendi aralarında ortaya çıkabilecek kargaşa ve fitnelerden koruması için dua etmiş, ancak duaları hep kabul edilen Peygamberimiz'in bu duası bir hikmete binaen kabul edilmemiştir. Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Cenâb-ı Hakk'tan, "İslâm ümmetinin geçmiş ümmetler gibi topluca helak edilmemesini, İslâm ümmetinin başkaları musallat edilerek kökünün kurutulmamasını ve aralarında savaşmamalarını" istemiş, ilk iki duası kabul edilmiş son isteği ise ona verilmemiştir.[380] Cenâb-ı Hakk'ın irşadıyla ümmeti arasında büyük fitnelerin vuku bulacağını bilen Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), fitnelerden kurtulmaları için her vesile ile ashabını uyarmış, iç savaşlara katılmaktan şiddetle sakındırmış; istikbalde gelecek bütün fitneler için mükemmel kurtuluş reçeteleri sunmuştur. Muasır Buhârî şârihlerinden Muhammed Enver Şah el-Keşmirî (ö.1352/1933), "İslâm ümmetinde fitnelerin çok olmasının" hikmeti üzerinde uzun uzun düşündüğünü ve şu sonuca vardığını söyler: Fitne, ihlâslı olanla ihlâslı

---

379 Ebû Dâvûd, *Melâhim* 14. Kehf Sûresi'nin ilk on âyetinde Kur'ân'ın dosdoğru bir kitap olduğu, inkârcıların cehenneme, inananların cennete gideceği, Allah Resûlü'nün tebliğ için gösterdiği gayret, dünya üzerindeki her şeyin dünyanın süsü olduğu, dünya nimetlerinin faniliği ve Ashâb-ı Kehf kıssasının başlangıcı anlatılmıştır. Âdeta dinin temel esasları bu on âyette bildirilmiş, dünyanın aldatıcılığına karşı tebliğ ve irşadın önemi ve zor zamanda dini tebliğ için Ashâb-ı Kehf'in çektiği sıkıntılar örnek olarak anlatılmıştır.

380 Müslim, *Fiten* 19, 20.

olmayanı ayırma demektir. Geçmiş ümmetlerin azabı toptan helak edilmeleriydi. İslâm ümmetinin kıyamete kadar baki kalacağı takdir edilince, günahkârları salihlerden ayırmak için bu ümmet içinde fitneler takdir edildi. Böylece dinine samimi bağlı olanlarla olmayanlar fitneler vesilesiyle birbirinden ayrılmış olur[381]. Nitekim Huzeyfe (radıyallahu anh), kalpleri cilalı beyaz bir taş gibi olan kişilere gökler ve yer durdukça fitnenin zarar vermeyeceğini; fitnelerin ma'rufu tanımayan, münkeri çirkin görmeyen, yalnızca kanına işlemiş hevâsına tabi olan kişilere zarar vereceğini haber vermiştir.[382] Bu haberde kişinin nefsini ve dünyayı sevmesi hevâ ile anlatılmış; dinin emirlerini ve ma'rufu tanımayıp, dinin yasakladığı şeylerden kaçınmayan, yalnızca şahsî menfaatlerini düşünen kişilerin, fitnelere maruz kalacağı haber verilmiştir.

İmam Buhârî, *el-Câmi'us-sahîh* adlı eserinin fiten bölümünün ilk babında üç hadis tahriç etmiştir. Bu hadislerde kıyamet gününde İslâm ümmetinden bir kısım insanların yakalanıp hesaba çekileceği, Peygamber Efendimiz'in onlara şefaat etmesine Cenâb-ı Hakk'ın izin vermeyeceği anlatılmıştır. Zira bu kişiler, Peygamber-i Zîşan'ın vefatını müteakip dine uymayan yeni şeyler ihdas etmişler; yüzlerini çevirip arkalarını dönüp dinden uzaklaşmışlardır. Hadislerden birisinin ravilerinden İbn Ebî Müleyke, "Allahım topuklarımız üzere geriye dönmekten, fitneye düşürülmekten Sana sığınırız."[383] diye dua ederek, fitnenin kaynağının Müslümanların, dinlerine samimi bağlanmamaları ve İslâm'dan uzaklaşmaları olduğuna işaret etmiştir.

İmam Buhârî, Fiten bölümünün ilk babının hemen akabinde "Benden sonra dine uymayan (münker) işler göreceksiniz." ve "Havuz başında bana kavuşuncaya kadar sabrediniz." hadislerini

381 Muhammed Enver el-Keşmirî, *Feyzu'l-bârî alâ sahîhi'l-buhârî*, 4/495.
382 Müslim, *İmân* 231.
383 Buhârî, *Fiten* 1.

bab başlığı yaptığı bir bölüm açmıştır. Bu bölümdeki hadislerde Peygamber Efendimiz, Müslümanlara gelecekte dine aykırı işlerin ortaya çıkacağını, bunlara sabırla mukabele edilmesini ve idarecilerin talep ettiği hakları yerine getirmelerini, mahrum bırakıldıkları hususi haklarını Cenâb-ı Hakk'tan istemelerini tavsiye etmiştir. Nitekim kendisinden idari görev talep eden bir zata Peygamber-i Zîşan (aleyhissalâtü vesselâm), "Sizler benden sonra kayırmacılıkla karşılaşacaksınız. Bana kavuşuncaya kadar sabredin." buyurmuştur[384]. Görüldüğü üzere bu bölümdeki hadislerde toplumun huzurunu kaçırmamak için şahsi haklardan fedakârlık yapılması, şahsi hakların Cenâb-ı Hakk'tan talep edilerek kıyamet gününe bırakılması emredilmiştir. Nitekim Haccac'ın zulmünden şikâyete gelenleri Enes b. Malik (radıyallahu anh), "Rabb'inize kavuşuncaya kadar sabredin! Bir sonraki öncekinden daha kötü olan günler göreceksiniz." şeklinde teselli etmiştir.[385]

Fitne zamanlarında şüpheli şeylere karşı daha bir dikkatli olunması tavsiye edilmiştir. Peygamber Efendimiz'in "şüpheli şeylerden sakınmayı" emreden hadisi delil getirilerek, fitne zamanlarında şüpheli şeylerin terk edilerek vera' sahibi olunması tavsiye edilmekte; ihlâs ve sabrın önemi vurgulanmaktadır.[386]

Hadis kitaplarının fitnelerle alâkalı bölümlerinde muhaddisler, yalnızca âhirzaman fitnelerini anlatan hadisleri nakletmemişler aynı zamanda fitnelerden kurtuluş çarelerini gösteren hadisleri de zikretmişlerdir. Fitnelerden kurtuluş için bazı hadislerde uzlet, bazılarında ise sevâd-ı a'zam yani İslâm cemaatinin çoğunluğuna tabi olma tavsiye edilmiştir. Bir kısım hadislerde tebliğ ve irşad, diğer bir kısmında ise fitne zamanlarında fazla konuşmama ve sükût tavsiye edilmiştir. Muhaddisler, bazen bu tür hadislere koydukları bab başlıklarıyla, bazen hadisleri tasnif metotlarıyla bahsi

---

384 Buhârî, *Fiten* 2. Tirmizî, *Fiten* 25.

385 Buhârî, *Fiten* 6.

386 İbn Mâce, *Fiten* 14.

geçen tavsiyeler arasında gerçekte bir tezat bulunmadığını göstermişlerdir. Onların birbirinden farklı rivayetleri nakletme metodu aynı konunun değişik yönlerinin görülmesini temin etmekte; âdeta bir mesele etrafında zıtların âhengi ve armonisi ortaya konulmuş olmaktadır. Ayrıca şu da unutulmamalıdır ki, sosyal konularda toplumun ve şartların değişmesi ile ayrı zamanlarda bir hakikatin farklı yönleri ön plana çıkabilir. Bu sebeple her fitnenin çaresi ve çözümü farklı olabilir, zamanın değişmesiyle çözüm ve korunma yollarının bir kısmı diğerlerinin önüne geçebilir.

2. Allah'a İman ve Tevekkül

Peygamber Efendimiz, kıyamet alâmetleri çıktığında kıyametin dehşetinden ve fitnelerinden korunmak için Allah'a tevekkül etmeyi ve teslim olmayı tavsiye buyurmuştur. İman, teslim ve tevekkül kıyamet anının fitnelerine karşı mü'minlerin en büyük silahıdır. Nitekim bir hadislerinde Resûl-ü Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), "Allah Allah diyen bir kimsenin üzerine kıyamet kopmaz." buyurarak, kıyametin dehşetini Allah Teâlâ'nın mü'minlere duyurmayacağını haber vermiştir.[387] Ölümün dehşetini inananlar duymadığı gibi kâinatın ölümünün dehşetini de yine inananlar, inançsızlar gibi hissetmeyeceklerdir. Allah'a inanıp teslim olana ölüm anında kıyamet vaktinde ve yeniden dirilişte korku yoktur. Cenâb-ı Hakk, "Hayır, iş öyle değil! Kim halis olarak kendisini Allah'a teslim edip güzel davranışlarda bulunursa Rabbinin nezdinde onun mükâfatı olacaktır. Onlar (dünya hayatında) ne korkuya mâruz kalacak ve ne de (kıyamet günü) üzüntü duyacaklardır." buyurmuştur.[388]

Muhaddis İbn Mâce el-Kazvinî, *Sünen*'indeki fiten bölümüne "Kelime-i Tevhîd getirene dokunmama" babıyla başlamıştır. Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği meşhur bir hadiste Resûlullah (aley-

---

387 Müslim, *İman* 234.

388 Bakara Sûresi, 2/112.

hissalâtü vesselâm), "Lâ ilâhe illallâh, deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Lâ ilâhe illallâh dedikleri takdirde, Müslüman oluşun hakları müstesna, kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. Gizli işlerini hesaba çekecek olan ise Allah'tır." buyurmuştur[389]. Daha sonra hadisin farklı rivayetlerini nakleden İbn Mâce, babın sonunda bir savaş esnasında karşı cephenin "ben Müslümanım" diyen askerini öldüren kişiyi Hazreti Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) "Karnını mı yardın, kalbindekini mi bildin?" diye azarlamasıyla ilgili hadisi nakletmiştir.[390] Konuya bu iki hadisle başlayan İbn Mâce, muhtemelen içinde yaşadığı dönemde Müslümanlar arasında yaşanan iç savaşlara gönderme yaparak çözüm yolunu göstermektedir. İnsanların iç âlemini ve gizli niyetlerini yalnızca Allah Teâlâ bilir. Müslümanım diyen insanların can ve mallarının dokunulmazlığı vardır. Bir takım uzak yorumlarla insanların can ve mallarını helal görmek kargaşa ve anarşinin en önemli sebebidir. Nitekim İbn Mâce, hemen ikinci babda "Mü'minin kanı ve malının haram olması" başlığıyla "Müslümanların, Müslümanlara kanı, malı ve ırzı haramdır." hadisini nakletmiştir[391]. Bu hadisin peşinden "Mü'min, insanların malları ve canları hususunda kendisinden emin oldukları kişidir."[392] hadisini zikrederek, mü'minin toplumda barış, hoşgörü ve emniyet insanı olarak görülmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu hadisin "fiten" bölümüne alınması, bütün insanlar tarafından güvenilir kabul edilmenin, fitnenin ortadan kalkması ve barışın temininde ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

3. Fitnelerden Uzak Durma: Uzlet

Müslümanlar arasında vuku bulan fitnelere taraf olmak; Müslümanların kan, mal ve ırzlarını helal görmek yasaklanmıştır. *Sü-*

---

389 İbn Mâce, *Fiten* 1.
390 İbn Mâce, *Fiten* 1.
391 İbn Mâce, *Fiten* 2.
392 İbn Mâce, *Fiten* 2.

nen müellifi Ebû Dâvud (ö.275/888), konuyla ilgili hadisleri "Fitneye karışmanın yasaklanması babı" başlığı altında nakletmiştir.[393] Bu babdaki ilk hadis "Yakında fitneler olacak. O zaman oturan ayaktakinden, ayaktaki yürüyenden, yürüyen ise koşandan daha hayırlı olacaktır.",[394] hadisidir. Bu hadiste çarpışan gruplar karşısında takınılması gereken tavırlar mecazî bir üslûpla dile getirilmiştir. Hadisin devamında "Fitneden yüz çevirmeyip onu görmeye çalışan (bile) ondan etkilenir. Kim sığınacak ve korunacak bir yer bulursa, oraya sığınarak kendini kurtarsın." buyrulmuştur. Görüldüğü üzere fitnelere hiçbir şekilde karışmama, hatta fikren ve zihnen dahi onlarla ilgilenmeme tavsiye edilmiştir. Bu hadislerde, olaylar şiddetlenip fiilî savaş ve terör halleri vuku bulduğunda kim haklı kim haksız belli olmadığı dönemlerde kenara çekilmek ve fitnelere karışmamak kastedilmiştir. Zira haklı olup olmadıklarına bakılmaksızın "İki Müslüman kılıçlarını çekip birbirlerini öldürmek üzere karşılaşırlarsa ikisi de cehennemdedir." buyrulmuştur.[395] Bu hadiste hem öldüren hem de onu öldürmek üzere saldıran kişinin –her ikisinin de bir Müslüman kardeşini öldürmeyi helal görmesi sebebiyle– cehenneme gideceği bildirilmiştir. Zira Müslümanın bir başka Müslümanın kanını dökmesi haram kılınmıştır.[396] Sahabe-i kiramdan Sa'd b. Ebî Vakkâs (radıyallahu anh), Peygamber Efendimiz'in fitnelerden uzak durmayla ilgili sözlerini dinleyince "Ey Allah'ın Resûlü! Eğer evime girer beni öldürmek için elini kaldırırsa ne yapayım?" diye sormuş, Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm), "Âdem'in oğlu gibi ol" buyurmuştur. Hadisin ravisi, Âdem'in (aleyhisselâm) oğlunun durumunu anlatan "Sen beni öldürmek için el kaldırırsan ben seni öldürmek için sana el kaldırmam."[397] âyetini okuyarak, Peygamber Efendimiz'in bu

---

393 Bu babda yedi hadis tahriç etmiştir. Babın sonunda "Kurtuluşa eren, fitnelerden uzak tutulmuş kişidir." hadisini tahriç etmiştir. Ebû Dâvud, *Fiten* 2.

394 Buhârî, *Fiten* 9. Müslim, *Fiten* 10, 13. Ebû Dâvud, *Fiten* 2.

395 Buhârî, *Fiten* 10. Müslim, *Fiten* 14, 15.

396 Tirmizî, *Fiten* 2.

397 Maide Sûresi, 5/28.

âyete işaret ettiğini hatırlatmıştır.[398]

İslâm âlimleri, fitnelere karışmanın caiz olmadığında ittifak etmişlerdir. Bazı âlimler, yukarıda zikredilen hadisleri esas alarak Müslümanlar arasındaki fitnelerde bir tarafı destekleyip harplere katılmanın hiçbir sûretle caiz olmadığını söylemişlerdir. Diğer bir grup harbe önce başlayan taraf olmamak gerektiğini ancak gerektiğinde nefsi müdafaanın meşru olduğunu belirtmişlerdir. Ashab-ı kiramın ve âlimlerin çoğunluğu ise fitne zuhurunda haklı tarafa yardım etmek ve onlarla beraber olup âsilere karşı harp etmek vaciptir görüşünü benimsemişlerdir. Sahih olan görüş de budur. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de "Eğer mü'minlerden iki topluluk birbirleriyle vuruşursa onların aralarını bulun. Buna rağmen biri öbürüne saldırırsa, bu saldıran tarafla Allah'ın emrine dönünceye kadar siz de vuruşun." buyrulmuştur.[399] Bu takdirde yukarıdaki hadis-i şeriflerin zahirlerinin esas alınmayıp yorumlanması gerekir. Bir yoruma göre uzleti tercih edip karışmama haklı tarafın açıkça belli olmadığı ya da iki tarafın da haksız olduğu durumlarda geçerlidir[400]. Bir başka yoruma göre ise Peygamber Efendimiz'in tavsiyeleri sahabîler arasında vuku bulacak fitnelerle alâkalıdır ve bu fitnelere karışmamayı emrettiği sahabîlere mahsustur. Onların fitnelere karışıp ellerini kana bulamalarını istememiş ve onları uyarmıştır.

Müslümanlar arasında ihtilaflar çıktığında ifrat ve tefrit içinde bulunan küçük grupların bir militanı gibi davranmak yasaklanmış, Müslümanların çoğunluğuna uymak tavsiye edilmiştir. Bir hadislerinde Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Ümmetim, dalalet üzerinde birleşmez. İhtilaflarla karşılaştığınızda size cemaata uymanızı tavsiye ederim." buyurmuştur.[401] Bazı hadislerinde Peygamberimiz (aleyhissalâtü vesselâm), fitne za-

398 Ebû Dâvud, *Fiten* 2.
399 Hucurât Sûresi, 49/9.
400 Nevevî, *Sahîhu müslim bi şerhi'n-nevevî*, 18/9-10; Dâvudoğlu, *a.g.e.*, 11/308.
401 İbn Mâce, *Fiten* 8.

manlarında Müslümanların cemaâtine uymayı ve idarecilerine itaat etmeyi emretmiştir. Böyle bir imkân bulamayanlara ise "Bütün gruplardan uzaklaş ve ağaç köklerini kemirmek zorunda kalsan bile ölünceye kadar böylece sabret." diye nasihat etmiştir.[402]

Haksızlığa taraf olmamak, bölünmeyi daha da derinleştirmemek için anarşi yayılıp iyinin kötüye karıştığı fitne dönemlerinde bir kenara çekilmek tavsiye edilmiştir. İbn Mâce, *Sünen*'inin Kitâbu'l-fiten bölümünde kargaşa ve iç savaşlar ortaya çıkınca bir kenara çekilmeyi emreden hadisleri "Uzlet" babında bir araya getirmiştir.[403] Nitekim bir hadiste "Yakında Müslüman'ın en hayırlı malı dağ başlarında ve su birikintilerinde otlattığı koyunlar olacaktır. Böylece dinî hassasiyetlerini korumak için fitnelerden uzaklaşır." buyurularak, dolaylı bir üslûpla uzlet tavsiye edilmiştir.[404] Nitekim birkaç sahabi Peygamberimiz'in bu nasihatını tutmuş ve çölde yaşamaya başlamıştır. Selleme b. el-Ekvâ (radıyallahu anh) (ö. 74/693) Hz. Osman'ın (radıyallahu anh) şehit edilmesinden sonra Medine'den ayrılarak yakın bir köye yerleşmiş, ölümünden birkaç gün önce Medine'ye dönmüş; vefat ettiğinde Medine'ye defnedilmiştir.[405] Bu hadis-i şeriflerin izahında Şihâbüddin el-Kastallânî (ö. 923/1517) uzletin her zaman tercih edilmesi gereken bir çözüm olmadığını, Cuma namazı, cemaatle kılınan namaz, insanlara yardım etme, hastaları ziyaret etme gibi faziletlerin elde edilebilmesi için insanların arasından ayrılmamak gerektiğini ifade etmiştir. Kastallânî, âlimlerin, toplum içinde kalındığı takdirde iç savaşlara ve kargaşaya karışmaktan kurtulmak imkânsız ise uzlete çekilmenin daha faziletli olduğu kanaatinde olduklarını söylemiştir.[406]

Peygamber Efendimiz, insanlara cemaate uymayı tavsiye

402 Buhârî, *Fiten* 11.
403 Bu babda yedi hadis nakletmiştir bk. İbn Mâce, *Fiten* 13.
404 Buhârî, *Fiten* 14.
405 Buhârî, *Fiten* 14.
406 Şihâbüddin el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî li şerhi sahîhi'l-buhârî*, 10/187.

etmiş; ayrıca mazluma yardım etmeyi ve kötülüğün mümkünse elle düzeltilmesini emretmiştir. Yukarıda zikredilen hadislerde ise herkesin kendi köşesine çekilmesi, olaylara karışılmaması emredilmektedir. İhtilaflı gibi görünen bu mesele hakkında Bedrüddîn el-Aynî (ö. 855/1451), sırayla şu çözümleri önerir: 1) Uzlet, haklının haksıza karıştığı, neyin iyi neyin kötü olduğunun bilinemediği dönemlerde tavsiye edilmiştir. 2) Peygamber Efendimiz, bu hadislerinde o anda muhatabı olan belli bazı sahabîleri kastetmiş; onlara ileride Müslümanlar arasında çıkacak iç savaşlara karışmamalarını tenbihlemiştir. 3) Uzlet, insanların siyasi hâkimiyet (mülk) için savaştığı âhirzamana mahsustur.[407]

4. Şiddetten ve Silahtan Uzak Durma

Müslümanların kendi aralarında kavga ve savaş yasaklanmış, Müslümanın bir başka Müslümana kötü söz söylemesi bile fısk kabul edilmiştir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), veda haccında "Benden sonra birbirlerinizin boyunlarını vurarak, kâfirler gibi olmayın." diye nasihat etmiştir.[408] Bu hadiste iç savaş ve kargaşanın Müslümana ait bir sıfat olmadığı, ilim ve toplumsal düzen fikrinden mahrum o dönemin kâfirlerinin aralarındaki meseleleri vuruşarak hallettiği hatırlatılarak, bu hususta da onlara benzememek emredilmiştir. Peygamber Efendimiz'in konuyla ilgili uyarıları etkili olmuş; ashâb-ı kirâmın çoğunluğu iç savaşlara katılmamış, fitne olaylarından uzak durmayı tercih etmişlerdir. Onların izinden giden selef âlimleri fitneler ortaya çıkıp Müslümanlar kendi aralarında savaşmaya başladığında cahiliye dönemi şairlerinden İmrü'ü'l-Kays'ın

"Cahile koşuşturan ziynetli genç bir kız gibi görünür harp ilk başta.

407 Bu son hususa örnek olarak da Aynî, kendi döneminde Mısır'daki Memlukî meliklerinin saltanat için yaptıkları iç savaşları gösterir. Bk. Aynî, *a.g.e.*, 20/75.

408 Buhârî, *Fiten* 8.

Dönüşür dostsuz bir acuzeye her şeyi yakıp yıktığında"

şiirini okuyarak, savaşın ortaya çıkardığı yıkıcı sonuçlara dikkatleri çekmişlerdir.[409]

İç savaşlara katılmanın tehlikesini en iyi gösteren "Fitne savaşlarında öldürülenlerin hepsi cehennemliktir." hadisidir. Bu kişilerin cehennemlik olmalarının sebebi İbn Mes'ud'a (radıyallahu anh) sorulduğu zaman, "O günler kargaşa günleridir. İnsan oturup kalktığı dostundan bile emin olamaz." diyerek, bu hadiste anlatılan fitnenin durumunu izah etmiştir.[410] Hadis şarihleri bu meseleyi açıklarken, "ihkâk-ı hakk" için öldürülmüş olanları istisna ederler. Her şey birbirine karışmış olsa da hakkı teyit maksadıyla gayret gösterenlerin veya başkalarını öldürmek istemediği halde zulmen öldürülenlerin durumunun "fitnede öldürülmüş" kişiler gibi olmadığını söyleyerek, yukarıdaki genel hükme açıklama getirmişlerdir.[411]

Fitne dönemlerinde toplumda ciddi taraftar bulabilen şiddet yanlısı grupların oluşturduğu olumsuz havayı düzeltmek için muhaddisler şiddete dönüşebilecek, kapı aralayacak eylemlere de karşı çıkmışlardır. Kişinin kötü bir niyetle olmasa dahi ok ve benzeri yaralayıcı silahlarla toplum içine çıkması ve din kardeşlerine silahla işarette bulunmasını yasaklayan hadisleri fiten bahislerinde rivayet etmişlerdir. Bu konudaki hadisleri "Kim bize silah çekerse bizden değildir." bab başlığı altında inceleyen İmam Buhârî, en kuvvetli isnad silsilelerinden kabul ettiği Mâlik > Nâfi > Abdullah b. Ömer (radıyallahu anhum) tarikıyla başlıktaki "Kim bize silah çekerse bizden değildir." hadisini nakletmiştir.[412] Buhârî'nin yaşadığı dönemde Abbâsî hilafeti çevresinde yapılan mücadeleler, valiler ve komutanlar arasındaki savaşlar dikkate alındığında İmam Buhârî'nin bu hadisi müstakil bir konu başlığı olarak seç-

---

409 Buhârî, *Fiten* 17.

410 Ebû Dâvûd, *Fiten* 2.

411 Halil Ahmed es-Sehârenfûrî, *Bezlu'l-mechûd*, 17/160.

412 Buhârî, *Fiten* 7.

mesi bu hadisin toplum huzuru ve barışı açısından önemine dikkatlerimizi çekmektedir.

Müslümanların birbirine silah çekmesi yasaklandığı gibi birbirlerine silahla işaret etmesi, elindeki silahı yanındaki bir arkadaşına işaret maksadıyla doğrultması bile yasaklanmıştır. Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm), "Sizlerden biri, kardeşine silahla işaret etmesin. Bilemez ki belki şeytan eline dokunuverir de cehennem çukurlarından birine yuvarlanır gider." buyurmuştur.[413] Hadisin bir başka rivayetinde "Din kardeşine silahıyla işaret eden kişiyi melekler lanetler." buyurulmuştur.[414] Din kardeşine silahla işaret ederek seslenilmesini yasaklayan hadisin fiten bölümüne alınması muhaddislerin şiddete vesile olacak her tür uygulamaya olumsuz baktıklarını göstermektedir. Bu kadarcık bir işaretin bile insan tabiatındaki şiddeti harekete geçirmesi mümkündür. Karşıdaki silahın kendisine doğrultulmasını yanlış anlayabilir, beklenmedik bir tepki verebilir. Muhatabın tepkisi silahlı kişiyi hatalı bir davranışa sevk edebilir. Silahla ortaya çıkıldığında silahın nerede nasıl kullanılacağı bilinemez; hatta bazen şeytani güçlerin telkini ile gayr-i iradî birçok hataların yapıldığı sık görülmektedir.

Silahın herhangi bir araç gibi elde tutulması ve sağa sola silahla işaret yapılması yasaklandığı gibi silahın insanlara zarar verebilecek şekilde açıkta taşınması da yasaklanmıştır. Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm), "Sizlerden biri, mescidimize ya da pazarımıza uğradığında yanında ok varsa okun ucunu tutsun ya da okun ucunu avucunun içine alsın da Müslümanlardan birine o oklar zarar vermesin." buyurmuştur.[415] Bir başka hadiste ise "Kılıcı kınından çıkartarak bir şey alıp vermek yasaklanmış-

---

413 Buhârî, *Fiten* 7.

414 Tirmizî, *Fiten* 4.

415 Buhârî, *Fiten* 7.

tır."[416] Hadiste silah kullanılmasına kısıtlama getirilmekte, insanların toplu olarak bulunduğu mescidler ve çarşı-pazarda silah taşınması sınırlandırılmaktadır. Gerçekte bu hadis-i şeriflerde, savaş dışında insanlara zarar verebilecek silahların taşınması yasaklanmaktadır. Zira insanlar dışarıya çıktıkları zaman ya pazara uğrayacak ya da mescide gelecektir. Getirilen bu sınırlama, barış zamanlarında toplum içinde silah kullanımının ve silah taşımanın kontrol altına alınmasını hedeflemektedir. Nitekim başka bir hadislerinde Resûl-ü Ekrem, fitneler çıkınca ne yapalım diye kendisine soran sahabîlerine kılıcı olan kılıcının keskin tarafını taşa vurup köreltsin tavsiyesini yapmıştır.[417] Hatta bazı sahabîlere, fitne ortaya çıkınca tahta kılıçlar taşımalarını emretmiştir. Bu mecazî ifade ile muhtemelen fitne dönemlerinde aralarınızdaki meseleleri kılıçla halletmeyin, kılıç kullanmak zorunda kalmamak için de kılıçlarınızı kullanılmaz hale getirin denilmek istenmiştir. Bazı sahabîler, Peygamber Efendimiz'in bu tavsiyesini aynıyla yerine getirerek, tahtadan bir kılıç yaptırmışlar ve kılıç kınlarında tahta kılıç taşımışlardır.[418]

5. İrşad ve Tebliğde Titizlik

Âhirzaman fitnelerinin hüküm sürdüğü çağımızda ruhlar yaralanmış, zihinler bulanmış, düşünceler bulanıklaşmış ve vicdanlar kararmıştır. Din tahkir edilmiş, dindarlık hor görülmüştür. Hiçbir asırda dine ve diyanete bu derece düşman insanlar zuhur etmemiştir. İnsanlar, yalnızca dünya hayatını önemsemeye başlamış, bedenî zevkleri ve cismanî hazları hayatın temel gayesi haline getirmişlerdir. Âhiret hayatı unutulmuş, ebedîyen bu dünyada kalınacakmış gibi yer kürenin yüzlerce yıl sonra karşılaşması

---

416 Tirmizî, *Fiten* 5.

417 Müslim, *Fiten* 13.

418 Ahmed b. Hanbel, 5/69; İbn Mâce, *Fiten* 10.

muhtemel tehlikeler hesap edilerek insanların bu dünyada ebedî yaşayacakları vehmi kamçılanmıştır. Hastalıklarla mücadelede atılan adımlar, insanlara ölümün çaresi bulunacak ve bütün insanlar bu dünyada ebedî yaşama imkânı bulabileceklermiş gibi takdim edilmeye çalışılmıştır. İlim ve teknik dinsizliğe âlet edilmeye çalışılarak insanların zihinleri bulandırılmış, arzu ve hevesleri tahrik edilerek ütopyalar gerçekmiş gibi sunulmuştur. Bütün bu temayüller âhirzaman fitnelerinin en dehşetlilerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Günahlar yaygınlaşmış, büyük günahlar normal ve sıradan bir davranış olarak kabul edilmeye başlamıştır.

Âhirzaman fitnelerini söndürmede üzerimize düşen en önemli görev irşad ve tebliğdir. Bir kuyuya nereden düşüldüyse çıkış ve kurtuluş yeri de oradan olacaktır. İrşad ve tebliğ faaliyeti öncelikle iman esaslarından başlamalı daha sonra amelî plandaki aksaklıklar giderilmelidir. İlim ve hikmetle hareket edilmeli davranışlarımızda hilm ve teennî esas olmalıdır. "Onlar bir ateş tutuşturmak istediler ve Cenâb-ı Hakk da onların tutuşturduğu fitne ateşini söndürmeyi murat buyurdu.",[419] "Emrinde galip olan Allah'tır."[420] âyetlerinde haber verildiği gibi fitne ateşi, akide plânında geldiği deliğe tekrar tıkanmıştır. Amelle ilgili fitnelere, günahlarla alâkalı kıvılcımlara gelince, Kur'ân'dan, Allah Resûlü'nün nurlu beyanlarından ve okuduğumuz eserlerden aldığımız derslerle, inşâallah bizde hâsıl olan kevserle, o ateşi de bizler söndürmeye çalışacağız. Ancak bu mevzuda tek tek her mü'minin desteğine ihtiyacımız muhakkaktır. Zira "Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti daima gönül birliği yapmış toplumla beraberdir."[421] Fitneler birer düşman ordusu gibi üzerimize gelirken, fert olarak onlara mukabelemiz gayet güçtür, hatta imkânsızdır. Bu sebeple irşad ve hizmette el ele vererek fitne ateşlerini söndürmeye çalışmalıyız.

---

419 Mâide Sûresi, 5/64.

420 Yûsuf Sûresi, 12/21.

421 Beyhakî, *Kitâbü'z-Zühdi'l-kebîr*, 2/162.

Peygamber Efendimiz, bir hadislerinde ailesi, malı, kendi nefsi, çocuğu ve komşusundan dolayı insanların fitneye düşebileceğini, oruç, namaz ve iyiliği emredip kötülükten sakındırmanın bu tür fitnelere karşı keffaret olduğunu haber vermiştir.[422] Bu hadiste bildirilen fitneler konumuzla doğrudan alâkalı olmamakla birlikte ibadetin insanı dünyevî sıkıntılardan kurtarıcı özelliğine dikkat çekmesi açısından manidardır. Yine bu hadiste iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmanın fitnelerden korunmak için en önemli kalkan olduğu haber verilmiştir.

Kütüb-i sitte müelliflerinden Ebû Dâvud es-Sicistânî, Kitabu'l-Fiten'de dili tutma ile ilgili bir bab başlığı koymuştur. Burada Ebû Hüreyre'nin (radıyallahu anh) rivayet ettiği "İleride sağır, dilsiz ve kör fitneler ortaya çıkar. Kim onlara muttali olmak isterse, onu içine çekerler. Dil ile o fitnelere karışmak kılıçla katılmak gibidir." hadisini nakletmiştir.[423] Zira, fitne dönemlerinde sözün hangi maksada hizmet edeceği, bazı durumlarda sözü söyleyen kişi tarafından bile tahmin edilemez. Söz ağırlığını ve anlamını yitirir. İnsanlar konuşmuş olmak için konuşurlar. Bu duruma dikkat çekmek için Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm), "Sizden birisi Allah'ın gadabını çeken bir söz söyler. Söylediği sözün nereye gideceğini düşünmez. Cenâb-ı Hakk, söylediği o söz sebebiyle kendisine kavuşacağı güne kadar o kişiye günah yazar" buyurarak, insanın diline hâkim olmasını tavsiye etmiştir.[424]

Muhaddisler, iç savaşların ve başkaldırıların temel gerekçelerinden biri olan tekfiri önlemek için, "Davaları bir olan iki büyük grup savaşmadıkça kıyamet kopmaz.",[425] gibi hadisleri fiten bölümlerinde tahriç ederek her iki tarafın da haklı gerekçelere sahip olabileceğine, bu sebeple savaşan tarafların tekfir edilmemesi ge-

---

422 Müslim, *Fiten* 26.
423 Ebû Dâvud, *Fiten* 3.
424 İbn Mâce, *Fiten* 12.
425 Müslim, *Fiten* 17.

rektiğine işaret etmişlerdir. İmam Buhârî, bu konuya "İki Müslüman kılıçlarıyla karşılaştığında" babını ve "Peygamber'in (aleyhissalâtü vesselâm) Hasan b. Ali'ye (radıyallahu anhumâ) "Benim Bu oğlum efendidir. Allah, onun vasıtasıyla Müslümanlardan iki grubun arasını ıslah eder." babını tahsis etmiştir.[426] Onun söz konusu bab başlıklarıyla sahabiler arasındaki savaşlarda savaşan her iki tarafın da Müslüman olduklarını ve tekfir edilmemeleri gerektiğini vurgulamak istediği anlaşılmaktadır.

Fitnelerden dili korumak ve fitne dönemlerinde dikkatli konuşmakla ilgili hadisleri bir babda toplayan İbn Mâce, daha sonra fitnelerden emr-i bi'l-ma'ruf ile sakınılması gerektiğine dikkat çekerek konuyla ilgili babda on hadis tahriç etmiştir.[427] Keza İmam Tirmizî, fitnelerden sakınmak için emr-i bi'l-ma'ruf'un önemine dikkat çekmiş, fiten kitabının hemen başında birkaç babı bu konuya ayırmıştır. Bu hadislerden birinde Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm), "Allah'a yemin ederim ki, ya iyiliği emreder kötülükten sakındırırsınız ya da pek yakında Allah, size bir azap gönderir de dua edersiniz duanız kabul olmaz." buyurmuştur.[428] Konuyla ilgili bir başka hadiste ise, mü'minin bir kötülük gördüğünde, gücü yetiyorsa eliyle, yetmiyorsa diliyle, ona da gücü yetmiyorsa kalbiyle kötülüğü değiştirmek için çaba sarf etmesi emredilmiştir.[429] Yine başka bir hadiste zalim devlet başkanlarının huzurunda hakkı söylemenin en büyük cihad olduğu haber verilmiştir.[430] Bu hadiste sözle yapılan mücadelenin "en büyük cihad" olarak nitelendirilmesi manidardır.

Bu konudaki hadislerin bir kısmında "dilini tutma", diğer kısmında ise "ma'rufu emredip kötülükten sakındırma" emre-

426 Buhârî, *Fiten* 10; 21.
427 İbn Mâce, *Fiten* 20.
428 Tirmizî, *Fiten* 9.
429 Tirmizî, *Fiten* 11.
430 Tirmizî, *Fiten* 13.

dilmiştir. Bu durumda hadisler zahiren birbirleriyle çelişkili görünmektedir. Hatta Ebû Dâvud, "Melâhim" bölümünde "Emir ve nehiy" başlıklı bir bab açarak, önce iyiliği emredip kötülükten sakındırmanın fazileti ile ilgili rivayetlere yer vermiştir. Bu hadislerde emr-i bi'l-ma'ruf terk edildiğinde bütün toplumun cezalandırılacağı anlatılmaktadır. Daha sonra da insanların şahsi arzularının peşine düştüğü, cimriliğin yaygınlaştığı, dünya sevgisinin her şeyin önüne geçtiği, her kesin yalnızca kendi görüşlerini beğendiği bir dönemin geleceğini işte bu dönemde, avamı terk ederek, bu sıkıntılara karşı sabırla mukabele edilmesi gerektiğini bildiren hadisi rivayet etmiştir. Yine aynı konudaki bir başka hadiste de, sözler tutulmayıp, emanetin ortadan kalktığı ve insanların birbirine girdiği bir zamanın geleceği haber verilmiştir. "O zaman ne yapayım." diye soran sahabisine Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm), "Evinde otur, dilini tut, ma'ruf bildiklerini yap, münker gördüklerini terk et; sana yalnızca kendi nefsine bakmanı, halkın işlerini terk etmeni tavsiye ederim." buyurmuştur.[431] Ebû Dâvud'un bu babı düzenleme şekli bu konudaki ihtilafın nasıl çözümlenmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır. Bu babdaki hadislerde görüldüğü üzere emr-i bi'l-ma'rufun terk edilmesi fitnenin gerçek sebebidir. Ancak fitne ortalığı kaplayıp her şeyin birbirine karıştığı, insanlarda âhiret sevgisinin değil dünya sevgisinin hâkim olduğu, sünnete bağlılık değil şahsi arzuların öne çıktığı, hakkın değil şahsi görüşlerin tercih edildiği dönemlerde; ayrıca ahlâkın yozlaştığı zamanlarda sabrın ve susmanın daha evla olduğu anlaşılmaktadır. Binaenaleyh fitne özel bir durum olduğu için, fitne zamanlarında insanlar tebliğ ve irşadda daha dikkatli davranmalıdırlar. Öncelikle âhiret inancı kuvvetlendirilmeli, Peygamber sevgisi ve sünnete bağlılık pekiştirilmeli, doğruluk ve doğru sözlü olmak insanlara öğretilmelidir. Vaadini yerine getirme, emanete hıyanet etmeme

431 Bu hadisler için bk. Ebû Dâvud, *Melâhim* 17.

gibi ahlâkî erdemler, toplumda yerleştirilmeli, daha sonra toplumu kargaşaya sevk eden hususların düzeltilmesi cihetine gidilmelidir. Aksi takdirde yapılan gayretler boşa gidecek hatta fitnenin yayılmasına yardımcı olacaktır. Fitne zamanlarında, şiddete dayalı çözüm yolları sosyal barışı zedelediği gibi nazari konular hakkındaki tartışmalar da bazen toplumda yeni ihtilaf noktalarının ortaya çıkmasına yol açabilir.

6. İbadet ve Dua

Peygamber-i Zîşan Efendimiz, fitnelerden ancak ibadetlerle, namazla kurtulmanın mümkün olacağını haber vermiştir. Peygamberimiz'in muhterem zevceleri Ümmü Seleme validemiz, Resûl-ü Ekrem'in bir gece "Sübhânallah! Allah, bu gece ne hazineler, ne fitneler indirdi." diyerek telaşla uyandığını anlatmıştır. Sonra Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), "Odalarında uyuyanları, -hanımlarını kastederek- namaz için kim uyandıracak." buyurmuştur.[432] Hadis-i şerifte fitnelerden korunmak için namaz kılınması emredilmiştir. Peygamber Efendimiz, bu hadislerinde özellikle gece kılınan namazların insanları fitnelerden koruyacağına işaret etmiştir. Bir başka hadislerinde Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Herc zamanında yapılan ibadet, benim yanıma hicret etmek gibidir." buyurmuştur.[433] "Herc"in özellikle bu hadiste, insanların birbirine karıştığı ve ihtilafların çoğaldığı zaman şeklindeki yorumlandığı[434] dikkate alınırsa günümüz fitnelerine işaret ettiği açıktır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Şu altı şey; Deccal, Duman, Dâbbetü'l-arz, güneşin battığı yerden doğması, kişinin özel fitnesi ve herkesi içine alacak fitne gelmeden önce amelleri yeri-

---

432 Buhârî, *Fiten* 6.

433 Müslim, *Fiten* 130. Ahmed b. Hanbel, 5/27.

434 Aynî, *a.g.e.*, 20/66.

ne getirmede acele edin." buyurmuştur.[435] Hadiste anlatılan kıyametin büyük alâmetleridir. Kişinin başına gelecek özel durum ölüm, halkın bütününü kaplayan iş ise herkesi etkileyen yaygın fitnelerdir. Bu durumlar amel etmeyi zorlaştıran hatta bazıları ameli imkânsız kılan fitnelerdir. İşte hadiste böylesine tehlikeli bir durumla karşılaşmadan amellerinizi, ibadet ve dualarınızı yapmakta acele edin buyrulmuştur.

Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm), dualarında fitnelerden Allah'a sığınarak bu konuda ümmetine örnek olmuş, onlara fitnelerden kurtulmak için duaya iltica etmelerini öğütlemiştir. O, birçok kez "Fitnelerin şerrinden Allah'a sığınırım." diye dua etmiştir.[436] Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yaşayanların ve ölülerin fitnesinden, kabrin fitnesinden, dünyanın fitnesinden, cehennem azabının fitnesinden, zenginlik ve fakirliğin fitnesinden ve Mesih-Deccâl'in fitnesinden Allah'a sığınmıştır.[437] Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah-akşam dualarında; "Allah'ım, Mesih-Deccal'in fitnesinden Sana sığınırım!" diye dua ederek âhirzaman fitnelerinden Allah'a sığınmıştır.[438] Peygamberimiz'in kendisine öğrettiği ilmin bir kısmını insanlara anlatan, muhtemelen fitnelerle ilgili kısmını anlatmayan Ebû Hureyre (radıyallahu anh)[439] "İleride fitneler olacak. Boğulmak üzere olan bir kişinin Allah'a yakarışı gibi yalvarıp dua etmedikçe o fitnelerden kurtulmak mümkün değildir." diyerek, fitne zamanında Allah'a dua etmenin önemini vurgulamıştır.[440]

"Deccalin hüküm sürdüğü dönemlere has olarak Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm), onların getirmiş olduğu sistemlerin âdeta Ye'-

435 Müslim, *Fiten* 128.
436 Buhârî, *Fiten* 15.
437 Buhârî, *De'avât* 38, 39, 44, 45, 46; Ebû Dâvud, *Vitr* 32.
438 Buhârî, *Ezan* 149; Müslim, *Zikr* 49.
439 Ebû Hureyre'nin (radıyallahu anh) bu konudaki sözü için bk. Buhârî, *İlim* 42.
440 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 8/701.

cûc-Me'cûc gibi Müslümanları muhasara altına alacağını, ciddî kıtlıkların yaşanacağını, semadan bir damla yağmur düşmeyeceğini, zeminin bir rüşeym bile bitirmeyeceğini ve insanların sefalet içinde kalıp açlıktan öleceklerini haber verir. Bu sözler karşısında âdeta şoke olan sahabe efendilerimiz endişe içinde "Öyleyse ne yiyecekler ey Allah'ın Resûlü?" derler. Efendimiz de, "Onlar, tesbîh u takdisle beslenecekler." buyurur.[441] Efendimiz'in bu cevabı bazılarınca yadırganabilir, bizce değil. Bilindiği gibi, Efendimiz, savm-ı visale devam ettiğinde sahabe-i kiram da aynı şeyi yapmak isteyince, buyurmuşlardı ki: "Siz yapmayın, ben sizin bilmeyeceğiniz bir şekilde yediriliyor ve içiriliyorum."[442] Dolayısıyla İnsanlığın İftihar Tablosu'nda mucize şeklinde zuhur eden "O, beni yediren, içirendir, hastalandığım zaman bana şifa verendir."[443] gerçeği; mü'minlerde de bir ikram-ı ilâhî olarak ya da daha enfes manasıyla keramet şeklinde tecellî edebilir. Hâssaten küfrün ezici ve kâhir bir güçle Müslümanların üzerine geldiği bir dönemde, her şeye rağmen Müslümanlıktan vazgeçmeyen insanların "*Sübhânallâhi ve bihamdihî, sübhânallâhi'l-azîm*." demeleri, bir yandan kâfirlerin şerrinden sıyanetlerine vesile olurken diğer yandan da ruhanîleşmeleri ölçüsünde onları maddî gıdadan müstağni kılacaktır. Çünkü bu kelime-i mübarekeden daha câmî, celâli cemal yanında, cemali de celâl yanında ifade eden bir tesbih yoktur.[444]

İmam Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahîh*'inin son hadisi olan "*Sübhânallâhi ve bihamdihî, sübhânallâhi'l-azîm*; Rahman'ın çok sevdiği, söylemesi kolay ve mizan terazisinde ağır iki cümledir." hadis-i şerifi ile, Cenâb-ı Hakk'ı tesbih ve takdis ederek, Rabb'imizden bizleri âhirzaman fitnelerinden korumasını niyaz ederiz. Hasbünallâhu ve ni'mel-vekîl, alellâhi tevekkelnâ!

---

441 İbn Mâce, *Fiten* 33.

442 Buhârî, *Savm* 50.

443 Şuara Sûresi, 26/79, 80

444 Fethullah Gülen, *Yol Mülâhazaları*, s. 167.

KAYNAKÇA

Alâuddîn es-Semerkandî, *Mîzânü'l-usûl*, Katar 1984.

Abdürrezzâk b. el-Hemmâm, *el-Musannef*, Karaçi 1983.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs*, Beyrut ts.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Beyrut 1985.

Ali el-Müttekî, *Kenzü'l-ummâl*, Beyrut 1989.

Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, İstanbul ts.

Bedruddîn el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1972.

Bilgegil, *Edebiyât Bilgi* ve *Teorileri*, Ankara 1980.

Bilgin, Akif, *Kıyamet*, İstanbul 2005.

Bulut, Ahmet, *Arap Dili ve Edebiyatında Emsâl*, İstanbul 1984.

Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh,* İstanbul 1981.

Beyhakî, *Şu'âbü'l-imân*, Bombay 1989.

----, *Zühdü'l-kebîr*, Beyrut 1996.

Câhız, Ebû Osman, *Kitâbü'l-osmâniyyîn*, Kahire 1955.

Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi*, İstanbul ts.

Çelebi, İlyas, *İtikadî Açıdan Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, İstanbul 1996

Dârimî, *Sünen*, Beyrut ts.

Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1980.

Dihlevî, Şâh Veliyyullah, *Hüccetüllâhi'l-bâliğa*, Beyrut 1990.

Ebu'l-Bekâ, *el-Küllîyât*, Beyrut 1993.

Ebû Dâvud, *Sünen*, Beyrut 1998.

Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-emsâl*, Beyrut 1980.

Fethullah, M. Gülen, *Sonsuz Nur*, İzmir 2001.

----, *İnancın Gölgesinde 2*, İzmir 2001.

----, *Kalbin Zümrüt Tepeleri 1-3*, İstanbul 2005.

----, *Ümit Burcu*, İstanbul 2005.

----, *Yol Mülâhazaları*, İstanbul 2007.

----, *Vuslat Muştusu*, İstanbul 2008.

----, *Zihin Harmanı*, İstanbul 2008.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn, *Besâiru zevi't-temyîz*, Beyrut ts.

----, *el-Kâmûsu'l-muhît*, Beyrut 1987.

Halil Ahmed es-Sehârenfûrî, *Bezlü'l-mechûd fî halli ebî dâvud*, Beyrut ts.

Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul 1979.

Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, Kahire 1988.

Heysemî, Nûreddîn Ali b. Ebûbekr, *Mecmeu'z-zevâid,* Kâhire 1987.

Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, Beyrut ts.

İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Beyrut 1989.

İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyîsi'l-lüga*, Beyrut 1984.

İbn Fûrek, *Müşkilü'l-hadis* ve beyânuh, Beyrut 1985.

İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi sahîhi'l-buhârî*, Kahire 1978.

İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, Haydarabad 1325'ten ofset Beyrut ts.

İbn Kesîr, *en-Nihâye fi'l-fiteni ve'l-melâhim*, Beyrut 1988.

İbn Kuteybe, *Te'vîlü muhtelifi'l-hadis*, Beyrut 1988.

----, *el-İhtilâf fi'l-lafz*, Beyrut 1985.

İbn Mâce, *Sünen,* Beyrut 1975.

İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, Beyrut ts.

İbnü'l-Vezîr el-Yemânî, *el-Avâsım ve'l-kavâsım*, Beyrut 1992.

İbrahim Süleymanoğlu, *Mehdilik ve İmamiyye*, İzmir, 1987.

Kocabaş, Şakir, *İfadelerin Gramatik Ayrımı*, İstanbul 1984.

Keskin, Hasan, *Kur'ân'da Fitne Kavramı*, İstanbul 2003.

Koç, Turan, *Din Dili*, Kayseri 1995.

Kuzu, Selman, *Mehdi Deccal Mesih*, İstanbul 2001.

Macdonald, "Melâhim" mad., *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1977.

Muhammed Enver el-Keşmirî, *Feyzü'l-bârî alâ sahîhi'l-buhârî*, Beyrut ts.

Müslim, *Sahîh*, Beyrut 1999.

Nesâ'î, *Sünen*, Beyrut ts.

Nevevî, *Sahîhu müslim bi şerhi'n-nevevî*, Beyrut 1972.

Nu'aym b. Hammâd, *Kitâbü'l-Fiten*, nşr. Süheyl Zekkâr, Beyrut 1414.

Nursî, Bediüzzaman Said, *Risâle-i Nur Küllîyâtı*, 1-2, Nesil yayınları, İstanbul 2001.

----, *Sözler*, İzmir 2005.

----, *Mektubât*, İzmir 2006.

----, *Şuâlar*, İzmir 2008.

Râmehurmuzî, *Emsâlü'l-hadis*, Beyrut 1988.

Sakallı, Talat, "Sünnetin Güncel Yorumu: Kıyamet Alâmetleri İle İlgili Hadislere Verilen Anlamlara Eleştirel Bir Bakış ve İlgili Hadislerin Anlaşılmasına Yönelik Farklı Bir Teklif", yayımlanmamış bildiri.

Sarıtoprak, Zeki, *İslâm'a ve Diğer Dinlere Göre Deccal*, İstanbul 1992.

Subhî Sâlih, Mebâhis fî *Ulûmi'l-kur'ân*, Beyrut 1981.

Suyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvâ*, Beyrut, 1414/1994.

----, *ed-Dürru'l-mensûr*, Beyrut 1993.

Şihâbüddin el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî li şerhi sahîhi'l-buhârî*, Beyrut 1323.

Şimşek, Halil İbrahim, "Kıyamet ve Alâmetlerinin Tasavvufî Tecrübe Açısından Yorumlanışı", Tasavvuf dergisi, yıl 8, sayı 19, s. 123-142, Ankara 2007.

Tahâvî, *Şurhu müşkili'l-âsâr*, Beyrut 1994.

Tâhir-ül Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, İstanbul 1984.

Taşköprüzâde Ahmed b. Mustafa, *Miftâhu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde*, Beyrut 1985.

Tekineş, Ayhan, *Hadisleri Anlama Problemi*, İstanbul 2002.

----, "Muhaddislere Göre Fitnelerden Kurtuluş Çareleri: Kitâbü'l-Fiten'ler Örneği", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 12, ss. 101-130, Sakarya 2005.

Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut ts.

Yıldırım, Suat, *Kurân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, İstanbul 2004.

Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Beyrut 1993.

Zerkânî, *Menâhilü'l-irfân*, Kahire ts.

Zerkeşî, *el-Bürhân fî ulûmi'l-kur'ân*, Beyrut 1972.

Zekiyyüddîn Şa'ban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara1990.